

1922, Anul III No. 1

ianuarie—Martie

ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director : C. BRATIESCU

Sumarul .

* * * Amintiri și documente privitoare la Dobrogea, din anul frământărilor sufletești 1918

Rozmarin : La Tervueren

N. Iorga : Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit; Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859

Salsonio : Noapte de Septembrie

Al. P. Arbore : Câteva însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii

Rozmarin : Roua (Sully Prudhomme): Trei Paseri (Fr. Coppée); Înînitul (Ed. Grenier).

D. Stoicescu : Cuatrene de Omar Kaiam; Cuza-Vodă și Călugării

Oh. Toma : Marina la Romani

Oh. Coriolan : Din trecutul liceului „Mircea cel Bătrân”

Dr. George Ulieru : Amintiri duioase; La țărțul mărit

V. Lăiniceanu : Vraje; Privind din prag

P. P. Stănescu : Amiază

M. Pricopie : Aybății

Fl. Mihăilescu : Ion Ionescu dela Brad; Excursiune agricolă în Dobrogea, în anul 1850

Cărți și reviste



„ALBANIA”

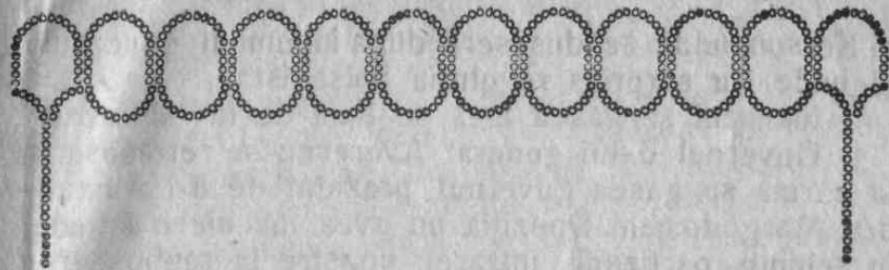
Tipografie—Papetărie—Librărie—Legătorie

Biblioteca Județeană Ioan N. Roman Constanța

Proiect AFCN

*mit d-lui C. BRATESCU,
in Constanța.*

*Redacția nu ia sub a să răspundere nici una din
opiniunile emise de autorii articolelor publicate.*



AMINTIRI ȘI DOCUMENTE

Privitoare la Dobrogea

Din anul frământăriilor sufletești 1918

De bună seamă, cu timpul se vor aduna toate amintirile, toate actele, toate documentele din anii de restrîște ai războiului și se vor înregistra toate dureurile și toate speranțele acelor vremuri.

În paginile ce urmează vom da numai câteva amintiri și documente dintr'un anumit moment al verei anului 1918.

Moldova era plină de refugiați dobrogeni. În Iași, mai cu seamă, ei erau foarte numeroși.

Se îngrămădiseră acolo o sumă de intelectuali, de mari proprietari și comercianți. Se găseau printre ei, firește, și mulți oameni politici. Foștii parlamentari, care reprezentaseră Dobrogea în corpurile legiuitorare de mai nainte, erau mai toți la Iași, unii apucați de vremuri acolo, alții înapoiați din Rusia, de la Odesa

și Kerson, unde se duseseră după în demnul guvernului și unde i-a surprins revoluția bolșevistă.

Inamicul se găsea încă pe linia de la Mărășești. Guvernul d-lui general Averescu se retrăsesese, și la cărma se găsea guvernul presidat de d-l Alexandru Marghiloman. Opoziția nu avea mai nici o acțiune; în schimb, partizanii intrării noastre în război erau amenințați în libertatea și chiar viața lor.

Pe vremea aceia d-l Nicolae Iorga, cu mari sacrificii, scotea zilnic „Neamul Românesc”, luptând cu cenzura și cu tot felul de greutăți, ca să întrețină mai departe ideia națională și speranța în isbândă finală. Redacția ziarului d-sale era instalată în jumătatea unei odăi de pe strada Lăpușneanu, în fața bisericei Banu (cealaltă jumătate fiind ocupată de agenția teatrală a d-lui Maxim). Acolo se întâlneau toti acei cari voiau să afle noutăți și să audă un cuvânt de încurajare. Profesori, avocați, medici, literați și ziariști de pretutindenea, din vechiul regat și din provinciile pe atunci subjugate, defilau prin redacția „Neamului Românesc”, luau contact și își comunicau reciproc informațiunile, uneori fanteziste, și impresiile, mai totdeauna optimiste, asupra evenimentelor în curs.

Ziarul d-lui profesor Iorga a deschis larg coloanele sale, între altele, chestiunei dobrogene. Era și nevoie.

Pe atunci, într'adevar, Bulgarii faceau o întinsă propagandă în strainătate, ca să demonstreze lumiei drepturile lor asupra provinciei noastre din dreapta Dunării.

Miletici, Isircoff, Zlatarski, Scorpil, Arnaudof, Romanksi și alții, — fără a mai pomeni de Ognianofii, Marcoffii și Penacoffii dobrogeni, — publicau articole și broșuri, ca să învedereze „drepturile” istorice, politice, economice, geografice, etc. ale Bulgariei asupra Dobrogei românești, — până la gurile Dunării. La Berlin, Dr. Rizoff, ministrul plenipotențiar și omul de încredere al lui Ferdinand de Coburg, publica, în a-

celaș scop, un mare atlas, reprezentând, pe vre-o 40 hărți, Bulgaria la diferite epoci și explicând în 4 limbi europene, (printre care, neapărat și cea bulgară!) înțelesul acelor hărți și limitele la care Bulgaria eră îndreptățită să aspire. Adevărate oficii de propagandă, subvenționate de guvernul Radoslavoff, funcționau în alte centre: la Buda-Pesta, la Viena, și mai cu seamă în Elveția, la Geneva, Lausanne, Berna și Zürich.

Din partea noastră, aproape singura apărare se făcea prin „Neamul Românesc” de către d-l profesor Iorga și de către intelectualii cari se perândau și defilau în îngustimea redacției sale.

S-au scris, totuși, întâmpinări și studii pline de adevăr, de miez și de bun simț, mai târziu adunate, traduse și publicate într-o broșură „Dobroudja Roumaine”, pentru informarea publicului străin, ca răspuns la propaganda bulgărească.

Paralel cu această acțiune, — care începuse a fi complectată de cealaltă, ce se ducea la Paris și în Elveția de către un număr de profesori universitari, literati și parlamentari, — o altă acțiune, modestă și ea, pe care totuși voim să o relevăm aici, se petreceea în vechea capitală a Moldovei, cu aceiași tendință de a pune în lumină drepturile noastre asupra Dobrogei.

Inainte de a trece la cele câteva documente relative la această acțiune, mai adăogăm că situația acestor momente și psihologia lor erau acestea:

Armistițiul de la Buftea se încheiașe și se semnase, din partea României, de către domnii general Averescu și C. Argetoianu; se încheiașe și pacea de la București, — pacea dela 7 Maiu 1918, — și se semnase, din partea României, de către d-nii Al. Marghiloman și C. C. Arion.

Guvernul făcuse alegeri generale pentru Cameră și Senat, care aveau, între altele, să ratifice pacea. Colegiile din Dobrogea n'au fost însă convocate, aşa în cît Dobrogea nu avea reprezentanți în parlamentul d-lui Marghiloman.

Cea mai mare mândrie a guvernului era că condițiunile tratatului din București erau mai ușoare și mai blânde pentru noi de cât cele ale armistițiului de la Buftea. Ni se restituise o parte din regiunea muntilor, cedată prin preliminările păcei; Dobrogea însă rămânea mai departe pierdută. Se discuta numai în această privință, dacă ea va fi dată în întregime Bulgaria, sau dacă partea de Nord va continua să rămână în *condominiu*; se discuta iarăși, dacă și în ce condiții s-ar putea acorda României acces la Marea Neagră pe linia Cerna-Voda-Constanța.

Sentimentul public însă era cu totul altul. Nimeni nu se putea obiciunui cu ideia că sângele vărsat și jertfele făcute aveau să ne ducă la acest rezultat. Printr'un simț elementar de intuție, toată lumea înțelegea că războiul nu era încă terminat și că îngenuncherea noastră nu putea rămânea definitivă.

Cedând acestui sentiment, un număr de foști parlamentari dobrogeni s-au adresat d-lui profesor N. Iorga cu rugămintea să redacteze un *protest*, care să fie citit atât la Camera cât și la Senat; și d-l Iorga, ascultând rugămintea, a redactat imediat urmatorul protest, semnat de foștii senatori și deputați ai județelor Constanța și Tulcea.

P R O T E S T A R E

**CARE ERA SA SE PRESENTE CAMEREI SI SENATULUI
CU OCASIA LUAREI DOBROGEI**

Domnule Președinte,

Față de ruperea, prin tratatul de pace ce ni s'a impus de împrejurări, care n'au a face cu vitejia oștilor românești și cu hotărârea întregului nostru popor de a-și menține drepturile naționale cele mai elementare, din trupul patriei a teritoriului cuprins între Dunăre și Mare, care odinioară era numit de vechii săi stăpâni turci Dobrogea, subsemnații senatori ai districtelor Tulcea și Constanța protestă solemn, în numele aleagătorilor lor de origini deosebite, dar uniți prin același simț

de credincioasă alipire și de nefățărătă iubire față de nația românească și de Statul român, împotriva acestei silnice sfâșieri.

Nimic n'o îndreptășește, subit nici un raport. Și, dacă noi o știm foarte bine, ținem să adăugim, pentru luminarea străinilor, argumente hotărâtoare, care nu fac decât să se adauge dreptului celui mai evident care se calcă astăzi.

Veche provincie romană, locuită în mare parte de aceiași locuitori traci ca și pământurile dela stânga Dunării, cu care încă de atunci era strâns legată, și mai târziu colonizată puternic cu elemente romane, această fâșie de teritoriu a trecut apoi în stăpânirea Imperiului bizantin, a căruia autoritate era recunoscută pe ambele maluri ale fluviului. Năvălirea Bulgarilor în veacul al VII-lea, a atins-o fără a o organiza și a o putea guverna. Nu odată Impărația de Răsărit a exercitat din nou drepturile sale de legitimă suveranitate. Și, când, în secolul al XIV-lea, regiunea de Sud a căpătat o viață politică subt Dobrotici, al cărui nume îl poartă, toată partea de lângă Dunăre, cea mai bine populată, atârnă de principatul muntean, care era atunci în plină expansiune și care subt Mircea-cel-Bătrân încă de pe la 1388 a ajuns în stăpânirea întregii moșteniri a lui Dobrotici, ca vasal al Impărațiilor bizantini, adăugind și posesiunea Siliștrei.

Cele dintâi mărturii, ca și deducțiile cele mai temeinice, arată o covârșitoare populație românească în aceste părți, pe când Turco-Tătarii vin dintr-o colonizație târzie, iar elementul bulgăresc vechiu, rar și atuncea, a fost total înlocuit de această colonizație, pentru ca pe urmă numai să vie noi locuitori de această rasă, din aşezările basarabene sau din părți mai adânci ale Bulgariei de astăzi. Legat prin interese economice cu bălcărurile muntene, având atârnare de Mitropolia Brăilei, servind de locuință pentru iarnă păstorilor mocani din Ardeal, cari se și statorniciau aici, primind pe sătenii din balta brâileană și pe emigrații cojani din districtele Băilei și Râmnicu-Sărat, acest tinut își arată legătura cu partea de pe Dunăre a României și prin repetarea acelorași nume geografice pe un mal și pe celălalt și prin relațiile neconitenite de familie între Muntenii băltăreți și Dobrogeni.

O cercetare a numelor de localități și de accidente geografice a găsit 1.260 de numiri românești pe lângă un număr mai mare de numiri turanice, iar numiri bulgărești nici douăzeci în toată provincia. Toți cercetătorii, cari au făcut statistice în timpurile noastre, au constatat inferioritatea numerică a acestui element suprapus de curând: Basarabeni în districtul Tulcea, Turlaci de la Cotel în districtul Constanța. Dacă profesorul bulgar Miletici a putut spune despre Dobrogea sudică anexată la România în 1913 că «nici într'un singur loc n'a putut afla o populație bulgară indigenă», alt profesor bulgar, Ișircov, asigură că „a se crede că sunt mai mult de 50000 de Bulgari în Dobrogea” — unde locuiau 400.000 de oameni, — „precum se face adesea, înseamnă a ne înșela într'un chip grosolan”. Și, de fapt, socoteli statistice serioase dau, pentru 1913, la 338.847 locuitori un număr de 56.475 Bulgari, abia o șesime din populație, în județul Tulcea singur fiind; la acea dată, 74.157 Români. Când Dobrogea turcească a fost deschisă culturii prin războiul Crimeii, compania engleză, care a construit linia Cerna-Voda-Constanța, a arătat apoi cu ce țară e legat mai mult acest teritoriu.

La 1877-8, după un război blruit alături de Ruși, ni s'a oferit această regiune, pe care România n'a acceptat-o ca o compensație pentru Basarabia de Sud, anexată la Imperiul vecin căci ea n'a cedat niciodată formal județele basarabene. Iar posesiunea dobrogeană, în legătură cu o veche colonizare și cu o continuă influență străină, o dătorește România Puterilor europene reprezentate la Congresul din Berlin, care singure, dacă ar avea motive, care nu pot exista, ar fi chemate a reveni asupra unei situații care, și prin legăturile ei cu gurile Dunării, e de un interes general european.

Ce operă de civilizație a făcut Statul român în cucerirea sa dela 1878, nu e nevoie a se mai spune, când dintr'un sat oriental s'a făcut portul de o importanță mondială care e Constanța și când populația s'a îndoit măcar, iar bogăția s'a făcut de patru ori mai mare.

Intr'o epocă în care din amândouă taberele luptătoare în marea război s'a recunoscut solemn dreptul populațiilor, care sunt națiuni, a hotără cu privire la soarta lor, nu o adunare improvizată sub un regim de ocupație, după plecarea și iz-

gonirea celor mai mulți cetățeni, poate hotărî despre viitorul unei țări, ci numai reprezentanții ei legali și liber aleși, care suntem noi.

Și în numele unui trecut de două mii de ani, în numele unei neconitenite opere civilizatoare, în numele dreptului celui mai firesc și, în acelaș timp, în numele nezgăduitei hotărâri a 400000 de oameni, pe cari dominația românească i-a ridicat din barbarie, i-a luminat și i-a îmbogățit, ridicând în Parlamentul român această indignată și emoționată protestare, care și va afla, suntem siguri, răsunetul în conștiința lumii.

Dr. N. M. Sadoveanu

C. Oancea

I. Atanasiu

C. Cociaș

Protestul foștilor parlamentari dobrogeni n'a fost însă cetit nici la Cameră nici la Senat. Semnatarii lui nu aveau putință a face, ne mai fiind membri ai Parlamentului, iar printre parlamentarii atunci aleși nu s'a gasit nimeni dispus să se expuna cetindu-l și să facă oare cum situație dificilă guvernului.

Dobrogenii, cari se întâlnesc în fiecare zi la redacția „Neamul Românesc”, — și în număr mai mare pe piața *Unirei*, lângă statuia lui Cuza Vodă, — voiau totuși să știe mai precis, dintr-o gură mai autorizată care era situația lor.

Primul-ministru tocmai venise de la București, după semnarea tratatului de pace. Un număr de vre-o 30 de refugiați din ambele județe ale Dobrogei-Vechi i-au cerut atunci o audiență și d-l Marghiloman i-a primit la palatul Sturza, unde funcționa cancelaria Consiliului de Miniștri.

În numele delegației, d-l Ioan N. Roman, fost deputat de Constanța, a dat citire următoarei petițiuni:

Domnule Prim Ministru,

Războiul ne-a impus tuturor; — dar mai cu seamă nouă, Dobrogenilor, — jertfe mari și de tot felul. Nu vom stăru asu-

pră lor, pentru că vă sunt bine cunoscute ; totuși, nu putem trece sub tăcere *durerea cea mai mare*: aceea de a ne fi pierdut colțul de țară în care unii ne-am născut și alții am trăit o viață întreagă. Acum, cînd pacea s'a încheiat, cei din alte părți, pribegi ca și noi de urgia războiului, se vor întoarce la casele lor, în *Patria lor*; noi însă va trebui să căutăm cenușa gospodăriilor noastre în țară străină, adăugând astfel umilința la durere și nesiguranța vieții la desăvârșita ruină.

Eram în număr covârșitor față de toți conlocuitorii noștri de altă origină și stăpâneam mai mult de $\frac{2}{3}$ din solul provinciei; iar prin înțeleapta politică de Stat, observată în cei 40 de ani de dominație românească, și mai ales prin însușirile superioare de nobleță înăscută, de blândeță și de largă toleranță ale poporului nostru, am izbutit să imprimăm Dobrogei caracterul cei mai pronunțat românesc, amalgamând și alipind sufletului nostru elementele atât de disparate ce, după vremuri s'au așezat acolo.

De alături, Români și înainte de 1878, sub dominația otomană, constituau în Dobrogea un important element etnic, care s'a menținut compact, secoli de-a lungul Dunărei; — și noi socotim că acum, mai mult decât ori cînd, o datorie imperioasă față de neamul nostru ne impune să conservăm, cu prețul tuturor sacrificiilor, caracterul *etnic* românesc provinciei, politicește — sperăm numai vremelnic — perdută. Acest rezultat nu va putea fi atins decât numai înlesnindu-se întoarcerea și așezarea nemorociilor Români dobrogeni, acum împărățiajî în toate părțile: în câteva județe ale Munteniei, în mai toată Moldova și în unele regiuni ale Basarabiei.

Echitatea cere de asemenea să se țină seamă și de acei Dobrogeni cari, din cauza ocupățiunilor, nu s-ar mai putea înăpăta în Dobrogea și cari, că elemente utile acolo ar putea fi de folos și aice; ei sunt de o potrivă demnă de aceiași solicitudine din partea Domniei-Voastre.

Negreșit, Domnule Prim-Ministru, noi n'am putea prevedea și formulă aice toate măsurile ce ar fi de luat în acest scop și care vor varia după diferențele categorii de locuitori, după

necesitățile fie cărei clase sociale și, firește, și după putința Statului de a le satisface. Domnia-Voastră aveți în această privință mai multă competență, mai multe mijloace de cercetare și de cumpărare a lucrurilor. Ne permitem, totuși, să enumera câteva măsuri pe care le credem indispensabile și pe care vă rugăm să bine-voiți să le avea în vedere.

Iată acele măsuri:

1]. Să se demobilizeze, cât mai curând [posibil, toți locuitorii dobrogeni, ori căror unități ar aparține și să li se înlesnească, — dacă se poate chiar înainte de verificarea păcei, — în toarcerea la căminurile lor, fie pentru reinstalare, fie pentru liquidarea avutului ce vor mai fi având, intervenindu-se unde va fi nevoie, ca să nu li se facă greutăți și să li se asigure drepturile și viața.

2]. Să se numească una sau mai multe comisiuni, care să funcționeze la fața locului, cu învoiearea autorităței respective și care să aibă însărcinarea:

a). Să achite bonurile de rechiziție ce-i vor prezenta proprietarii rechiziționați;

b). Să stabilească, după scrisele autorităților, și să achite drepturile celor rechiziționați cari, din cauza evenimentelor, nu mari sunt în posesiunea bonurilor de rechiziție ce li s-au eliberat;

c). Să cerceteze, cu toate mijloacele de probă în admise pentru stabilirea faptelor, rechizițiunile sau simplele luări de animale și obiecte, fără a se fi eliberat proprietarilor bonuri de rechiziție, sau altă dovedă scrisă;

d) Să cerceteze, să evaluateze și să achite daunele de tot felul făcute în avutul privatilor, fie de trupele noastre și ale aliaților noștri Ruși, fie de inamic.

3). Să să se dea plugarilor, comercianților, industriașilor meseriașilor, etc. putința de a reîncepe lucrul, în cale scop credem că s-ar putea înființa o Bancă, unde ei să găsească creditul și sprijinul necesar spre a-și valorifica munca.

4). Funcționarii români, cari vor fi necesari în Dobrogea [la silozuri, consulate, agenții comerciale, etc.] să fie toți dobrogeni; iar funcționarii, cari nu se mai pot întoarce, să fie numiți în funcții similare în țară, plătindu-li-se salariile până la numire.

5]. Drepturile câștigate în serviciul Statului român, cum ar fi d. ex. dreptul de pensiune, să rămână respectate și după pierderea silită a cetățeniei române, când numai cu această pierdere titularii unor asemenea drepturi pot să-și păstreze altele legate de solul Dobrogei. De asemenea, cetățenia română să nu fie perdută pentru Români din Dobrogea cari ar fi optat vremelnic pentru o cetățenie străină, când acei Români, lichidându-și afacerile din Dobrogea, ar veni să se stabilească în România.

6]. Profesioniștilor cari nu mai pot profesa în Dobrogea să li se încredințeze în țară situațiuni potrivite cu specialitatea lor; iar când astfel de situațiuni nu li s-ar putea da, să li se acorde despăgubiri care să-i pună în măsură de a-și reînființa carierele.

7]. Să se mențină ca valabile pentru țară și cu drepturi opțiune în privința localităței, drepturile de farmacie, de brăduț, licență etc. dobândite în Dobrogea.

8]. Până ce se vor întoapoa în Dobrogea, pentru a se stabili din nou acolo, sau până când vor fi puși în situație de a-și reîncepe carierele în țară acei ce nu se mai pot întoapoa, refugiații dobrogeni fără mijloace de existență să fie ajutați în măsura trebuințelor imediate ale traiului zilnic și după greutățile familiilor lor, iar cei demobilizați și capabili de muncă să fie plasați în industrie, meserie, la munca câmpului, etc., cu ajutorul și intervenția autorităței.

9). Să se întoarcă în Iași, eventual și în alte orașe, birouri recunoscute, care să aibă de scop a stabili contactul între autorități și Dobrogenii refugiați, cari ar avea nevoie de concursuri și sprijinul lor.

Acestea sunt, Domnule Prim-Ministru, o parte din măsurile ce le credem absolut indispensabile pentru a se păstra provinciei noastre din dreapta Dunărei caracterul ei etnic de mai multe și pentru a se face posibilă viața atâtător familii aruncate pe drumuri și lăsate în cea mai chinuitoare nesiguranță de împrejurările nenorocite ale războiului.

Stim greutățile financiare în care se zbate țara și bănuim multele îndatoriri cărora urmează să le facă față; dar ches-

tiunea ce aducem înaintea D-Voastre este de o prea mare importanță, pentru ca oamenii de Stat, în luptă cu greutățile prezentului, să nu întrevadă în ea pregătirea viitorului într'o anumită direcție și să nu-i dea toată solicitudinea.

Ar fi de altminterea și nedrept ca o calamitate ca aceasta a războiului, să apese cu toată greutatea ei în chip deosebit asupra locuitorilor unei regiuni mai bântuite și mai fără noroc; dreptatea cere, din contra, ca toți cetățenii să o suporte de o potrivă, căci numai astfel ea va apăsa mai puțin și în chip mai egal asupra tuturor. Generațiile viitoare chiar vor trebui să ia asupra lor o parte cât mai mare, ele care poate nu vor ajunge să trăiască zilele nenorocite pe care le trăim noi acum.

In speranță că apelul nostru nu va rămânea fără răsunet D-Voastă veți căuta chiar să adăogați ceeace lipsește soluționări complete a chestiunii, Vă rugăm, Domnule Ministru, să primiți expresiunea distinselor noastre semnante de stima și devotament.

30 Aprilie 1918

In delegație	I. N. Roman	Alimăneșteanu
	C. Irimescu	P. Grigorescu
	Gr. Grigoriu [librar]	Sever Movilă
	Dr. Sadoveanu	Nic Rigani
	Calafeteanu [Tu]ceal	Gogu Rigani
		Farm. Miga

Răspunzând d-lui Roman, primul-ministru a spus : că nu era nimeni care să regrete mai mult de cât d-sa dezastrul țărei, a căruia răspundere alții o purtau ; că d-sa a stăruit din toate puterile să amelioreze condițiunile consimțite de guvernul Averescu la Buftea și consideră ca un succes personal nu numai alipirea Basarabiei, ci și restituirea zonei din regiunea muntelor ; că, în ce privește Dobrogea, a apărat deosemenea cât a putut drepturile noastre și a prezentat chiar mareșalului Makenzen, contelui Czernin și celorlalți membri ai Conferinței, reprezentanți ai Puterilor-Centrale, un memoriu întocmit de d-sa și de d-nii profesori D. Onciu, Simion Mehedinți și C. Giurescu,

dar că, după 15 zile de la înmânare, a căpătat răspunsul că la Viena și mai cu seamă la Berlin domnea convingerea că pacea între Români și Bulgari nu se va putea stabili și asigura, de cât numai interpunându-se Dunărea, ca hotar, între țările lor; că «mareșalul», de altfel, recunoștea progresele realizate în Dobrogea sub dominațiunea românească; progrese care chiar l-au surprins; dar că personal nu putea face nimic pentru a schimba soluțiunea hotărâtă a cercurilor superioare; că astfel fiind, ca om politic, care nu contează nici cu iluziile, nici cu minunile, ci numai cu realitățile era nevoie să constată cu durere că *Dobrogea este și rămâne definitiv pierdută*; că pe dobrogeni d-sa nu-i împedicea să se întoarcă la căminuri, dar nici nu indemnă pe nimeni să o facă, de oarece credința D-sale era că nu vor duce casă bună cu bulgarii; și că, în sfârșit, regretă că nu putea veni în ajutorul dobrogenilor amenințați a rămânea pe drumuri, muritori de foame, de oare-ce finanțele Statului se găseau în cel mai mare desechilibru și guvernul era novoit să cheltuiască în fiecare zi ceia-ce încasă, din impozite, într'o lună.

Acest răspuns al d-lui Marghiloman nu putea mulțumi pe dobrogeni. Dacă unii erau într'adevăr îngrijorați de soarta și viitorul țării lor, cei mai mulți stăruiau în optimismul de mai nainte. Ei nu-și puteau închipui o clipă măcar că Dobrogea putea fi *definitiv pierdută*.

D-l Ioan N. Roman a cerut atunci d-lui I. C. Brătianu o audiență pentru o delegație dobrogeană; și d-l Brătiunu a primit imediat, a doua zi, la locuința d-sale din strada Lascăr Catargiu, delegația, alcătuită din foști parlamentari, din foști demnitari dobrogeni și dintr'un număr de intelectuali, proprietari și comercianți.

Primirea delegației s'a făcut cu toată solemnitatea, nu numai de către d-l Brătianu personal, ci de

către toți foștii miniștri din cabinetul d-sale și de către foștii președinți ai Corpurilor legiuitoare.

D-l Roman a dat citire unui înimos și documentat memoriu, care a fost ascultat cu cel mai viu interes,

In acel memoriu se aproba fără rezervă din partea dobrogenilor, -- «cei mai încercați cetăteni ai țărei în războiu» acțiunea pentru unitatea noastră națională; se veștejeau mijloacele barbare întrebuințate de inamic pentru a-și întronă stăpânirea brutală asupra lumiei; se relevă absurditatea pretensiunilor bulgărești asupra Dobrogei, care a fost dacă, română, bizantină, românească, -- dar bulgărească nici-odată; se amintea apoi sacrificiile pe care Statul și inițiativa privată le-au făcut acolo, în cei 40 de ani de dominațiune românească; și se încheia cu constatarea că mintea și sufletul dobrogenilor resping de o potrivă ideia pierderii definitive a Dobrogei, înfățișată ca o axiomă de primul-ministru al țărei.

In mijlocul cuvântării, lacrimile au început să curgă din ochii d-lui Roman care, totuși, stăpânindu-și emoțiunea, a continuat cetearea, cu glasul încat în plâns.

Când d-l Brătianu s'a ridicat ca să răspundă, d-sa covârșit de emoție, nu a putut rosti un singur cuvânt timp de mai multe minute... În ochii tuturor erau lacrimi....

Reculegându-se, d-l Brătianu a răspuns sacadat și vădit mișcat, că înțelege toată durerea și toată frământarea sufletească a bieților dobrogeni făgăduind că, de îndată ce îi va sta în puțință, le va da tot sprijinul pe care îl meritau într'adevăr.

Memoriul d-lui Roman a fost reținut de d-l Brătianu și comunicat, în traducere franceză, ministrilor Puterilor aliate, ca un document ce cuprindea expresiunea sinceră a sentimentelor marii majorități a locuitorilor dobrogeni... Era cel mai bun răspuns la memoriile bulgărești de la Babadag!

După o clipă de tacere, d-l Brătianu, schițând un ușor zâmbet, s'a adresat apoi delegațiunei spunându-i:

«Cred că Domnul Prim-ministru se înseala când

rezice pierderea definitivă a Dobrogei... Si, ca să ne despărțim sub o impresie mai veselă, să-mi dați voie să vă spun o anecdota»...

„Când-va, la Viena, trăia un mare meteorolog, care publică în fiecare an un buletin de preziceri. Deși om foarte învățat, nu prea nimeria cu prezicerile sale. Așa, când prezicea „furtună“, se întâmpla să fie „vreme frumoasă“, — și din contra

„Intr'un târgușor vecin, un modest cetățean, fără pretenții și fără reputație, publică și el un buletin la fel, — și o nimereea cu mult mai bine.

„Intr'o zi, intrigat, savantul și-a luat inima în dinți și s'a dus să-și viziteze rivalul, ca să afle secretul științei sale, — bine-ințeles fără a-și divulga numele.

„Când bietul cetățean a aflat scopul distinsei vizite ce primea și s'a încredințat că are a face cu un om de treabă, i-a răspuns:

D-ta vrei să află știința mea, — dar eu nu am nici o știință!.... De unde vrei d-ta să știu dacă la anu pe vremea asta va ploua ori va fi vreme frumoasă?!... Secretul „științei“ mele e simplu, și iată-l: Un dobitoc de învățat de la Viena publică în fiecare an un buletin de preziceri. Văzând că sunt de greșite, m'am apucat acum câțiva ani, ca să mă distrez, să public și eu un asemenea buletin, întorcându-i toate prezicerile pe dos. Unde spunea el „cald“, eu spuneam „frig“, unde el „nor“, eu „senin“.... Si, nu știu cum se face, dar eu o nimeriam de nouă zeci de ori la sută, de câte ori el greșia, și greșiam de zece ori la sută, de câte ori el nimeria!.... Am văzut atunci că gluma prinde și-mi aduce chiar foloase, și uit'te cum se face că public în fiecare an buletinul meu, cu aceiași superioritate asupra învățatului meu rival dela Viena.

Cuvintele prietenești ale d-lui Brătianu și anecdota d-sale despre valoarea oare căror preziceri au avut darul de a mai învioră sufletele îngrijoraților dobroti-

geni. Totuși, ei au hotărât ca o nouă delegație a foștilor parlamentari să se prezinte și M. S. Regelui.

Cu elemente din celelalte memorii,— al d-lui profesor Iorga și ale d-lui Roman,—cum lesne se poate vedea din apropierea textelor,—s'a alcătuit un alt treilea memoriu, semnat de domnii: Ioan N. Roman, N. Comșa, C. N. Alimăneșteanu, Dr. N. Sadoveanu, C. Oancea, Elefterie Niculescu și General Crăiniceanu, însărcinându-se o delegație compusă din domnii Ioan Roman, Dr. N. Sadoveanu și C. N. Alimăneșteanu să-l prezinte Suveranului.

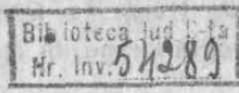
Iată textul acestui memoriu:

Sire,

Față de ruperea din trupul Patriei a teritoriului cuprins între Dunăre și Mare și numit odinioară, sub dominație otomană, „Dobrogea”, subsemnatii. În calitatea noastră de reprezentanți ai județelor Tulcea și Constanța, am considerat că ar fi fost imperioasa noastră datorie de a protesta, în sănul chiar al Parlamentului din care făceam parte, în potriva acestui act de violență, contrariu drepturilor noastre istorice, tratatelor internaționale și simțului general al populației din acel teritoriu.

Parlamentul a fost însă disolvat, iar la constituirea nouilor Camere care îl vor înlocui, Dobrogea nu a fost chemată să-și trimite reprezentanții săi, deși deslipirea ei din trupul Patriei, atât după dreptul nostru constituțional, cât și după dreptul internațional, este un act fără valoare juridică, pe căt timp nu este făcut cu asentimentul întregiei Națiuni legalmente exprimat.

In asemenea împrejurări vocea noastră se îndreptează către Acela care reprezintă în permanență suveranitatea națională și rugăm pe Majestatea Voastră să bine-voiască a lăua cunoștință de motivele care servesc de bază actului nostru de protestare.



S I R E,

Nimic nu îndreptățește această silnică sfâșiere, în nici-un chip și sub nici-un raport; și dacă noi o știm bine, ținem să aducem totuși, pentru și mai desăvârșită lumină, argumente hotărâtoare, care nu fac decât să se adaoge dreptului celui mai evident care se calcă astăzi.

Veche provincie romană, locuită în mare parte de aceiași locuitori traci ca și pământurile de la stânga Dunărei, cu care încă de atunci era strâns legată, și mai târziu colonizată puternic cu elemente romane, această fâșie de teritoriu a treut apoi în stăpânirea Imperiului bizantin, a căruia autoritate era recunoscută pe ambele maluri ale fluviului:

Năvălirea Bulgarilor în veacul al VII-lea, a atins-o fără a o fi putut organiză și guverna. Nu odată Impărația de Răsărit a exercitat din nou asupră-i drepturile sale de legitimă suveranitate. Si când, în secolul al XIV-lea regiunea de sud a căpătat o viață politică deosebită sub Dobrotici, al cărui nume îl poartă, toată partea de lângă Dunăre, cea mai bine populată, afără de principatul Muntean, care era pe atunci în plină expansiune și care sub Mircea-cel Bătrân, încă de pe la 1388, a ajuns în stăpânirea întregei moșteniri a lui Dobrotici, ca vasal al Impăraților bizantini, adăogându-și posesiunea Siliștrei.

Cele dintăi mărturii, ca și deducțiile cele mai temeinice, arată o covârșitoare populație românească în aceste părți, pe când Turco-Tătarii vin dintr-o colonizare târzie, iar elementul bulgăresc vechiu, rar și atuncea, a fost total înlocuit de această colonizare, pentru că pe urmă numai, după mai multe veacuri, să vie noui locuitori de această rasă din așezările basarabene sau din părți mai adânci ale Bulgariei de astăzi.

Legat prin interese economice cu bâlciorile muntene, având atârnare de Mitropolia Brăilei, servind de locuință pentru iarnă păstorilor mocani din Ardeal, care se și statorniceau aici, primind pe sătenii din balta brăileană și pe emigrații cojani din districtele Brăilei și Râmnicului-Sărat, acest ținut își arată legătura cu partea de peste Dunărei a României și prin repetarea acelorași nume geografice pe un mal și pe celălalt și

prin relațiile neconitenite de familie între Muntenii băltăreji și Dobrogeni.

O cercetare a numelor de localități și de accidente geografice a găsit 1260 de numiri românești pe lângă un număr mai mare de numiri turanice, iar numiri bulgărești nici douăzeci în toată provincia. Toți cercetătorii, cări au făcut statistice în timpurile noastre, au constatat inferioritatea numerică a acestui element suprapus de curând : Basarabeni în districtul Tulcea și Turlaci de la Cotel în districtul Constanța. Dacă profesorul Miletici a putut spune despre Dobrogea sudică, anexată la România în 1913, că „nici într'un singur loc n'a pututa o populație bulgară indigenă”, alt profesor bulgar, Ișircov, asigură că „a se crede că sunt mai mult de 50.000 de Bulgari în Dobrogea” — unde locuiau 400000 de oameni, — „precum se face adesea, înseamnă a ne înșela într'un chip grosolan”. Și de fapt, socoli statistice serioase dau în Dobrogea veche, pentru anul 1913, la o populație de 380,430 de locuitori un număr de 51,149. Bulgari, reprezentând 13,4% față de un număr de 216,425 Români, reprezentând 56,9% din populație ; iar în 1916 populația Dobrogei vechi atingea cifra de 400.000 locuitori cu peste 230.000 Români, aceștia depășind în număr pe toți cînlocuitorii lor de alte origini luați la un loc.

De altmîntrelea, când Dobrogea turcească a fost deschisă culturiei prin războiul Crimeei, compania engleză, care a construit linia Cerna-Voda—Constanța, a arătat cu ce țară e legat mai mult acest teritoriu.

La 1877-78, după un războiu bîruitor alătura de Ruși, ni s'a oferit această regiune, pe care România n'a acceptat-o ca o compensație pentru Basarabia de Sud anexată la imperiul vecin, căci ea n'a cedat nici-odată formal județele basarabene. Posesiunea dobrogeană, în legătură cu o veche colonizare și cu o continuă influență culturală, o datorește România armelor sale și Puterilor europene reprezentate la Congresul din Berlin, care au recunoscut și consacrat astfel, odată cu drepturile noastre străvechi și o aşezare ce, prin legăturile ei cu gurile Dunărei, e și de interes general european.

Opera de civilizație ce am înfăptuit acolo în cei 40 ani de dominație românească e un titlu de mândrie pentru Statul și

poporul românesc. În acest scurt interval de timp noi am transformat pustia dobrogeană de mai înainte într-o grădină roditoare. Am introdus domnia legei desbătute de Națiunile în locul arbitrariului din trecut, garantând și asigurând libera dezvoltare a tuturor; am regulat și consolidat dreptul de proprietate, împământind peste 100.000 de plugari, începând cu cei locali, întreînd suprafața pământului arab și încinind rendimentul solului; am dat un avânt necunoscut până atunci comerțului industriei, meserilor și tuturor indeletnicirilor care sporesc bogăția națională, asigurând bunul traiu al claselor orășenești și, ca urmare, populaționea provinciei să intreit, iar excedentul nașterilor să înșesit; am ameliorat condițiunile de higienă ale satelor vechi și am înființat sate noi; am sporit numărul și întinderea drumurilor șoseluite dela 90 la peste 1000 de Km. iar căile ferate dela 66 la 239 Km.; am înălțat peste 150 de biserici, am clădit spitalele model și numeroase infirmierii, am zidit școli primare confortabile în toate comunele și am introdus învățământul secundar și profesional în ambele județe; am desgropat și cercetat ruinele trecutului, care vorbesc numai de drepturile noastre vechi în acea parte de țară și aici ridicat monumente de pietate aceluia trecut atât de frământat și atât de scump nouă; am pus în valoare minele de fier, de cupru și de manganez, carierele de marmoră și de granit și bogatele pescării ale Razimului și Dunărvățului; am făcut mariile lucrări ale podului de peste Dunăre și portului deja Constanța care vor rămâne ca monumente veșnice și grandioase ale spiritului nostru civilizator și capacitatei noastre tehnice, apoi conducta și rezervorile de petrol și mărețele silozuri din portul Constanța... Intr'un cuvânt, am înzecit activitatea, bogăția și cultura în general, am înfiripat o viață prosperă și fericită și am deschis toate perspectivele unui viitor strălucit; iar conglomeratul de neamuri de acolo, afară de o minoritate dintre Bulgari, să a amalgamat într'un popor, având toate înșuirile unei înrudiri morale, aceiași conștiință națională românească, aceiași iubire de Țară și același simțimânt de respectoasă alipire față de Suveran și de Dinastia Sa.

SIRE,

Intr'o epocă în care din amândouă taberele luptătoare în

marele războiu s'a recunoscut solemn dreptul populațiunilor, care sunt națiuni, de a hotărâ cu privire la soarta lor, nu o adunare improvizată și necontrolată, sub un regim de ocupație după plecarea și izgonirea celor mai mulți cetăteni, cum a fost organizată de Bulgari la Babadag, poate hotărâ de viitorul unei țări, ci numai reprezentanții ei legali și liber aleși.

In numele unui trecut de două mii de ani, și al unei nectenite opere civilizatoare, în numele dreptului celui mai firesc, ce ni-l dă legătura noastră de sânge, munca și jertfele noastre de acolo și nezguduita hotărâre a 400.000 de oameni pe cari dominația românească i-a ridicat din barbarie, i-a lumanat și i-a imbogățit, noi, cei din urmă reprezentanți până acum ai Dobrogei în Parlamentul României, ridicăm această indignată și emoționată protestare, care suntem convinși că va avea răsunet nu numai în marele suflet românesc al Măiestăței Voastre, dar, la timpul său, și în conștiința lumii.

Suntem cu cel mai profund respect

S I R E,

Ai Măiestăței Voastre

Prea supuși și prea plecați servitori

Ioan N. Roman, deputat al col. I de Constanța
N. Comșa, deputat al col. I de Tulcea
C. N. Alimăneșteanu, deputat al col. II de Constanța
I. C. Atanasiu, senator al col. I de Tulcea
D-r N. Sadoveanu, senator al col. I. de Constanța
C. Oancea senator al col. II de Constanța
Eleftherie Nicolescu, deputat al col. II de Tulcea
General Crăiniceanu, deputat al col. III de Tulcea

Delegațiunea foștilor parlamentari dobrogeni a fost primită de M. S. Regele în ziua de Sâmbătă ^{16/29} Iunie 1918, orele 3 după amiază, la reședința regală din Lăpușneanu, în localul Creditului Funciar Urban din Iași, fostul palat al lui Cuza-Vodă.

Prezentând memoriul, membrii delegațiunii au spus M. S. Regelui că ei nu pot crede în trăinicia păței de la București, care făcea României o astă de strigătoare nedreptate și nesocotea cu desăvârșire in-

teresele și sentimentele populațiunei dobrogene, ci considerau această pace ca o silnicie trecătoare, și ca una din multele încercări de care neamul nostru s'a isbit în trecut, fără ca vitregia vremurilor să-l fi putut abate ori răpune.

Iar M. S. Regele a răspuns, aproape textual:

«*E adevărat că neamul românesc a suferit multe dureri și nedreptăți în tot cursul istoriei sale, dar a găsii în el destulă putere de voință ca să reziste și să se refacă. Nici acum speranța nu trebuie pierdută.*

Aceste cuvinte hotărâte și bărbătești ale Suvoranului, — care contrastau în chip vădit cu părerile pesimiste ale primului Său Consilier, -- au fost imediat aduse la cunoștința dobrogenilor și au avut asupra lor efectul unui adevărat reconfortant.

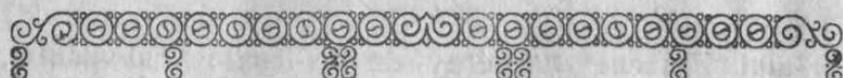
De altfel, n'a trecut mult și inamicul a trebuit să vadă reversul inegaliei și prăbușirea visurilor lui de dominație universală. „Frontul unic“ devenise o realitate. Ofensiva generalului Foch în Nordul Franței a fost fulgerătoare. La legațiunea franceză din Iași, -- instalată în localul vechiului Conservator de muzică și de declamație, -- se afișau radiogramele primite peste zi. Lumea citea cu lăcomie. Un perete întreg al salei de intrare era prins de o mare hartă a regiunii frontului de luptă, pe care zilnic, -- și câte odată de mai multe ori pe zi, -- se însemnau rezultatele ofensiviei decisive, cu creioane de diferite culori. Nimic mai elovent și mai convingător de cât aceste însemnări. Inamicul nu mai putea rezista. El se gasea în plină derută. Retragerea lui era neînchipuită de grăbită și de dezastroasă.

În zilnicul pelerinajiu de la legațiunea franceză n'a fost dobrogean, locuitor la Iași, sau venit pentru a lua informații și a le comunica celorlalte centre, care să nu se fi dus măcar odată pe zi, ca să vada cu ochii lui, harta minunată pe care se scria triumful Dreptului asupra Forței.

Nu mult după aceia a început și ofensiva gene-

ralului Franchet d'Epéray de pe frontul Salonicului, cu defecțiunea „prusacilor balcanici”, cu retragerea precipitată a adevărăților prusaci ai lui Makensen, cu intrarea glorioasă a luptătorilor de la Mărășești în teritoriul ocupat și cu întoarcerea anevoiasă a refugiaților dobrogeni la căminurile lor, în scumpa lor Dobroge, ce--mila Domnului!--n'a fost *definitiv* pierdută.

Am schițat aceste câte-va amintiri diu noianul întâmplărilor prin care am trecut în ani de grea încercare ai războiului și am dat cele câte-va memorii și proteste în care se închegau simțimintele și speranțele marii majorități a locuitorilor dobrogeni, — acte ce acum capătă valoarea unor documente, — pentru ca să rămână fixate și cunoscute publicului și pentru ca să poată servi la reconstituirea momentelor nespuse de grele, dar și neînchipuit de mari, pe care mulți dintre noi le-am trăit pe atunci în vechea capitală a Moldovei, cu inima adesea strânsă de îngrijorare și uneori încâlzită de nădejdea vremurilor ce aveau să urmeze.



LA TERVUEREN...

*La Tervueren, drepti, stejarii
Năzuesc în spre lumină,
Să de umbră și de farmec
E pădurea toată plină.*

*Liliecii și salcâmii,
Teii de pe lângă drumuri,
Răspândesc belșug de freamăt
De culori și de parfumuri.*

*Vesel ciripit de paseri
Din frunziș năvalnic vine,
Ingânat de cloicotirea
Zumzetului de albine ;*

*Și'n brădet aleargă sprinten
Cărdul sperios de ciute,
Dând sub pași uscat răsunet
Frunzelor pe jos căzute, —*

*Pe când lacul, ce se'ntinde
Ca o pânză sub răzoare,
Scaldă apele lui limpezi
În răsfrângerea de soare,*

*Si în maestos alunec,
Defilând ca la paradă,
Trec pe luciu-i albastru
Lebedele de zăpadă.*

*

*Numai la castel, ici-coleau,
Zidurile-s ruinate,
Ușile mereu închise
Și perdelele lăsate.*

*Iar în e', unde și trăise
Visurile ei de fată,
O hâtrână Impăratăreasă
E închisă și uitată.*

*Ea plecase cu Impăratul
Peste munci și peste ape,
Ca să-și caute norocul
Ce-l avea atât de aproape;*

*Dar s'a 'napoia din țara
Magilor azteci, stingheră,
După-o scurtă fericire
Și-o mărire efemeră.*

*Iar acum?... Nimic nu 'ntreabă,
Nimăruia nu răspunde,
Intunericu-i din suflet
Nici o rază nu-l pătrunde,*

*Și ca o fantomă umblă
Prin odăile tăcute,
Cu privirea rătăcită
Și cu mințile perdute.*

*

*Ziua, când din vălmășagul
Vieții reci și monotone,
Soarele cel cald de vară,
Veselele brabansone,*

*Chiamă lumea și-o adună
De prin satele vecine
La pădurea înverzită
Cu poeni de farmec pline;*

*Seara, când întârziată,
Câte-o Tânără păreche
Iși zâmbește cu 'nfelesuri
Și-și șoptește la ureche;*

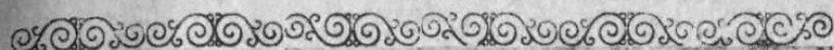
*Noaptea, când întreaga fire
Se cufundă în tăcere,
Să nișă fruza nu se miscă,
Să nu-i nici o cădere;*

*Să spre zori de zi, când luna
Dintr-un cearcăń, argintie,
Răspândește pe cuprinsuri
Dulcea ei melancolie,—*

*Ce feeric e Tenvueren
Cu pădurea lui cea deasă!..
... Trist e doar' castelul numai
Să sărmana Impărăteasă!*

ROZMARIN





CELE TREI DOBROGI PE CARE LE-AM GASIT¹⁾

I.

Să incepem prin câteva considerații generale, resumând studiile mai recente asupra Dobrogii, publicate mai ales în această foaie, la Iași, și care astăzi apar într'o traducere franceză, în volum.

Dobrogea, în limitele strâmte ale teritoriului ei, are un întreit caracter, care lămurește rostul deosebit al desvoltării sale istorice și al populației sale într'o vreme mai apropiată.

De o parte este litoralul Mării, ai cărui locuitori și a cărui soartă politică sunt în legătură cu vicisitudinile stăpânirii în Marea Neagră. Într'o vreme mai departată erau aici colonii ioniene și doriene. Rămășițele acestei vechi populații s-au păstrat, cu intreruperile și noile afluxuri care se pot ușor închîpui, de-a lungul evului mediu. Cât despre stăpânirea maritimă, ea a aparținut până în veacul al XIV-lea Bizantinilor, căci n'a fost niciodată vre-o flotă bulgarească în apele Pontului Euxin.

De altă parte este malul drept al Dunării, care, aici mai mult decât aiurea în cursul său de la Orșova

¹⁾ Din „Populația Dobrogii la 1850 după manuscrisul de la Azaclău”, comunicație făcută la Academia Română.

încoace, cuprinde același neam ca și cel care, din depărtatele zile ale Dacilor și ale coloniștilor romani, cu cari cei d'intâi au trebuit să locuiască împreună după cucerirea lui Traian, a avut posesiunea neconțință a malului stâng. Dacă Bizantinii, stăpâni, pe urma înaintașilor lor romani, ai fortărețelor ce păziau malul, au putut să-și întindă o influență politică asupra șesurilor muntene din față, prezența lor în aceste castele întărite n'a avut nici un efect asupra naționalității locuitorilor Dobrogii dunărene, cari au trecut prin aceleași faze ca și vecinii și frații lor, cu cari au fost necontenite schimburi de populație.

Și, în sfârșit, între litoralul Mării și malul dunărean este un mare drum militar, întrebuințat într'un chip cu totul sporadic și pentru negoț. Acest drum, de la Isaccea sau de la Tulcea, prin Babadag, către acel Bazargic, pe care Ioan Ionescu, care a cercetat aceste ținuturi în 1850, îl califică de Malines balcanic din cauza centrului de căi de comunicație pe care le reprezintă, nu exista pe vremea bizantină, când circulația mărfurilor se facea numai pe Mare, din pricina barbarilor. Acest drum n'a fost practicabil decât în ceasul când cei din urmă dintre acești barbari rămaseră stăpâni ai țării întregi, de la Dunăre la Mare, când dominația Turcilor otomani înălțătură ultimele resturi ale înrăuririi politice creștine. Pentru a întreține și, la întâmplare, a apăra acest drum, pentru a fi la indemâna nevoilor ce aveau călătorii și ostașii, colonii zu fost așezate: în veacul al XV-lea Turci, după 1600 Tatari, iar în ultimul timp, pe la Bazargic, și Arabi [să se compare stabilirea de Cerchesi musulmani în interiorul Bulgariei]. Rațiunea lor de a fi, chezășie de păstrare și chiar de progres, se găsia în durata acestei căi militare și comerciale care-i aduse, aici ca și în Macedonia și în alte părți europene ale Imperiului otoman. Această cale înceând, decădereea începu încă de la sfârșitul veacului al XVI-lea și mai ales de la începutul veacului trecut; aceasta

explică marele număr de sate părăsite, care a fost constatat către 1850 de același Ionescu, sate care se regăsesc în parte pe harta lui Rigas, o jumătate de veac înainte. Când Turcia modernă trebui să părăsească provincia, mulți dintre acești coloniști mahometani părăsiră vetele lor; alții rămăseră, dar numai pentru o decădere care nu putu să fie împiedecată nici de larga toleranță, nici de sprijinul real și simpatic al Statului român, care culese în acest punct moștenirea Sultanilor, reîntrând în vechile drepturi ale principatului muntean și ale rasei.

Cât despre Bulgari, cu toată prezența lor sporadică pe acel teritoriu, ei nu se stabiliră ca locuitori permanenti decât pe urma Turcilor, domnii și stăpâni lor și, mai târziu, ca fugari înaintea răzbunării acestorași, pe cari îi trădaseră întâmpinând pe frații ruși, sau, în sfârșit, ca niște coloniști căutând bune pământuri rodnice pe preț mic. Același Ioan Ionescu, care, cum s'a spus, nu poate fi învinuit de sentimente dușmanești față de neamul bulgăresc, într'o vreme când nu era un Stat bulgar și când nimeni nu ridicase o problemă a Dobrogeii, spune totul, în acest pasaj expusiv al unui om aşa de bine informat ca acest intendent al moșilor Marelui-Vizir: „Bulgarii au venit în Dobrogea de vre-o douăzeci de ani, părăsind pământuri ingrate pentru cele mult mai roditoare ce le-au găsit în țară“ (*).

Ionescu găsește în Dobrogea-de Sud, la Bazar-gic, din 740 de case abia 110 care aparțin Bulgarilor (50 Armenilor, 140 Țiganilor) și în toată cazaua, care cuprinde optzeci și nouă de sate, 1230 de case turcești, 143 arabe [v. mai sus] și abia 120 bulgărești. Nu-s Bulgarii nici la Bălcic, principalul port al Tinutului, al cărui frumos pavagiu de piatră, asemenea cu acela al vechiului Trieste, era aproape pustiu și «mareata moschee» n'avea credincioși, și la Cavarna

**) Excursion agricole dans la Dobrogea, Constantinopol 1850, p. 82*

Mangalia nu era decât „un oraș distrus acum douăzeci de ani” și vechile ziduri de marmoră—după mărturia rarilor locuitori, ca la Civita Vecchia -- asigură Ionescu din partea lui--nu oferiau măcar ruine interesante. Constanta [Chiustenge] era un sat de pescari.

Dacă Niculițelul „în mijlocul unei regiuni încântătoare” păstra lângă rămășițele „unei cetăți romane pe care locuitorii o numesc Traian” și a unei biserici având mai degrabă caracterul de templu pagân. bâlcicul său foarte cercetat, erau multe așezările rurale distruse. Ionescu pomenește printre aceste sate, care nu trăiau decât în amintirea vecinilor, multe care avuseseră ca locuitori Români: Preslav, Beștepe românească, Dunăvățul, Satul Nou, Sgrița, Cernichiou, Fântâna Nedelei, Minjina [un alt sat cu acelaș nume este în Moldova] Roșești, Caladuca, Rumbeca, Moldița, Topologul [un râu cu acest nume, în Muntenia] Straja [odata un centru însemnat; deci fusese un punct de hotar românesc, cu o garnizoană, dincolo de Dunăre] Zavalul, Stâncele, Vistierul, Hăsănești, Tortomanul, Peștera. Coloarea care înseamnă satele românești se întâmpina, în afara de orașe: Tulcea, Babadag, Măcin, Isaccea, în care sunt și locuitori de neamul nostru, la Somova, Rachel, Pisica, Luncavița, Văcăreni, Garvan, Jijila, Taita, Niculițel, Cilic, Hagi-ghiol, Zabanca, Sarighiol, Zebil, „Bedje”, Cinili, Turcoaia, Peceneaga [nume femenine, aparținând unei faze mai vechi a limbii], Ostrov, Dăeni [unde a fost un conflict între locuitori și trupele Domnului Țării-Românești la începutul veacului al XVII-lea], Gârliciu, Groapa Ciobanului, Topala, Seimeni, Cochirleni, Rasova, lenisala „Sterin”, Zabancia, precum și, în parte, la Câșla, Zatoca, Greci, Frecăței, Salica Hafsanlar, și „Chirgita” [Jijila?]. Compusă din vechi locuitori și din Mocani, din ciobani ardeleni, cari, începând prin a-și mâna turmele de-a lungul văiugelor pietroase ale provinciei din toamnă până în primăvară, se stabileau la urmă aici, această populație românească atingea

cifra de 28.031 de locuitori, formând 2656 familii față de 2.268 de familii turcești, 2225 tătărești, 1194 bulgărești (cu cea din părțile Bazargicului cu tot: 2214) și 1092 rusești [«căzăceaști»] Păstorii români aveau turme care se socotiau până la un milion de capete.

Un hasard fericit ni va îngădui să controlăm de a dreptul și să întregim satele lui Ioan Ionescu.

II

~~S~~ Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859¹⁾

Am găsit dăunăzi, în 1912, în biserică din Azaciu, în față cu Galați, un caietel de daruri făcute, începând din anul 1859 de locuitorii mai multor sate din Dobrogea, pentru a clădi biserică, biserică românească—pe o vreme când în aceste ținuturi ortodoxe se cunoșteau bine deosebirile de rasă—de la Alibechioiu. Astăzi manuscrisul se află la Academia Română. Titlul e acesta: „Condica de milostenii, cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin; 1859, 16 Avgust”.

Cel care a făcut această operă de pietate e unul dintre acei cărturari cum se aflau în Dobrogea cu mult înaintea ocupării românești în 1878. Acest Apostol Teodorescu, sau, cum iscalește odată, după o modă care a domnit în Bucovina, Teodorescul, nu urmase, probabil nicio școală. Născut în această provincie a Dobrogii chiar, a invățat singur ortografia cu slove cirilice, și-l vedem trudindu-se a-și face o nouă ortografie cu litere latine, îi care întrebuințeaază, cum era să se și facă mai târziu la noi, și pentru vocala cu sunetul intunecat [nu cunoaște pe i] și și și pentru sunetele corespunzatoare, fară să uite pe u scurt, pe

¹⁾ A doua parte din comunicația despre manuscrisul de la Azaciu făcută la Academia Română.

care-l înfățișează, ca în felul de a scrie oficial de mai târziu : u.

In răvașe scrise în acest chip la 1862, prietenului său, preotului Ilie, el îi va vorbi de dorința lui să fie întrebui; țat la aceiași biserică, în calitate de cântăreț și de dascăl de școală, pentru care «să facă îndemnare oamenilor ca să mă tocmească dacă li face trebuință»; oricum, el trebuia să-și afle, fără zăbavă un rost de felul acesta, dacă nu la Alibechioiu, la Zibil unde și fusese poftit. Teodorescul a și fost primit de către preot, și el vorbește mai târziu de „exarhul“, de „icsariul“ satului, însarcinat să culeagă, pentru preot ca și pentru dască leafa și „pânea“, și care nu s'a îngrijit a o face; se spune că preotul a plecat de la Cataloiu la „Alibechioiu“.

Satele la care se îndreaptă omul nostru ca să aibă banii și materialele de nevoie pentru facerea bisericii sunt acestea, aşa cum reiese din condica donatorilor, ca și din sumariul ce se află spre sfârșitul caietului.

Alibechioiul „satul lui Alibeg“ fostul proprietar turc al pământului și „boierul“ locuitorilor. Harta lui Ioan Ionescu pare a-l atribui.. Grecilor.

Cinili, a cărui populație, curat românească, e adeverită de acelaș autor, de și a înlocuit, cum o arată numele, o aşezare de Turci ori de Tatari.

Babadag: acest centru al Dobrogii interioare, acest loc de hagialăc pentru cucernicii musulmani cari vin încă să se roage la mormântul unui „sfânt“, e numit aici, ca în limbagiul poporului: Babada ori numai, ca în vechile noastre cronică: Baba. „Grădinarii de la Baba“ fac un dar de 50 de lei.

Satu-Nou.

Meduncu sau *Medenchiu*: aceste nume românești vin din vechiul nume turcesc de Meidan-chioiu. Satul nu e semnalat de Ionescu ca aparținând Românilor. Totuși dă 100 de lei.

Ortachioiu, veche aşezare de *ortale* (companii) ale lenicerilor.

Balabancea: numele vine dela cel de persoană, turcesc: Balaban, care a trecut și în românește: un Balaban făcea în a doua jumătate a veacului al XVII-lea un negoț întins în Galați; termenul intermediar a putut fi armenesc.

Cerna: numele, de obârșie slavă, se întâlnește de la un capăt la altul al teritoriului românesc, din Banat în această Dobrogea.

Nalbantu: numele vine de la profesia potcovarilor și veterinarilor populari la Turci.

Văcăreni: veche aşezare românească a oamenilor veniți din Văcări.

Gherbănu: numele românesc care se apropie de Grebănu, echivalează cu numele turcesc de Garvan. Gherbănu e chiar lângă Văcăreni.

Greci, vechiul cuib de Greci pescari pe Dunăre.

Taița, cuprinsă de Ioan Ionescu între satele curat românești.

Jijila: aceiași observație.

Orașul Tulcea.

Zăbălu: satul, de origine turcească, al Zebilului.

Zafirna.

Inisala, lângă Babadag, veche fortăreață turcească, zidită de sultanul Mohamed I-iu. Locuitorii dăruiesc vin.

Nicolitelu: acest mare sat românesc e înscris—fără să se dea numele donatorilor --cu vin și 300 de lei contribuție.

Măcin: un singur negustor din acest oraș dă 15 lei.

Călugăra: un Mocan din acest sat dă 10 lei.

Apcadun: adică, probabil, Accadun[lar], «satul doamnelor albe». Un locuitor de aici, Ilie, e înscris cu 130 lei.

Turcoaia. -- În unele din aceste sate administrația era în mâinile icsariului „exarh“ și în ale pârgarului; se știe că se numiau astfel și sfetnicii orașelor.

Cu sumele strânse și materialele date de ctitori

se plătesc «maistorii» din Tulcea și muncitorii țigani, precum și zugravul.

*

Prin numele zișilor etitori se poate avea oarecum o idee despre caracterul național al locuitorilor acestor sate, cari, prin singurul fapt că ele contribue la zidirea unei biserici românești arată, sau că țaranii, pastori și pescari, aparțin nației, sau că trăesc într'un grup de majoritate românească, ale cărui dispoziții trebuie să le împărtășească.

Numele Bulgarilor—se zice : *Bulgariu nu Bulgar*—sunt rare, mai rare ca ale Rușilor în cutare așezare care e a acestora din urmă. I-am însemnat în apendicelui memoriului, așa cum se va publica de Academie Română, lăsând la o parte doar numele comune ambelor neamuri și care, deci, nu pot să aibă o semnificație etnică.

Pe când numele Românilor sunt extrem de numeroase și prezintă une ori forme vechi sau forme caracteristice, care amintesc Ardealul, precum : Sâmion pentru Simion, Iosip pentru Iosif, etc. Facem să urmeze unele care lovesc mai ales prin aspectul lor foarte popular sau curat arhaic :

Mititelu, Tănăsă, Todor, Titia, Titiana, Bălașa, Gherghina, Vasilica, Despa, Parusia, Marina, Sanda, Dămian, Istrati, Măcari, Todosă, Zoița, Tasia, Mari-oara, Marghioala, Marița, Grăpina, Nicolina, Dochita, Șerbana, Neacșa, Istina, Schinca, Florica, Pricoche, Andonic, Dănilă, Hrăste, Căprian, Vlad, Bălăican, Sălavăstru, Opre, Ioniță, Dodică, Trohin, Schivu, Rusu, Neacșu, Florea, Raduș, Petran, Tirinte, Guțu, Lazur, Tatú, Macsán, Ghergheșanu, Maftei, Agachi, Dobrița, Sohia, Domnica, Anghelușa, Todora, Arghira, Palaghia, Uliana, Mărgărinta, Domnița, Nița, Măranda, Chirana, Dumitrașca, Păuna, Gafița, Sevastiana, Avghinia, Frăsina, Schiva, Marga, Hapca, Oxana, Salomiă, Voica, Simina, Chirilă, Chiță, Lisaveta, Călina, Călușa, Mira, Stanca, Mușata, Neguța, Drăcuța, Jă-

viță, Sora, Marțula, Corne, Rada. În Avram, Moisă, David, etc., să se releveze aceste vechi nume biblice, particulare regiunii ardelenie a Carpaților. La Babadag chiar : Ichim, Baiu, Soldana, Gherghina, Vâlce, Todor, Patru, Anghelina Drăgan, Gavrila, Domete, Haritina, Marina, Păscălina, anaghia, Zamfira, Anghelaș, Manoil, Iosip, Bălchina, Crăciuna, Păuna, Simina, Hrisava, Marica, Dafina, David, Caluda, Fira, Costanda, Chiriță, Axinia, Călin, Calița, etc. La Taița, unde sânt Ruși, lângă nume ca Oxana, Harasam, (Gherasim) se află altele, vădit românești, ca : Lachira (Rahila), Lișu, Anița, Nița, Pavăl, Gavrilă, Mihailă, Herman, Horpina, Todosă, Neagu, Neaga, Stanca, Bratu, Bița, Samoilă, Bogdan. La Tulcea călugării români Isaia, Neofit figurează printre donatori; femeia unui preot se chiama Măranda, altă femeie Ravica (Raveca), o a treia Lința. Ca nume de familie, în afară de cele care înseamnă un meșteug, (Fierariu, Icsariu, Porcariu, Sicriariu, etc.) și de cele prin care se poate recunoaște o nație, altele, de în mare interes de noutate: Chicioruș, Putină, Popa, Porneiu, Spalăvarză, Zuzu, Tărcatu, Butuc Tuzlariu, Pipilișcu, Vălsan, Grozea, Bogdan, Șendre, Carastoian, Zorilă, Schiță-Verde, Mutălică, Găvata, Bărte, Lăban, etc. Vecinătatea Grecilor, pe încetul topiți cu cealaltă populație creștină, a lăsat nume ca: Haralampi, Olimpiada, Anastasă, Arion, Lionte, Crustelina, Caramfila, Conon, Polihroni, Hrusina, Mavrodi, Ivanghele, Cherachița, plus diminutivele în *achi* : Ienachi, Dumitrachi, etc. Câteva nume rusești, caractristice, apar, și este chiar un Mustafa.

Patru, cinci pomeniri de Bulgari, ca atari, câteva grupe de nume destul de comune și nimic care să dea explicație acestei lipse, afară de faptul că pe acea vreme, către jumătatea veacului al XIX-lea, nu încetase încă noua emigrație bulgărească și că puținele elemente ce erau în aceste sate suferau înrăurirea mediului românesc.

N. IORGĂ

X
Acste articole au fost publicate întâi în „Neamul Românesc” No. 35 și 36 din 13 și 15 Februar 1919.— N. R.



NOAPTE DE SEPTEMBRE

*In noaptea de Septembrie
Cărări albastre suie senina lună plină
Invăluind a stepei cetate în lumină, —
Cetate cu trei sute
De turnuri de biserici,
Ce strălucesc tăcute
Visând cântări de clerici,
Ori sus, de pe coline, își zugrăvesc în zare
Profile 'ntunecate de noaptea călătoare*

*Un vânt senin, — de unde
N'aș ști să spun anume — puternic trece'n cale,
Stârnind salcămi 'n vuiet și dranița din vale,
In geamuri năvălește,
Cu degete lungi bate,
Pe uliți mâna frunza
Și'n arbori când s'abate,
Le scutură ca ploaia bogatele corzane
De parc'ar zbura păsări cu aripi diafane.*

Sun dangăt tremurat,
 Purtat de vânt, vestește că noaptea-i călătoare.
 Vâslind pe drumuri de-aier trec stoluri de cocoare
 Duios și lin cîntând,
 Spre fările cu soare
 Gonitele cocoare
 De toamnă, ploi și vânt.
 Iar jos cetatea stepei, senina lună plină
 Suind cărări albastre, o năvălue 'n lumină

SALSOVIA



Câteva însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc : *Al. P. Andrei* Raguzanii.

Cetățile italiene cu o populație mai mult
mai puțin romanică, ca Veneția și Genua din Italia
precum și Raguza [Dubrovnic] de pe malul răsărit
al mării Adriatice, pe coasta Dalmăției, au jucat
în evul mediu un foarte mare rol în comerțul mar
și terestrul al peninsulei balcanice și în apele și în
turile limitrofe ale Marii Negre.

Din vremea când Normanzii, stăpâni în su
Italiei, amenințau să cucerească țărurile Epiru
Veneția, care-și vedea amenințat tot viitorul ei
mercial prin stăpânirea Adriaticei de ambele lat
se puse în serviciul împăratului grec Alexis Com
nul și în lupta care se dădu în fața Durazzului, V
neția învinse flota normandă. Drept consecință a ace
tei victorii Republica Venetiană căpăta din partea
împăratului bizantin privilegiul din anul 1082, care i se deschise toate marile porți ale Orientului.

După căderea imperiului grecesc din Constanța
nopol și înlocuirea lui pentru cătăva vremuri cu
latin, Venețienii, cari au fost creatorii acestui „Im
periu latin” luau pentru dânsii Marea Neagră, pe o
stăpânia la intrare prin bogata lor colonie Pe
în fața Constantinopolei²⁾.

¹⁾ Charles Diehl: *Une république patricienne: Venise* (Paris Ernest Flammarion pg. 32-53).

²⁾ N. Iorga: *Istoria comerțului românesc până în 1790*. București 1915 p. 29; Charles Diehl l. c. pg. 48-58.

Prin prăbușirea imperiului latin și restabilirea cehi bizantin la Constantinopol, Venetienii începură a înlocuiți de către Genovezi, cari dobândiră astfel mare preponderanță în comerțul din Marea Neagră. Tratatul de la *Nymphaeum*, încheiat la 1261 între Iihail Paleologul și Genovezi, le asigură acestora din rma, în detrimentul Venetiei, o situație privilegiată în imperiul bizantin restaurat. Ei obțineau astfel dreptul de a se stabili în Smirna, ca și în mai multe puncte de pe coasta Asiei-Mici, în insulele Chios și Lesbos și monopolul comerțului din *Marea Neagră*, de unde Venetia era exclusă. Atunci Genovezii au înțeles nevoie în Crimeia colonia Caffa, care a avut un așa de strălucit rol în istoria comerțului din răsăritul Europei.^{1]} După ce și stabiliră mai multe puncte comerciale în nordul Mării Negre, ei câștigără, de la mijlocul veacului al XIV, un loc dominant la gura Nistrului, unde au și clădit cetatea de la *Moncastro*, sau *Cetatea Albă*.

Amintirile Genuei sunt așa de puternice în tradiția popoarelor orientale și în special a celor balcanice, încât „la Turci, orice ruină frumoasă de castel are o «cetate genoveză» și o „Ginivis-Calesi»; triașii sunt pentru dânsii și „Ginoviz”, Genovez; numai s'a zis, din cauza bărbăției lor în presupuse lupte din secolul al X. până la al XIII-lea, cât fiindcă numai un uriaș putea face, credea Turcul, castelele cale genoveze”.^{2]}

Din părțile Mării Negre Genovezii iau diferite materii prime și produse ca: pește, piei lucrate, sclavi, carne sărată, grâu ce mai cu seamă era foarte căutat în Italia, unde această producție era neînsemnată și unde erau o mulțime de orașe care-i simțeau o necesitate absolută. Acest grâu nu se încarcă numai în Crimeia și în părțile de sud-vest ale Mării, la Me-

^{1]} Charles Diehl, I. c. pg 59–62

²⁾ N. Iorga: *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe* (București pg 89

sembră, Anchial și Varna ci, de sigur, și la Dunărea de jos, în părțile dobrogene și basarabene, la Chilia și Cetatea-Albă, mai ales când seceta era mare în Tataria sau Bulgaria.^{1]}

Tinuturile noastre dobrogene și basarabene erau astfel foarte căutate de negustorii genovezi și venețieni, după cum ne arată chiar plângerea din 1360 a notarului Damian Andrea, ambasador la Genua, din partea Dogelui de Venetia, asupra unor neînțelegeri ivite pentru cumpărarea grâului, între negustorii celor două cetăți: «Mulți Venețieni se plâng de Genovezii cari stau [conversantibus] în părțile Licostomului și în alte părți chiar, unde sunt schele pentru grâu [caricatoria frumenti], în Marea Neagră, zicând că nu li se permite de Genovezii a cumpăra grâu în acele părți dacă nu se unesc cu dânsii în societate de cumpărat grâu; și dacă se unesc cu ei în societate. Genovezii îi înșeală, căci cumpără pe ascuns grâul și la urmă Venețienii nu mai au nimic dintr'insul. Si de aceia două corăbii venețiene au plecat în acest an (1359) din Licostomo, fiindcă din pricina Genovezilor, cari nu lasă pe Venețieni să cumpere, cum s'a spus, și-i înșeală, corăbiile acelea n'au putut avea jumătate din capacitatea lor (mediatatem sui carichi) spre cea mai mare pagubă și „daună a negustorilor noștri și a comunei Veneției”²⁾.

In 1387 știm că este vorba chiar despre un tratat între Ivanko stăpânitorul unei părți din țărmul apusean al Mării-Negre și între Genovezi, unde se amintește și despre populațunea litoralului Dobrogii, formată fiind de «Graeci Bulgari vel alli». ³⁾ Că existau Genovezi în aceste părți, se poate ști tot din acest tratat unde Ivanco promite să proteagă pe Genovezi, „pe uscat și pe apă”, primind în „țara sa un consul genovez care să dea dreptate Genavezilor, în cauze civile,

¹⁾ Ibidem pg. 45, 46, 48.

²⁾ Ibidem pg. 49.

³⁾ Notices et extraits des mss. de la bibliothèque du Roi XI pg. 65-71.

crimale și mixte, consulul având puterea să decreteze condițiunea de Genovez a cuiva, iar Ivancu având îndator rea să trateze bine pe „orice consul genovez ce ar fi în teritoriul său“, dându-le Genovezilor loc pentru *loggia* și biserică. Se va asigura exportul Genovezilor din țară, plătiindu-se 1% la intrare și ieșire.¹⁾

Amestecul Venețienilor în aceste părți se vede de asemenea și la 12 Martie 1376 când «senatul venețian se ocupă de cererea lui Dobrotici, un vechiu cunoscut, Dobrodiča [Dobrodice] ca să i se aşeze în Trapezunt, ca împărat, ginerele, Mihail Paleologu, fiul lui Ioan al V-lea²⁾.

Genovezii s-au instalat la Chilia, iar împrejurările în care s'a făcut această apariție a lor aici nu pot fi admise decât că ei au cucerit acest oraș dela Dobrotici³⁾. Se știu și numele unor consuli genovezi de la Licostomo, pe cari îi pomenesc socotelile Caffei și ale Perei.

Deși într'un neînsemnat număr, avem totuși monede de la Venețieni și Genovezi, confirmându-se astfel fecvența raporturilor economice ce-au existat odinioară în aceste părți⁴⁾.

Relațiunile comerciale, pe care aceste două cetăți le-au avut cu orașele de pe litoral, desigur că s-au întins și înăuntru, înaintând mult în interior. Italianii, negustori și navigatori în aceste părți, ne-au păstrat pe portulanele lor, cum e cel catalan din 1375, numirile localităților ca «Constanza», „Zanara“, „Grossea“, apoi „Stranbijo“ „Laspera“ „Sanzorzo“ „Selina“ „Lichostomo“ „Farconayre“ în gurile Dunării și „Mauro-Castro“ lângă râul „Turlo“, iar la nord de Dunărea înseamnă un portulan de la începutul secolului al XIV „Vecina“.

¹⁾ N. Iorga, *Chilia și cetatea-Albă* pg. 54

²⁾ N. Iorga: *Veneția în Marea-Neagră* / Analele Academiei române secția istorică XXXVI pg. 1051 (1914-1915)

³⁾ N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* pg. 53.

⁴⁾ C. Moisil, *Numismatica Dobrogei* I (1916) pg. 150.

Portulanul lui Petru Visconti din Genova, făcut la 1318, are pe lângă celelalte localități și pe aceste două: „Bambola“ și „Le Donavici“, iar un altul de mai târziu înseamnă, pe lângă cele amintite, „Cinavarda“ și „Proslavice“ într'un golf la gura Sf. Gheorghe.¹⁾

După ce influența genoveză începu a decadea în imperiul bizantin, ridicându-se din nou cea venetiană, marele comerț italian neglijând Bulgaria, în locul lui începe să se desvolte un nou și puternic comerț pe uscat, acel al Raguzașilor.

Tarul Asen II (1218-1241) le acordă mari privilegii, numindu-i chiar „oaspeți iubiți și foarte credincioși“²⁾.

În anii 1430 și 1442 Murat II le acordă deasemenea privilegii. Chiar înainte de venirea Turcilor și de ocuparea Constantinopolului, ei se aflau în bune legături cu Grecii, din Bizanț. Comerțul Raguzei, luând o dezvoltare din ce în ce mai mare, se întinse în interiorul peninsulei balcanice, ajungând chiar până la Dunărea de jos. Când puterea Raguzei își atinse apogeul său între anii 1427-1437, în urma foarte bunelor raporturi care se stabilise între această cetate și Gheorghe Brancovici, despotul Serbiei, Comerțul Dubrovnicului luă deasemenea un avânt infloritor. Raguzașii luară în arendă de la Sârbi mijenele de aur și de argint de la Nowobrodo, Ianow și Kratow pentru 200.000 ducați anual, în schimbul cărora ei își scoteau, desigur, tot ceia ce aveau nevoie. Lucrătorii de aur și de argint erau renumiți în aceste părți.³⁾ În veacul al XV Raguza ajunse la o bogătie nemai pomenită, numărând între zidurile ei, după informațiile

¹⁾ N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*—47-48

²⁾ W. Held, *Histoire de commerce du Levant au moyen-âge* (édition Furcy-Raynard Leipzig 1885-6 vol. I pg. 528; C. Irecek, *Geschichte der Bulgaren* pg. 257, 413.

³⁾ C. Irecek, *Stadt und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien* în Druksschriften der K. und König. Akademie der wiss. in Wien philos. historische Klasse. LVI (1912) II pg. 64-65.

C. Irecek, *Geschichte der Serben* vol. II pp. 55 și urm.

lui *Philippus de Diversis* cam 40000 locuitori.

Comerțul raguzan n'a fost nici odată mai înfloritor decât atunci.

Expedițiunea mărfurilor, care se făcea din Italia și Sicilia către Levant, trecea prin Raguza, din cauza privilegiilor pe care le câștigaseră locuitorii acestui oraș în regiunile Turciei. Articolele, care veniau pe această cale, erau stofele de mătasă, ceara, zaharul și parfumeriile.

Ei mijloceau, de asemenea, comerțul dintre Serbia și Bosnia, după cum prezența lor în celealte provincii turcești ni-i arată ca pe unii dintre cei mai însemnați negustori ai peninsulei balcanice. Tot ei erau aceia care stabileau legătura între comerțul dintre Africa, Spania, Franța și Italia. Pentru aceasta ei își aveau punctele lor comerciale stabilite pe tot cuprinsul peninsulei balcanice, ajungând astfel până în provincia noastră dobrogeană.^{1]}

In comerțul pe care Raguza îl făcea cu interiorul, negoțul cu sare, care era foarte necesară locuitorilor din nauntru pentru creșterea vitelor și care lipsea în interior și nu se găsea decât pe țărmul mării, era acaparat aproape cu desăvârsire de către *Vlahi*, locuitori pe coastele și munții Dalmăției spre Hercegovina.

In schimbul sărei, pe care o luau de la mare și o duceau spre interior, ei aduceau de la minele interne plumbul, cu care Raguza făcea un întins comerțiu.

Vlahii erau cărăușii cei mai de seamă pe cari-i întrebuiuțau Raguzanii pentru transporturile de mărfuri

^{1]} Johann Christian von Engel: *Geschichte des Freistaates Raguza* Wien 1807 pg. 162-167; C. Iirecek, *Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters* pg. 79 in *Almanach der Kais. Akademie in Wien* 1890; C. Iirecek, *Die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien unter Car Uros und König Vlakas* (1355-1371) in *Sitzungsberichte der König. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften phi. hist.-phil. Classe* 1885 pg. 120 C. Iirecek, *Die Heerestrassen von Belgrad nach Constantinopol und die Balkanpässe* Prag 1877; C. Iirecek, *Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien* pg. 78; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc până la 1700* București 1915 pg. 141.

de la coastă în interior și viceversa; aceia făceau un întins comerț cu *brânză valachică*, care ajunsese să aibă valoare de monetă.¹⁾

Această putere și influență comercială a cuprins întreaga peninsulă balcanică. Având din 1365 relațiuni prietenești cu Sultanii, au obținut și de la aceștia scrisori de libertate și privilegii în limba sârbească, plătind acelora un haraciu de 12.500 ducati venețieni. Aveau dreptul să locuiască, nestingheriți de nimeni, în orașe, să-și exercite cultul lor religios, plătind numai 2% acei cari locuiau în orașe împăratești ca, în Constantinopol, Adrianopol, Brussa, Filipopol și Kratovo. Această situație, pe care și-o creiaseră, era aşa de invidiat, încât unii ortodoxi au trecut la catolicism, dându-se ca supuși Raguzani, tocmai pentru a se putea bucura de privilegiile pe care le aveau aceștia.

Din toate cele expuse mai sus putem și mai bine înțelege expansiunea economică pe care a luat-o această cetate, locitorii ei având libertatea de a străbate cu caravanele lor pâna la Bosfor, țărmurile Mării Negre și pâna la gurile Dunării^{2).}

In momentul cuceririi Chiliei și Cetății Albe de către Turci se găseau acolo Raguzani, ale căror magazii le-au jafuit noii stăpânitori.³⁾

¹⁾ C. Ircæk, *Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa* [Sitzungsberichte der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag, Jahrgang 1879 pg. 118, 119]. Man sieht dass neben dem gemünzten Gelde auch der Käse als Zahlungsmittel galt. Der Käse war das Haupt product der vlachischen Leonwirtschaft und wurde auch nach Ragusa eingeführt. An 5 Oct. 1357 [Lib. Ref. 1356] setzte das Consilium Minus den Preis eines Pfundes des vlachischen Käse's fest: „Casey vlachescchi vendi debent foll (ariis) XII“. In einer Aufzeichnung vom 4 November 1, I. in welcher für den Kriegsfall angegeben wird, wieviel „pe-clas“ oder „scupinas casey“ die einzelnen Stadt bewohner besitzen, erscheint dieser *caseus vlachescus*, unter dem slavischen und rumänischen Karpathen wohlbekannten Namen der *brindza*; „scupinas X brence“ „scupinas X de brenca“ [Lih. ref. 1357]—Am 1 November wurde der Preis eines Pfundes *coseus solitus* auf 10 follari festgesetzt [Lib. ref. 1378-81],

²⁾ N. A. Constantinescu: *Despre Morlachi în Lui Nicolae Iorga omagiu* (Craiova 1921) gp. 84-86.

³⁾ N. Heyd I. c. II. p. 347.

³⁾ Ibidem I. c. II. p. 347; N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă* p. 157 nota 3 după Luccari, *Annali D. Ragusa* 116.

Comerțul pe care-l făceau acești negustori, consta din piei, covoare, cuțite, postavuri, mătăsuri, aramă, alamă, articole pe care le răspândeau în tot cuprinsul peninsulei balcanice.

Drumul mare, de trupe și de comerț, Belgrad-Niș-Sofia-Filipopol-Adrianopol-Constantinopol, era artera principală de mișcare și a Raguzanilor.

În părțile noastre, ale Dobrogei, se trecea din drumul mare pe acela care, pornind prin pasul Aidos, numit în vremea Turcilor *Nadir Derbend* [lângă satul Nadir-Kioi] și trecând prin Köpriköi, se îndrepta către Babadag^{1]}. Ei ajunseseră cu negoțul lor de multă vreme în Muntenia².

In 1581 se întâlnesc negustori raguzani în Silistra.³

Gh. Dovsa îi întâlnește în *Provadia* ca negustori de piei.⁴ In 1622, în socotelile episcopale, nu era pentru Nicopole, Russi [Rusciuk], Rasgrad, Sciuman, Provato, Babe [Babadag], Varna, nici o cheltuială făcută, de oarece cei câțiva negustori din orașele enumărate, cari umblau pentru a cumpăra piei de boi „che va comprando cusi di buffali di bovi conducendoli a Provato, dove saranno dieci o quindecim mercanti di Ragusa“ și cari se ridicau la cifra de 40, erau îngrijiți de un singur preot ce depindea de episcopatul Sofiei⁵.

In 1636 se constată Raguzani la Galați, unde și aveau și o biserică.⁶

¹⁾ C. Iirecek. *Die Heeresstrasse von Belgrad nach Constantinopol und die Balkonpässe* pg. 146.

²⁾ N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I pg. 258.

³⁾ *Monumenta Slavorum meridionalium* vol. XVIII pg. 6

⁴⁾ Georgii Dovsai de itinere suo constantinopolitanu epistola pg. 80
Haec civitas a mercatoribus, praecipue Ragusacis, ob mercatum bellum bufalorum quibus ea regis abundat, frequentatur.

⁵⁾ *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (1565-1799) vol. XVIII pg. 31

⁶⁾ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor* vol. I, pg 79: „Et in primo, nell ingresso di detta provincia, vitroyai una chiesa nostra, fabricata di tavole, nella citta chiamata Galazzo, posta alla ripa del fiume Danubbio, dove habitano dodici familie d'Ongari cattolici, senza sacerdote, et alcune volte vengono alcuni mercanti catholici Aragusei (sic) quella citta, rispetto de loro negocij et mercantie».

Negustori raguzani se găsesc și la Brăila, după cum iesuiutul Mancinelli și întâlnește de asemenea și în Iași.^{1]}

In 1640 se însemnă că sunt catolici, cari desigur că erau Raguzani, ce mergeau prin diferite locuri, pe Marea Neagră, ajungând și prin Tartaria, cu mărfuri, dar cari veneau ca să-și îndeplinească datoriile religioase în Provadia. Asemenea comercianți se găseau în Silistra, Brăila, Chilia, Balba (Babadag) și Varna.^{2]} In Silistra, ca și la Vidin, pe malul Dunării, așezările lor erau vechi, având chiar și în Temișoara, o colonie din veacul al XIV.^{3]} La Silistra zăcură în temniță unele din cele mai de seamă căpetenii ale Raguzei dintre anii 1670—1683, anume Nicolao de Bona și Gozze care, neplătind la vreme tributul cerut de către Pașa de Bosnia, au fost conduși la Silistra, unde se afla atunci Sultanul Mahomed IV, și aruncăți în temniță, unde Nicolao de Bona muri la 1678^{4]}. In acest oraș Lucari era cea mai mare casă de bancheri și de negoț.^{5]}

Filip Stanislav, episcop de Nicopole, în raportul asupra situației sale spune că în Cavarna n'avea nici o casă catolică și nici un locuitor.

Greci erau o mie de case — suflete 3000 — având două biserici, iar Turci numai 40 de case cu o moschee. In Babadag, care era reședința muftiului, erau numai 7 case de catolici cu 40 suflete, fără bi-

^{1]} N. Iorga, *Istoria comerțului românesc până în 1700* pg 141, 227

^{2]} *Monumenta Slavorum meridionalium* pg 76

³⁾ N. Iorga: *Comerțul românesc* pg 142

⁴⁾ Johann Christian von Engel: *Geschichte des Freistaates Ragusa* pg. 246—248. «Nicolao de Bona, Ioannis Filio, singularis prudentiale Senatorii qui difficillimis Reip temporibus legatione sponte, suscepta ad vicinum Bossinae prorogem, et ab eo per vim in Silistriam transmissus, ibi dintorno in carcere pro Patriae libertate catenatus obiit morte ipsa, animique constantia immortalitate nominis in omnia posteritatem prorogatus. hoc ex Senatus coasulito monumentum honoris et memoriae possumit M D C L XXVIII

⁵⁾ N. Iorga, *Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor* în Analele Academiei Române, secția istorică, tom. XXXV pg 423 [1913].

biserică și fără preot. Câte odată însuși episcopul slujește într'o casă particulară, aducând cu el „paramentum et calicem“.

Bulgarii, Grecii și Valahii trăiau în 300 de case, cam 2000 de suflete, având și o biserică pe care o cerceta din vreme în vreme arhiepiscopul de Durostor. Case turcești erau 1700 cu aproape 6000 suflete.

Acelaș episcop, Stanislav, spune că în aceste părți *Raguzanii* veneau mulți ca negustori, dar nu formau o populație statornică, și de aceia la Cetatea-Albă ca și la Chilia, nu era nici biserică, nici preot, ci slujia numai episcopul, când își făcea vizita sa canonica.¹⁾

Raguzani trebuie să fi fost aceia, cari vor fi avut în mâna comerțul de la Babadag, despre care ne vorbește aproape precis Evliia Celebi, pe la jumătatea veacului al XVII-lea. „Sunt trei sute nouăzeci de prăvălii, însă „bezisten“ nu există. *Cele mai multe prăvălii sunt latinești și în ele se vând stofe și prăvălii de arcuri și săgeți.*“²⁾ La Chilia se găseau 5 case, cam cu vre o 30 suflete. Mai înainte veneau în aceste părți și corabii *raguzane*.³⁾

In 1674 Matteo Gondola, într'o descriere a religiunii creștine din împărația turcească, ne dă cele mai sigure informații asupra Raguzanilor din Dobrogea.

Silistra, oraș cu 2500 case, cuprindea mulți Raguzani, cari aveau și o biserică cu un preot bâtrân. Babadagul „terra grossa al pari della suddetta posta in situ alguanto distante servita dal Danubio, ameno sopra modo, e abbondante“ avea o biserică servită de un preot, care îngrijea și de orașele vecine: Isaccea, Ismail, Tulcea, Bender și Chilia, cele mai multe așezate pe malul Dunării Acele orașe erau frec-

¹⁾ *Monumenta Slavorum meridionalium*, vol XVIII pg 264; N Iorga *Istoria românilor prin călători* București 1921 vol II pg 30

²⁾ Din descrierea călătoriei lui Ewleia Celebi în Arhiva Dobrogei (1920) pag 142

³⁾ N Iorga *Chilia și Cetatea-Albă* pg 233, 264.

ventate de mulți oameni de această națiune, cari cu toții întrețineau preotul ce i servește. Ei observă că nu cumva preoții lor, adaugă Gondola, să aibă legături nelegiuite cu femeile turce.

Tot în Dobrogea pune Gondola și Provato-Rovato, terra grossa nel paese del Dobruccia — cu o biserică catolică și un preot „Cucumarich” care îngrijește și de cei din orașele Varna, Sciumagu [Şumla] Bazargic și altele, unde se găsesc „considerabili numero”; preotul își îndeplinește slujba pe un altar portativ — e banno privilegio di sentire le mese dette sopra altari portatili inanzi alle sacre imagini, che i Turchi chiamamo Suret, cosa per altro da quei barbari espressamente vietata [1].“

Aceste biserici ale raguzanilor din Dobrogea cu credincioșii lor, țineau de episcopia de Preslav-Marcianopolis [turk. Eski-Stambul], care exista în veacul al XVII-lea [2] Raguzanii puneau, în întreținerea și împodobirea acestor biserici, în care se celebra cultul romano-catolic toată mândria și bogăția lor [3].

Amintirea Raguzanilor s'a păstrat și în poezia populară dobrogeană, căci ei trebuie să fie acei latini, despre care pomenește cântecul popular de aci. Prin ce împrejurări numele lor a străbatut în imaginația poporului, care l-a transpus și în cântec, n'am putea spune, în stadiul de astăzi al colecționării și studiului materialului de poezie populară din această

^[1] Banduri: *Imperium Orientale* vol. II pg. 57 Relazione della stato dela religione nelle parti dell' Europa sotto posto al dominio del Turco fatto da me Mateo Gondolo stato ambasciatore della Repubblica di Ragusa alla Porta ottomana „V'e la chiesa dela nazione servita da capellano il quale al presente è un prete secolare, che s'adopera ancora in servizio delé terre vicine, che sono lasakci, Ismael, Tulci, Bandar, Chilie tutte situate alle rive del Danubio, che in quelle parti è prossimo à scaricarsi nel mare“. Cf. M. Drinov. *Noi contribufuni la istoria Bulgariei și a popoarelor învecinate* (bulgărește) *Periodicesko Spisanie* (Brăila) 1870-II p. 52

^[2] C. Jirecec, *Geschichte der Bulgaren* pg. 460.

^[3] W. Heyd, *Histoire du commerce du levant au moyen-age* vol. II Gugliemo Heyd, *Le colonie commerciali degli Italiani in Oriente nel medio evo* Venezia (1868) vol. II pg. 91.

provincie, mai ales când ne mai gândim că numărul mic al unor asemenea negustori, cari au locuit în provincia noastră, va fi fost prea neînsemnat ca să atragă atenția poporului într'o aşa măsură. Iată o chestiune care ar merita să atragă atențunea cercetătorilor folclorului nostru.

In orice caz, ceia ce credem că rămâne stabilit din încercarea pe care am făcut-o în acest studiu, este că elementul etnografic al Dobrogei, la orașe mai cu seamă, a numărat în decursul timpului și elementul acesta, care provineat atât din părțile Italiei propriu zise, din Genua și Veneția, cât și de pe coasta Dalmătiei, din Raguza, unde influența culturală și economică apuseană, a Italiei în deosebi, a fost precumpăratoare în decursul evului mediu, ceia ce ne arată într'o oarecare măsură și continuitatea de tradiție a latinităței în Dobrogea, în decursul veacului de mijloc, când puterea turcească înnecase această provincie, dându-i o înfațisare deosebită sub toate raporturile față de timpurile precedente.

ALEXANDRU P. ARBORE
profesor la liceul
„Gheorghe Lazăr” din Sibiu

R O U A

(Sully Prudhomme)

*Bobîte de rouă curată
Lucesc cu lumiști cristaline
Pe flori aşezate de mâna
Cea rece a nopții senine*

*Dar oare de unde vin ele,
În nopți fără nori, linistite? —
Până nu se formaseră încă
Erau în văzduh răspândite.*

*Si mie de unde-mi vin lacrimi
În ochi, când senin este gându-mi? —
În suflet le-aveam mai nainte
Ca'n ochi să le simt luncându-mi.*

*În suflete tremură tainic
Dureri ne-nțelese și patimi,
Si une-ori chiar desmierdarea
Ne tulbură până la lacrimi.*

ROZMARIN





TREI PASERI

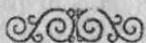
François Coppée

*Am spus Soimului: «Pornește
•Peste câmpuri neumblate
•Floarea dragostei de-mi cată».
Mi-a răspuns: «E prea departe!»*

*Acvilei: «Vin', de-mi ajută :
«Focul sfânt, care-a apus,
«Sboară'n cer și mi-l răpește»;
Mi-a răspuns: «Este prea sus!»*

*Și Vulturului: «Sfâșie-mi
«Inima cu dor pustiu
•Și mă vindecă de chinuri.»
Mi-a răspuns: «E prea târziu !»*

ROZMARIN





INFINITUL

(Edouard Grenier)

*Înfinîtul se' nvârtește,
Sî'n tăria lui albastă,
Ca pe-o boabă de fărână
Poartă și planeta noastră.*

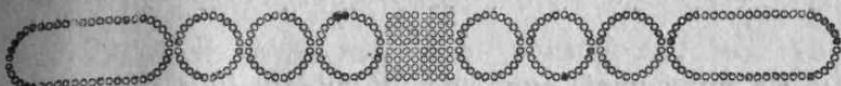
*Lunecând pământu'n spațiu
In continuă mișcare,
Poartă cupa unde doarme
Sî se sbate vasta mare.*

*Marea poartă, legânându-l,
Vasul meu prin mii de valuri,
Iară vasul meu mă poartă
Alergând spre alte maluri.*

*Depărtat de Ea, în suflet
Eu o port, — îi port iubitul
Chip, — și'n chipul dragei mele
Găsesc iarăși infinitul.*

ROZMARIN





Din Literatura Persană.

CUATRENE DE OMAR KAIAM

*De'ntreb simțirea, aflu că din necunoscut
Puțin mai e ca'n viață să nu fi străbătut, --
Dar dacă-mi întreb mintea, mi-arătă-un văst pustiu,
Văd viața-mi isprăvită și că nimic nu știu.*

*Mi-a zis un derviș: mâna, ce-a tot ținut paharul,
N'atingă cele sfinte, coranul sau altarul !
-- Deprins cu-amorul... frică nu mi-e de iadul crud,
Și plin de vin... nici focul nu arde ce e ud !*

*Pe iarba ce'mpânzește cu-a ei verdeață vie
Acest tărm unde visul și'ncearcă-a lui magie,
Treci lin, căci poate ierbei ce-a înverzit ăst an,
I-a dat aşa finețe un corp marmorean !*

*Kaiam, văzuși cum lumea aruncă'n colț uitat,
Pe cei ce au un suflet de suferinți stricat, --
Deci, pân'a da de pietre -- cristalul, bea din el;
Iar când vei bea să-ți cânte suav violoncel.*

*Dacă'ntr'o săptămână poți bea în orice zi
Si Vinerea se cade cu vin a o primi, --
Credința-aci nu face deosebiri subtile...
Fit credincios, te'ncchină, dar nici de cum la zile !*

*Pe buza unei cupe de lut mi-am lipit gura
 Ca să-mi destăinuiască ce-a tăinuit natura, —
 Si cupa mi-a zis blândă : pe cât ești viu, tu bea,
 Căci niciodată morții vin nu vor mai gusta. . .*

*Dar lutul ce-mi vorbise cu-atâta chibzuință,
 Fusese poate-odată o veselă ființă,
 Si buzele pe care lipisem pe-ale mele
 Mii sărutări primise și daseră și ele.*

*Fiindcă se tot spune că liberi și bogăți
 Vom fi în raiu -- de vinuri și miere 'ndestulați, --
 Hai, toarnă-mi unul colea -- mai bine-i, mi se pare,
 De cât atunci și-acolo o mie de pahare.*

*Vor unii faimă, bunuri în lumea de dincoa,
 Iar alții raiul care profetul li-l va da :
 Un ban în palmă face mai mult ca mii în carte,
 Deci n'alerga la toba ce bate prea departe !*

*Că traiut ni-e când farmec, când gloată de nevoi,
 Că hainele ni-s sdrente, sau strălucesc pe noi, --
 Pentru 'nțelept nu schimbă valoarea astei vieți;
 Când moartea o urmează, ea n'are nici un pret.*

*Privește și 'nțelege, vezi unul strânge aur,
 Iar altul risipește stânsura pe coclauri, --
 Murind nimeni comoară nu e, oricât de sfânt :
 Un mort el bun ca putred să zacă sub pământ !*

*De vrei pe lumea asta să fii cel fericit
 Din muncă, năzuință și dor, să tai cumplit,
 Iar față de ce-aduce norocul, rămâi rece, --
 Căci viața ca și lumea ve-aceeași roată trece.*

*A suferinței taină n'o poate nimeni prinde,
 Căci dincol'de dorința-i, au cine se întinde ?*

*Nu ese calfă mare dela maestru mic, --
De ești născut din mamă nu vezi de cât: nimic !*

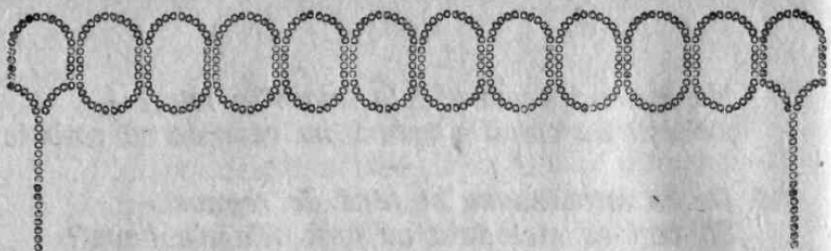
*De ce întotdeauna și fără de repaos
Să cați ce niciodată nu poți atinge'n haos ?
Mai bine gustă-un strugur la care tu ajungi,
De cât să jindui fructul, ce-ți cere mâini prea lungi !*

*Ce fără noroc lume și toată împănată
De griji și suferințe, lipsită de răsplătă,--
Doar cete largi de visuri topite'ntr'alte cete,
Si vom vleca dintr'ânsa cu mai mult dor și sete !*

Triad de STOICESCU D.

Judecător — Constanța





OMAR KAIAM

— Câteva note —

Cronicarii noștri, care aveau alte orientări culturale, amintesc cu stimație pe acei din trecut, ce cunoșteau limba persană. Cum parte din boeri și feciorii de domn își făceau studiile la Constantinopol și cum, pentru a învăța limba otomană, este nevoie, ca elemente de bază, de limbile arabă și persană,— de sigur că mulți din ei adânceau studiile în aceste limbi, pentru a se adapta la culturile respective.

Astfel că trebuie să le fi fost cunoscută vasta și frumoasa literatură persană și de aici și opera lui Omar Kaiam, poetul astronom, unul din cei mai strălucitori și mai vechi reprezentanți ai acestei literaturi.

Pentru literatura modernă a apusului Omar Kaiam nu este un necunoscut.

In literatura franceză a fost bine primită traducerea lui Nicolas, iar o traducere nouă a lui F. Roger-Cornaz a contribuit ca opera lui Kaiam să fie din ce în ce mai cunoscută.

Asemenei poetul englez Fitzgerald a tradus în 1859 o parte din cuadrele lui Kaiam, care au produs senzație prin spiritul fin și vioiu,—lucru ce a făcut pe traducător să-și reinnoiască traducerea în mai multe ediții, să dea și o biografie a lui Kaiam,

ba chiar să facă și o călătorie până la mormântul lui, de unde a transplantat și flori într-o grădină, în care un admirator mai întreprinzător a construit un „Omar Khayyám-Club“.

După traducerea lui Fitzgerald au urmat și altele, nu însă tot atât de bine inspirate.

Că în literatura engleză Omar Kaiam a influențat, se poate cunoaște: citind pe Oscar Wilde, nu rareori te îsbesc comparații obiceinuite lui Kaiam și acea atitudine de înfruntare batjocoritoare la adresa mentalităței, năzuințelor comune și bigotismului.

Cu mult înainte, în Orient, această atitudine a lui Kaiam făcuse pe cunoscători să găsească o trăsătură de spirit largă, comună lui Kaiam și Voltaire și să caracterizeze pe cel dintâi cu supranumele de Voltairul Orientalului.

Literatura răsăriteană asemenea l-a îmbrățișat cu placere pe Kaiam,—ultima traducere să a făcut în turcește în 1914 de Dr. Abdula Gevdet, care a adunat și tradus opera poetică a lui Kaiam, publicând-o cu textul persan în față și cu diverse comentarii.

Felul de-a scrii al lui Kaiam amintește oda anacreontică: este simplu, simplu până la a se confunda cu cântecul popular. El spune în 4 versuri tot ce are de spus. Toate poezile lui sunt din cele 4 versuri alexandrine cu rime perechi—cuatrene (rubaiat)—cuatrene independente unele de altele, fiecare formând un tot cu înțeles propriu.

S'au făcut încercări a stabili oarecare legătură între ele, dar legăturile făcute au rămas operă de comentator,—autorul a voit să fie liber cu orice gând al său, liber ca eternul semănător al florilor câmpului. De-altfel cuatrenul e un gen de factură poetică obiceinuită în literatura persană, întrebuițat cu succes și de alți poeți, precum celebrul Abu Šukur din Balkh (pe la 900 post Cr.)

Peste 500 de cuatrene, fără nici un titlu de cât cel general de „Rubaiat”—cuatrene, ni se înfățișează ca operă poetică a lui Kaiam.

Ele poartă însă întipărireua uneia și aceleasi origini,—personalitatea lui Kaiam de cercetător, de filosof desamăgit, îndurerat, batjocoritor, dar doritor de plăceri.

Fiecare cuatren este o protestare aspiră contra realităței

destinului—zice el, reliefată de o mare putere de expresie. Din toate se degajază îndemnul de-a se sustrage realităței, de-a profita de clipă, de a se înveseli spiritual prin mijloace cu efect imediat—pentru el prin, băutură; astfel că, filosof desolat, Kaiam apare totodată și cântăreț al vinului. Măririle lumeaști ca și silința de-a pătrunde problemele firei sunt pentru înțeles lăzuri zadarnice. Biografiile lui Kaiam spun că, în viață, el a fugit de măriti, dar pentru a se adânci în studii.

Din punct de vedere istoric o astfel de operă poetică prezintă, pe lângă interesul literar, și pe acela de document, care atestă concepția și întreg felul de-a fi—mentalitatea unui strălucit exemplar al Persiei de pe la începutul secolului XII-lea. Se știe că Omar Kaiam a murit bătrân în anul 1123 post Cr.

Viața sa, cu începuturi obscure, s'a amestecat în cursul ei cu a celebrităților persane ale timpului. Originar din satul Firoz-Dehenc din Corasan [Partea de nord a Persiei], studie la Belck și Neșapur. Ca autor a scris opere de Cosmografie, Fizică și Matematică și opere de Morală și Critică, dar renumele și l-a cucerit mai cu seamă ca astronom.

Dacă nu ar fi avut din fire înclinare spre știință, ar fi putut ajunge și demnitar. În tinerețe, la studii, legă prietenie strânsă cu Hasan Al-Sabah și Nizam Al-Mulk. Acest din urmă devine viziu lui Alp-Arslan, fiul lui Togrul-Beg, fondatorul dinastiei Seldgiucizilor, Nizamul cătă să ridice în slujbe și ranguri pe prietenii săi: deci încredință lui Hasan un post înalt la curte. Acest Hasan mai târziu intră în luptă cu creștinii Cruciaidei IV-a, făcând ravagii îngrozitoare între ei sub porecla de „Moșneagul dela munte“, nume ajuns sinonim cu asasin. [Unii chiar derivă cuvântul asasin dela numele lui, Hasan.]

Când Nizam Al-Mulk propuse și lui Kaiam să-l facă ceva, acesta îi ceru numai o mică sumă de bani, să aibă a trăi și studia în orașul tinereței sale, Neșapur.

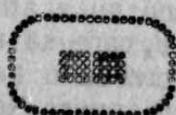
Dar faima învățăturei, înțelepciunei și spiritului său îl scoate din când în când din acel cuib înflorit al Neșapurului. Astfel șahul Malek, fiul lui Alp-Arslan, îl chemă de multe ori la curtea lui din Merv și lângă tronul lui—se spune—pusese un scaun anume pentru Omar Kaiam, fiindu-i plăcut spiritul ce

isvoră din atâtă adâncă știință și pătrunzătoare inteligență. Acelaș șah îl cheamă și pe Kalam, ca astronom, în consiliul celor 8 savanți, cărora incredințase reforma calendarului. Reforma aceasta, numită Gelali, este mai exactă decât a calendarului Gregorian de curând introdus și la noi.

Murind, Omar Kaiam fu înmormântat în orașul Neșapur, așa precum dorise.

Ca încheere putem spune că nu ne mai poate interesa știința lui Kaiam, timpul nostru o are pe a sa,— dar spiritul sănătoșor din poezia lui Kaiam va fi pretutindeni și totdeauna isvorul din care se va sorbi cu plăcere.

D. STOICESCU



MARINA LA ROMANI

Marea inspira Romanilor groază și desgust; de aceia, în deosebire de Elini, ei n'au fost niciodată vestiți ca marinari, precum au fost ca soldați, plugări, juriști și buni gospodari în trebile obștești. Este adevarat însă că, țara lor fiind o peninsulă, ei au trebuit din cele mai îndepărtațe vremuri să întrebucințeze corăbii pentru un comerț maritim oricât de restrâns. Totuși, marina romană nu a atins niciodată culmi de dezvoltare înfloritoare, care să atragă asupra sa atențunea lumii și să-i creeze o aureolă de glorie.

Dacă, în anumite epoci ale istoriei lor, Romanii s'au văzut nevoiți, fără a avea aptitudini înăscute, să se intereseze de formațiunea unei forțe navale, această preocupăție era datorită împrejurărilor, adică unor conflicte politice fie cu Grecii, fie cu Cartaginezii, cari se sprijineau în acțiunea lor războinică pe considerabile forțe navale.

Spre a fi în stare să se măsoare cu dânsii și spre a-i combate, poporul roman a recurs la procedeul de a copia materialul nautic al adversarilor lui; aşa încât nu începe îndoială că aspectul acestei marine era cu desăvârșire lipsit de orice originalitate.

Intr'un cuvânt, Romanii au avut corăbii, însă n'au avut o marină originală și remarcabilă.

Cum că din vecnime, strămoșii noștri se slujeau de corăbii în traficul lor pe mare, ni-o adevăresc unele indicii convingătoare :

1] Încă de pe timpul Regalității, sub domnia celui de al treilea rege al Romei, Ancus Marcius, se colonizează *Ostia*, primul port roman la gurile Tibrului, pe țârmul stâng al brațului stâng al fluviului. Când ajunse în o oarecare înflorire, Marius îl nimicește, apoi iarăși este reclădit. După o altă perioadă de desvoltare, ajungând la declin, sub împăratul Claudiu, acesta construiește un nou port, de data aceasta pe brațul drept al fluviului. Acest port era punctul de plecare al transporturilor imperiului, destinate celor mai îndepărtate provincii.

2] Ne-a rămas apoi un document istoric de pe vremea Republicii: tratatul de comerț încheiat cu Cartaginezii.

3] Găsim închipuită o corabie pe una din fețele monedei *aes grave*.

4] La 394 a. Chr. Romanii trimet la Delphi un vas de războiu.

Dar aceste probe nu constituiesc un argument puternic în favoarea existenței unei marine romane, ci ele evidențiază numai uzul navelor.

Navigațiunea nu dătorează poporului roman nici o contribuție la progresul strategiei navale și al artei nautice; în această ramură a activității omenești, datorăm recunoștință altor popoare, precum Fenicienilor, Grecilor, Cartaginezilor.

Istoric. Iată câteva date, în ordine cronologică, cu privire la evoluțiunea tendințelor de constituire a unei marine a poporului roman.

În secolul al V înainte de Cristos, Roma urmărește să-și întindă dominațiunea asupra populațiunilor cu care se învecina, din Latium.

Cu prilejul războiului cu Volscii, capturează de la locuitorii portului maritim *Antium*, capitala Volscilor, câteva corăbii. Din această pradă de război, Romanii își construiesc un simulacru de flotă după modelul năvilor cucerite și reparate.

Sfârșindu-se războiul cu Latinii, intențiunea Ro-

manilor de a-și creia forțe navale se afirmă cu o mai mare energie, căm pe la anul 338. La 311 poporul roman numește o comisiune (*duoviri navales*) ca să studieze chestiunea flotei. La 267, numărul questorilor de la patru se ridică la opt, dintre cari cei patru nou numiți, *quaestores navales*, ei au însărcinăți cu misiunea specială de a supraveghea înrolarea echipajelor pentru flotă.

Cu anul 264, Roma, stăpâna Italiei, intră în conflict de expansiune cu flotele și coloniile Cartaginezilor și din acest moment drama celor trei mari războe punic se desfășoară cu toată ampolarea.

În intervalul primului război punic, la 261, Români cuceresc o *qinqueremă* cartagineză, ceea ce le da posibilitatea de a adopta și de a pune în practică un nou tip de navă.

Cu adevărat, epoca războanelor punică înseamnă o fază importantă de avânt a marinei romane, care, în luptele navale, utiliza vase mari de războiu.

De oarece întreținerea unui material nautic necesită însemnate cheltuieli, care depășeau posibilitățile financiare ale statului, Roma are fericita inspirație de a rechiziționa corăbiile aliaților săi; dar aceasta era un simplu paliativ, care nu a putut împedica decadența marinei.

Pă la sfârșitul Republicei, în vîltoarea războanelor civile, simțindu-se nevoie de forțe maritime, flota română reveni iarăși la ordinea zilei și i se dă o mare atenție.

Dar acela care a înțeles mai bine ca oricare rostul forțelor navale, a fost Impăratul Octavian August, care a muncit mult la organizarea puterii navale a statului roman. El este acela, care permanentează flotele și flotilele în diferite porturi ale provinciilor cucerești, dându-le atribute bine determinate: de a apăra transporturile maritime de subsistență împotriva atacurilor la care erau expuse din partea piratilor, iar, la nevoie, de a secunda trupele de uscat în urma invaziunii teritoriului.

Porturile în care își aveau reședință cele mai însemnate escadre, întemeiate de August, erau următoarele: *Misenum*, *Ravena*, *Forum Julii*; apoi în porturile de pe țărmurile Rinului și pe Dunăre, unde se afla *Classis Pannonica-Moesica*. Mai târziu, găsim escadre la *Marea Neagră* (Pont), *Syria*, *Alexandria*, *Britania*, *Lybia* etc.

In *Notitia Dignitatum* se amintește că statul roman poseda în secolul al V după Cristos un număr de 32 de flote în diferite stațiuni navale, dar mai cu deosebire pe țărmurile fluviilor de la marginile imperiului, servind ca diguri de apărare împotriva năvălititorilor barbari.

Extragem mai jos, după un tablou reprodus de A. Bouché-Leclercq, escadrele care ne interesează pe noi, Româniai, din punctul de vedere istoric.

<i>Classis Histrica</i>	cu stația la	<i>Carnuntum</i> [la E de Viena)
"	"	<i>Vindobona</i> (Viena)
"	"	<i>Mursa</i> (Eszeg pe Drava]
<i>Classis I Flavia Augusta</i>	"	<i>Sirmium</i> (Mitrovitza)
<i>Classis II Flavia</i>	"	<i>Graium</i>
<i>Classis I Pannonica</i>	"	<i>Servitium</i> [Gradiște)
<i>Classis Aegentensium</i> sive <i>II Pannonica</i>	"	<i>Siscia</i> (Siszek pe Sava)
<i>Classis Histrica</i>	"	<i>Viminacium</i> (Kostolatz)
<i>Classis Stradendis</i> et <i>germensis</i>	"	<i>Margum</i> (lângă Morava ?)
<i>Naves amnice et milites</i>	"	---
<i>ibi deputati</i>		
<i>Milites tertii nauclarii</i>	"	<i>Appiaria</i> [la N de Turtucaia]
<i>Milites nauclarii Altinenses</i>	"	<i>Altinum</i> (Mohaci? Oltina?)
<i>Classis Histrica</i>	"	<i>Aegeta</i> [Brza Palanca]
<i>Classis Ratiariensis</i>	"	<i>Ratiaria</i> (Arcer)
<i>Legio II Herculea</i> <i>muscilorum Scythicorum</i>	"	<i>Implatypogiae</i> [Dunavăt?])
<i>Milites nauclarii</i>	"	<i>Flaviana</i>

Materialul nautic. Escadrele dispuneau de diferite tipuri de vase, Două erau mai însemnate: 1] *naves onerariae*, care serviau, din cauza capacitatei lor, la transporturi, având o formă rotundă, amplă, cu un tonaj mare, care putea susține un echipaj de 90 persoane și erau mișcate de pânze; 2] *naves longae*, vase de război de o formă lunguiată și ușoare, spre a se putea deplasa mai repede. Ele erau puse în mișcare de mai multe rânduri de lopeți și, după numărul rândurilor, purtau diferite numiri:

- a) Cu două rânduri de lopeți *bireme*
- b) « trei « « *trireme* [cele mai obis.]
- c) » patru « « *quadrireme*
- d) « cinci « « *quinquereme*
- e) « șase « « *hexeres*

La nevoie, lopețile erau înlocuite de pânze [*vela*] Ca particularitate a acestor nave de războiu, observăm că erau prevăzute cu un cioc, *rostrum*, iar pe bord se înălțau niște turnuri de apărare; în fine, spre a transforma lupta navală în luptă de uscat, se serveau de niște cârlige sau cângi [*manus ferreae*], cu care prindeau corăbiile inamicilor.

De la pirații Liburnieni din Iliria, Romanii mai adoptaseră un tip de vase de război, ușoare, cu două rânduri de lopeți: *naves liburnae*.

Ele erau niște „*mouches d'escadre*“ [*musculi*] și rolul lor era de a fi trimise în explorare spre a asigura parcursul [*navigia speculatoriā*].

Ofiterii și Echipagiul. Navigațiunea era considerată ca o ocupație nedemnă de atențunea și interesul unui *civis Romanus*, așa că cetățenii romani nu erau obligați să presteze serviciul de flotă; numai cetățenii fără dare de mâna și obseuri intrau la marina.

Pentru îndeplinirea acestei corvezi, se înrolau aliații Romei [*socii navales*], mai ales Italianii, apoi peregrinii. — La nevoie, erau primiți să astupe golurile sclavii liberați, ba chiar simplii sclavi.

Până la Impăratul Claudiu, pentru serviciul flotei nu era o miliție, pentru care să se pretindă anumite aptitudini, sau oarecari studii speciale. Recrutarea se făcea fără a se avea în vedere un regulament.

Ori-cine se prezenta era bine venit și primit de îndată. — Impăratul Claudiu cerea ca marinarii să fie recruteați numai din oamenii obișnuiți cu marea, prin urmare dintre locuitorii de pe coastele provinciilor — erau preferați cei din Sardinia, Britania, Pont. Serviciul marinei avea o durată de 26 de ani și era de o rigurozitate nu tocmai suportabilă. În schimb însă, la expirarea termenului, celor ce se liberau li se acorda o diplomă de cetățenie, în plus li se servea și o pensiune. După cum se vede, serviciul de flotă era încă una din modalitățile de a dobândi cetățenia română, calitate care era mult căutată.

Sub împăratul Nerva, marina pierzând din importanță ei și fiind nevoie de multe brațe pentru apărarea teritoriului, marinarii au fost trecuți la efectivul de uscat, sub denumirea de trupe *adjutrices*.

Gradele inferioare, adică superiorii imediați ai soldaților, purtau numele de *principales*.

Căpitanul de arme, adică paznicul armelor, se chama *Armororum custos*.

Timonierului de veghe, adică marinarului observator de la proră, i se zicea *Proreta*.

Iar peste o secțiune de lopătari comanda un *Decurio*.

Ofițerii. Comandamentul suprem al unei flote era încredințat unui amiral, *praefectus*; acesta era secundat de vice-amirali : *subpraefecti*.

In cazuri excepționale flota putea fi pusă sub comanda unui ofițer locotenent, care făcea atunci funcțiune de amiral, cu titulatura de *praepositus*.

Depozitele sau bazele navale erau conduse de *praepositi reliquationi*.

Mai erau și altele grade ofițerești, dar rolul și funcțiunile lor nu sunt încă clarificate.

Ne măginim a-i cita: *Stolarchi Archigyberni, Trierarchi, Navarchi, Principes, Centuriones*. Multe din aceste numiri sunt împrumutate de la Greci, cari se consideră ca maeștri ai artei navale.

Acum, trecând repede în revistă aceste câteva lămuriri elementare cu privire la marina romană, să profităm de acest prilej spre a constata enormele progrese, pe care arta navală și strategia nautică le-a realizat în decursul secolilor.

Dintr'o corvadă umilitoare, precum li se părea progorătorilor lui Romulus, marina a devenit astăzi o armată de elită — pentru care se cer o sumă de condiții și de cunoștințe; iar forța navală își afirmă, grație aplicațiunilor științifice, preponderanța sa în soluționarea conflictelor dintre State.

De asemenea marina comercială este nervul care acționează întreg organismul economic al lumii.

Actualmente, supremația politică se menține mai ales prin concursul traficului maritim.

Superioritatea technicei moderne asupra technicei antice este evidentă și incontestabilă. Pe terenul technicei (a căreia una din aplicațiuni este și navigaționa) știința a atins culmi, pe care cei vechi nici măcar nu le visau. — Si totuși nu putem striga: *Nec plus ultra*.

Constanța 27 Februarie 1922.

GH TOMA
profesor



CUZA-VODĂ ȘI CĂLUGĂRII

Mergea odată Vodă-Cuza în partea cîmpului, pe apa Buzăului la vale, numai cu un slujitor după el, amândoi călări. Haina domnească a lui Vodă era ascunsă de-o manta albă de n, ca să nu bată la ochi și să nu fie prea bătut de soare și praf. De căldura zilei și de lungul mers calii erau însetați și flămânci și călătorii tot aşa. Poposiră deci în vad, la umbra unor peri. Slujitorul adăpă caii și-i lăsă să pască în fâneată pe mal, iar Vodă se trase puțin la umbră.

Stând el și văzând apă limpede și loc potrivit, cum era și cald, se desbrăcă și se aruncă în apă să se scalde. Slujitorul îmbiat de Vodă făcu la fel. După ce se scăldară câtva, eșiră pe prund de nisip scânteator de praf de aur, cum e pe malul Buzăului și se întinseră la soare. Dar slujitorul, fiind tot cu ochii la cai, văzu cum un călugăr se apropie de cai fără să cate împrejur, fără să strige după stăpâni, ca un hoț încalcă pe calul lui Vodă, ia și calul slujitorului și se face nevăzut.

— Măria tă, ne fură cai! strigă slujitorul speriat.

— Nu, nu-i fură, băete, Dar se vede că suntem pe moșie mănăstirească și trebuie să plătim scump gura de iarbă a cailor și poate și umbra perilor pădurei, . . Lasă că le plătim noi !

Vodă se ridică din prund, se aruncă în apă, trecu înot în cealaltă parte a apei, unde malul era înalt și urcându-se pe mal, se uită încotro și apucat călugărul cu caii. Il văzu îndrepătându-se spre o casă albă, la poalele unui deal, nu departe.

— Casa moșiei, gândi Vodă și trecu apa înapoi.

Se îmbrăcară și la umbra perilor răscoliră traista cu merinde, mâncără și băură puțin.

Acum Vodă se simți cu bună plăcere de drum și o luă spre casa albă cu slujitorul după el.

In fața casei nu mai era nimeni, soarele ardea prea tare, oamenii și cainii erau la umbră. Vodă se opri și cătă cu luară aminte împrejur și văzu în fața casei, legat de-un stâlp, cu față la soare, strâns de nu se putea mișca, un om, un țăran bătrân. Si el și slujitorul îl priviră nedumeriți, dar omul acela simți că s'a apropiat cineva.

— Nu mă mai bateți, părinților, mi-ați luat carul, mi-ați luat boii, mi-ați luat zăbulun, — luati-mi și cămașa, luati-mi și viața, ca să nu fiu de batjocură ! gemu, urlă el, rugător, sălbatec.

Un flori de furie îl cutremură pe Vodă-Cuza. Nalt și blond și roșu la față cum era, se învineță ca o spangă de fier.

— Am să v' o fac, călugări îndrăciți, zise scrâșnind și cu pasul stăpânit înaintă la una din ferestrele casei și bătu.

După o clipă un călugăr somnios se ivi desbrăcat și holbă ochii la Vodă. Dar Vodă, fără să spue vr'un cuvânt, dezbrăcă mantaua de în, o 'ntinse pe prispa casei și se aşeză. Călugărul desmeticit, văzându-l, ghici că omul acela, aşezat pe prispa, e față înaltă, boerească sau domnească și se repezi, furtună, dând de veste tuturor.

Ca prin minune începură să foiască din casă, din magazine, din grajduri, puzderie de călugări, iar omul care, se vede, era mai marele lor, îmbrăcat în fugă, se apropie de Vodă.

Cu Domnul, sărută dreapta Măriei tale fratele Elisei, după metanie dela Mănăstirea Berca ! Bine ați venit ! se ploconi smerit călugărul.

Dar Vodă nu făcu nici o mișcare, ci răse usturător.

Pe când ne scăldam în apa Buzăului, în vad, cineva ne-a furat caii. Înemerirăm aci. Mari tâlhari ! Dar cel legat colo, ce blestemăție făcu ? zise Vodă, pironindu-și ochii în călugărul Elisei.

Călugărul se topi o clipă, dar în clipă următoare se învioră.

Măria ta, e... este tocmai tâlhарul, care v'a furat caii. Eu, chiar eu l-am prins cu ei. Poftiți în casă, aveți nevoie de odihnă, ori vreți să plecați... Fraților, aduceți caii, caii Măriei sale, sfârși el poruncitor către ceilalți.

— Nu! Părinte, tâlharul acela mi-a furat caii. După obiceiul ţărei ai drept să-l judeci, ești mai marele trebilor moșiei unde s'a săvârșit furtul. Judecă-l chiar acum, în fața mea, aci.

Și Vodă râse iar, făcând cu ochiul slujitorului care se bucura că ziua aceea l-a învrednicit să fie față la una din multele minuni de dreptate ale lui Vodă-Cuza.

Călugărul se codi, dar slujitorul li făcu un semn poruncitor. Neavând încotro, spuse să i se aducă cele de cuviință. Cățiva călugări veniră cu scaunul, masa, pravila și crucea, iar altul deslegă pe bâtrânul dela stâlp. În sfârșit judecătorul se aşeză pe scaun, iar în fața mesei, după cuviință, stătu Vodă în picioare în dreapta, ca jeluitor și bâtrânul țăran în stânga ca săptăș. Și spuse Vodă ce i s'a întâmplat și ceru să i se citească ce poruncește pravila pentru aşa faptă.

Călugărul răscoli pravila și citi dela «Furăciuni» că cine fură cal, să fie purtat legat de coada calului prin sat sau târg și să i se dea bice cât va putea răbda.

Auzind bâtrânul țăran și cunoșcând el că se află față cu Vodă la judecată, învinovăjît că i-a furat caii, dădu în genunchi

— Mărturisesc în fața Măriei. Tale că nu azi, dar niciodată nu am furat nimic,—iar despre caii Măriei tale știu, am văzut cu ochii mei cum chiar părintele Elisei, care ne judecă, chiar el i-a luat în goană după malul apei, după ce tot el mă luase și pe mine cu car, cu boi, cu tot, pentru că n'am legat gura boilor când am trecut printre mălăiște ! zise, din ce în ce venindu-și în fire, bâtrânul.

Pe slujitor nu-l mai putu răbda inima.

— Așa e, Măria ta, el e tâlharul. L-a văzut și eu când a luat caii. Cu el să se 'mplinească serile pravilei ! strigă slujitorul apăsat și cu îndrăzneală.

Vodă își ascuți privirile asupra călugărului.

— Auzi fiară ? Si vrei să judeci înaintea crucei, înaintea pravilei, înaintea Domnului țărei ? Ti-ai citit pedeapsa ! sfârși Vodă cu un glas ce nu mai părea din gură de om, ci dintr'o gură de sfânt sau de înger.

Călugărul înmărmuri și înmărmuri toată călugătimea strânsă în fața lui Vodă. Dar pravila e pravilă, nimeni nu îndrăzni să se roage de iertare.

Ca peste o jumătate de ceas după aceea un alaiu ciudat și sgomotos curse prin mijlocul satului Nisipenilor, vecin cu moșia mănăstirească Berca: în frunte slujitorul domnesc, călare pe calul său, ducea pe-alături calul lui Vodă, iar de coada calului, legat cu o frângie lungă, mergea smucit în toate părțile hoțomanul de Elisei, mai marele călugărilor moșiei Berca. Oamenii din sat și 'ncercau sfârcurile bicelor pe spatele acelui călugăr, având fiecare să-și ușureze înima de răutatea și lăcomia lui.

Nici Vodă nu lipsea dintr'acest alaiu: în urma tuturor mergea încet un car cu boi, în care sfătuiau despre trebile pământului, Domnul țărei și bâtrânul pingar, prieteni par că de când lumea !

STOICESCU D.



DIN TRECUTUL LICEULUI „MIRCEA CEL BĂTRÂN“

— Cuvântare cu prilejul aniversării de 25 ani a liceului —
Onorat auditoriu,

Ne-am întrunit laolaltă ca să sărbatorim a 25-a aniversare a acestui liceu, ca să venerăm memoria celor ce s-au jertfit pe ogorul culturii românești și, aruncând priviri scrătătoare asupra trecutului, să găsim directivele unei bune conduceri în viitor.

Aniversarea unui sfert de veac de existență a acestei școli trebuie să fie o zi de sărbătoare, care să ne înalte cugetele spre țelurile superioare ale vieții. Sărbătoare însemnează zi «mântuitoare».

În adevară, sărbătorirea zilelor mari, în evoluția unei instituții ca și în istoria unui popor, trebuie să fie un factor de măntuire din rătăcirile trecute, pentru că pe căi mai sigure să păsim spre idealul ce urmărim. Suspendăm activitatea obișnuită, pentru că liberi de grijile mărunte ale ocupațiilor zilnice, cu spiritul deschis și sănătos, din mireaja combinațiilor efemere, să aruncăm o privire generală asupra unui pătrar de veac de munca școlară și, pe această cale, să putem ficsa problemele capitale și direcțiile, în care trebuesc căutate soluțiunile.

O sărbătoare de aniversare trebuie să constituie un act de pietate față de cei dispăruți în străduința lor necurmată pentru progresul acestei instituții, un prinos de recunoștință față de munca rodnică a tuturor și, în al doilea rând, un prilej de reflexiune serioasă și de examen critic al propriei noastre activități.

O scurtă privire istorică premergătoare e necesară. Gimnaziul „Mircea cel Bătrân” s'a înființat la 1 Sept. 1896, înlocuind școala normală, desființată la 1 iulie același an. *)

Această „școală normală de învățători și institutori” se înființase cu trei ani înainte prin stăruința lui Ion Bănescu, care în calitate de inspector școlar, cunoșteau starea culturală înăpoiată a Dobrogei.

Pentru a remedia acest lucru, era nevoie, mai întâi de toate, de un număr însemnat de învățători.

Director al școalei normale a fost Ion Bănescu, trecut apoi profesor și mai târziu director la gimnaziu.

Școala normală, menită să deservească numai Dobrogea, a fost desființată la 1 iulie 1896, iar elevii fură strămutați la școala normală din Câmpulung, de unde, după absolvire, au venit în Dobrogea ca învățători. Gimnaziul s'a deschis cu clasele I-a și a II-a sub direcția lui Demetru Rădulescu, profesor de matematici, decedat peste trei ani. Profesorii dela școala normală au trecut la gimnaziu, localul rămânând același.

Desființarea școalei normale pentru diferite motive, dintre care cel financiar era mai ales scos în evidență, dovedește ce puțin s'a făcut în Dobrogea pentru învățământ, și cum școala a fost totdeauna instituția cea mai repede sacrificată, când erau în cumpănă necesități bugetare. Dacă nu s-ar fi săvârșit acest pas greșit, dacă această școală, concepută de inițiatori într'un scop foarte înalt, ar fi funcționat fără intrerupere, desigur astăzi starea învățământului primar și deci cultura poporană în Dobrogea ar fi fost mai înfloritoare.

În locul școalei normale se înființeaază gimnaziul, deși într'o bună politică culturală, cu adevărat înțeleghetoare de interesele poporului românesc, ar fi trebuit amândouă școalele să meargă alături, fiecare tinzând, pe alte căi, la același scop suprem.

În acest pătrar de veac, gimnaziul „Mircea cel Bătrân”, transformat după 15 ani, în 1911, în liceu, a funcționat fără

*) Datele privitoare la școala normală și la începurile gimnaziului mi-au fost comunicate de D-l N. Constantinescu Pană, profesor la școala normală și apoi la gimnaziu, fără intrerupere până astăzi.—Lămuriri cu privire la începutul gimnaziului mi-au fost date și de d-l avocat I. N. Bârzan, fost elev la înființarea gimnaziului și din prima serie de absolvenți,

întrerupere, progresând continuu până la izbucnirea războiului în 1916.

Timp de doi ani școlari, dela 1916—1918, durata războiului și a ocupației inamice, cursurile liceului au fost întrerupte. Din punct de vedere legal, instituția exista încă; unii profesori erau mobilizați, alții în pribegie; deasemenea elevii, răspândiți în toate părțile, cei mai mulți în Moldova.

Avem deci o perioadă de progres continuu dela 1896-1916; iar după război, din Decembrie 1918, dela reocuparea Dobrogei, vine perioada de refacere, în care toate silințele se depun ca să readucă școala în starea de mai înainte.

La înființare gimnaziul a fost așezat în localul din strada Justiției (actualmente Mihai Viteazul), colț cu strada Rahovei și cu str. Luminei [acum general Lahovari], unde fusese înainte școala normală.

În anul 1900, gimnaziul s'a mutat în casele d-lui Magrin din str. Lascăr Catargiu, unde înainte de război funcționase primăria.

Mai târziu primăria a construit localul actual pentru două școli primare, una de băieți și una de fete. În urmă, consiliul comunal dela 15 Mai 1909 a hotărât să vândă ministerului instrucțiunii clădirea, în care ne aflăm, pe suma de 240627,63 lei. Era un progres însemnat față de starea dinainte, obținându-se un local nou și îndestulător pentru nevoile de atunci.

Și din toate celelalte puncte de vedere, instituția noastră s'a dezvoltat continuu, progresele ei datorindu-se muncii și devotamentului tuturor profesorilor, sprijinului și dragostei cu care a fost înconjurată de cetățenii acestui oraș. Un factor important de progres a fost solicitudinea arătată învățământului în general și liceului nostru în deosebi de Regele Carol. Ne aducem aminte de acele memorabile zile, când Regele bătrân și înțelept vizita școala noastră, stând de vorbă cu profesorii în privința învățământului, punând chestiuni elevilor, ascultând doleanțele noastre în privința nevoilor școalei. Când a vizitat clădirea din strada Lascăr Catargiu, regele Carol și-a exprimat dorința de a se construi un local propriu pentru liceu. Înțotdeauna spunea că în Dobrogea, și în Constanța în special, trebuie să se clădească cât mai bune școli, misiunea învăță-

mântului românesc fiind aici de o deosebită însemnatate. Acesta este un adevarat testament lăsat de Regele Carol, pe care noi, urmașii, trebuie să ne străduim din toate puterile să-l înfăptuim.

Toți profesorii, maestrii, directorii și secretarii, cari s-au perindat în decursul celor 25 ani, au contribuit în măsuri diferite la desvoltarea și progresul acestei instituțuni. *) Unii dintre ei se mai află în mijlocul nostru, alții s-au strămutat din Constanța în alte orașe ale țării; unii au părăsit după câtva timp școala, distingându-se în literatură, ca Ion Adam, alții desfășurând în politică o activitate binefăcătoare, ca Ion Bănescu.

In sfârșit căjiva—printre cari și acești doi din urmă—au intrat în lumea veșnică, lăsând în această școală o amintire de muncă stăruitoare și rodnică.—Arhiva liceului s'a distrus în cea mai mare parte în timpul răsboiului; de aceea, las în sarcina altora ca, pe temeiul amintirilor și experienții proprii, să caracterizeze opera și personalitatea celor ce au lucrat în această școală. *)

Mă voiu mărgini ca, din cercetarea datelor ce se mai găsesc în arhivă, să scot în evidență câteva cifre și, din comparația lor, să desprindu-nele fapte generale, să scot în evidență problemele ce au preocupaț pe conducătorii acestei instituții și cum le-au soluționat.

In timp de 22 ani școlari, pentru cari avem date, au fost 5281 înscrieri. Au fost 4165 promovări, deci un procent de 79 /_o; procentul repetenților a fost 13 /_o, iar al celor retrași și eliminați 8 /_o.

Populația școlară până în anul 1912 a fost mai mult sau

*) Directorii au fost: † Dem. Rădulescu; Virgil Andronescu; † Ion Bănescu; Bogdan Ionescu, profesor de matematică, strămutat la București; Mihail Dumitrescu, profesor de istorie, mutat la Craiova; † Vasile Dumitrescu, profesor de istorie, mutat la Iași căzut în războiu; Ion Fodor, Ion Bentoiu, N. Negulescu, Constatin Lăzărescu. Cel mai lung director, de peste 10 ani, a fost al d-lui N. Negulescu.

*) Printre profesorii decedați au mai fost: Grig. Mălinescu, prof. de științe naturale; Eugeniu Zmeck, prof. de muzică; Eugen Cearu Aslan de limbă franceză; Gh. Daan, de limbă germană; Ion Neloviceanu de contabilitate; Dr. Constantinescu, de contabilitate, ucis de aeroplano în 1916; Dr. Gh. Rusovici, de higienă; Constantinescu de desemn, ucis într-un accident de C. F. R.

mai puțin staționară, numărul total al elevilor oscilând între 120—180. Din contrivă, din 1912 începând, populația școlară crește din ce în ce mai repede. În 1916, numărul elevilor aproape se impăstrează față de ce era la început.

In primul an după război, în 1918—1919, populația școlară e mai mică decât cea din ajunul războiului, din 1916, deoarece refugiații nu s-au întors în orașul și județul Constanța decât treptat, treptat. În cei trei ani următori, populația școlară a crescut într-o progresie și mai mare; în total, în acești 4 ani școlari de după război, numărul elevilor s'a dublat, ajungând la 612 elevi în anul curent.

Astfel fiind, încă din anul 1912 s'a pus o problemă gravă pentru bunul mers al liceului, nesoluționată nici până astăzi, problema creșterii continuă, an după an, a populației școlare, precum se poate vedea din alăturat.

Cresterea populației liceului în timp de 22 ani școlari (1898—1921):

Anii școlari	No. elevilor înscrîși:	Anii școlari	No. elevilor înscrîși:
1898—1899	134	1910—1911	171
1899—1900	143	1911—1912	178
1900—1901	155	1912—1913	213
1901—1902	117	1913—1914	249
1902—1903	126	1914—1915	310
1903—1904	151	1915—1916	371
1904—1905	166	1916—1918	Timpul ocupăriunii inamice.
1905—1906	146		
1906—1907	166	1918—1919	312
1907—1908	179	1919—1920	500
1908—1909	142	1920—1921	575
1909—1910	171	1921—1922	612

Ce soluții s'a adoptat pentru a face față acestei nevoi, pentru a da lumină valului tot mai puternic de copii ce se avântă spre liceu? Să se înființeze clase nouă! În afară de greutăți financiare, înmulțirea numărului claselor presupune un locaș suficient și mărirea numărului profesorilor. Necesitatea clădirii unui local propriu, care să poată cuprinde populația mereu crescândă, s'a impus încă din anul 1913. Cresterea populației școlare și agravarea în viitor a acestei probleme s'a prevăzut împede și de aceea directorul deatunci al liceului, dl. N. Negulescu, a cerut în Mai 1913, printr'o adresă către primăria orașului, să se dea loc pentru viitoarea clădire a liceului,

De atunci până în prezent cinci consiliuri comunale s-au pronunțat pentru cedarea terenului necesar din grădina publică părăsită a orașului. Numai în acest an, 1921, avem trei hotărâri în acest sens. Generațiile viitoare se vor mira că după 14 ani nu s'a început clădirea, dar nici măcar terenul necesar nu s'a dat definitiv.

Până la înfăptuirea acestui liceu monumental și spațios trebuie să se găsească o soluție intermediajă, transitorie. Ușurare în această chestiune s'a adus prin înființarea institutului particular «Proiesorii asociați», care a funcționat timp de 4 ani până la izbucnirea războiului.

O soluție ce s'a pus în practică a fost să se primească maximul de elevi, cari puteau să încapă în clase potrivit cubajul lor. Si astfel, îngreunând peste puteri munca profesorilor, am fost nevoiți să facem clase cu populație medie de 72 elevi în cursul inferior.

O clasă ideală din punct de vedere pedagogic nu trebuie să treacă de 30 elevi. În perioada până în 1913, media a fost sub 50 elevi de clasă, la cursul inferior, adică sub maximum admis de regulamentul școlar. Paralel cu creșterea repede a populației școlare, a crescut și media pe clasă dela 54 la 65 pentru a ajunge la 72 elevi pe clasă, în mediu, la cursul inferior, adică cu 22 elevi peste maximum admis de regulament. Soluția aceasta, transitorie, de îngrămadire a elevilor în aceiași clasă, soluție, care se întrebuiță la toate liceele din țară cu suprapopulație școlară, a trebuit să fie părăsită, sau cel puțin atenuată, ea ducând în mod inutil la istovirea înceată a profesorilor, fără ca măsa școlară să fie instruită în intregime în mod mulțumitor.

După război media școlară pe clasă în cursul inferior a scăzut succesiv în acești patru ani, dela 56 la 50 elevi, adică la maximum admis de regulament. Cum s'a ajuns la acest rezultat, dat fiind că populația a crescut după război în mod vertiginos?

Deslegarea problemei s'a găsit în legea comitetelor școlare, care a permis înființarea de clase paralele, extrabugetare, clase susținute în intregime din taxele elevilor. Ideea această

ca părinții elevilor, prin taxele ce plătesc, să susțină clasele divizionare, înainte ar fi revoltat toată lumea; acum, după război, se pare ceva firesc.

S'au înființat deci clase paralele, extrabugetare, pe lângă acest liceu, începând din 1919. Avem actualmente de fapt două gimnaziu: 4 clase gimnaziale bugetare și 4 clase extrabugetare. Mai mult, în ultimii doi ani școlari a funcționat o a treia clasa I-a, un nucleu care, cu trecerea anilor, va da naștere unui al treilea curs inferior.

Soluția înființării claselor paralele e tot provizorie, căci ea implică numeroase greutăți. Deslegarea definitivă nu s'a găsit, ei fiind în funcțiune de local și de personal didactic. Ne trebuie o clădire încăpătoare și un număr îndestulător de profesori.

O altă problemă, care s'a pus tuturor chiar din primele timpuri, a fost aceea a *cursului superior*. Toți au căutat să dea posibilitate absolvenților gimnaziului să-și desăvârșască instrucția secundară. În acest scop, s'a înființat încă din 1900 clasa V-a reală și modernă cu un total de 26 elevi; în anul următor, cursul superior s'a desființat, populația gimnaziului fiind încă prea mică ca să alimenteze clasele superioare. Motive de ordin financiar au precumpănat desigur. Desființarea cursului superior a fost compensată prin înființarea institutului particular «Mircea Vodă» al d-lui Virgil Andronescu, care timp de 6 ani a ținut locul de curs superior.

Grijă de soarta absolvenților gimnaziului a făcut ca peste trei ani, în 1903, să se înființeze pe lângă gimnaziu o secție comercială, care a dăinuit 2 ani, desființându-se în 1905. Peste alți 2 ani școlari, în 1907, se relașfiază clasa V-a comercială și această secție durează apoi încă 4 ani consecutivi. Pe lângă cursuri teoretice, elevii făceau și practică comercială la casele mari din oraș. Absolvenții avea drept la termen redus în armată; secțiunea a fost folositoare, absolvenții ei ocupă posturi însemnante și indeplinesc un rol util în viața economică a acestui oraș și țării.

Cu toată utilitatea ei, secția comercială s'a desființat, deoarece puțini absolvenți de gimnaziu o urmău; cei mai mulți își

complectau studiile la liceele din țară. S'a impus deci din nou înființarea cursului superior și astfel, în 1911, se înlocuește secția comercială cu clasa V-a modernă, rezolvându-se de data aceasta în mod definitiv chestiunea soartei absolvenților cursului inferior. Deatunci, liceul durează fără întrerupere. În 1913 se face secție reală; iar în 1914 se fac simultan ambele secții, reală și modernă, a căror populație a crescut an după an. După război în cursul superior, în clasele V—VII avem suprapopulație școlară.

Din studiul cifrelor, ce se mai găsesc în arhiva liceului se pot face oarecare observări cu privire la chestiunea promovărilor. Scopul cel mai apropiat al învățământului este darea instrucțiunii; semnul vizibil al atingerii acestui scop îl formează procentul promovărilor.

Variatiunea procentului promovaților, repetenților, retrașilor și eliminaților în timp de 21 ani școlari

ANII ȘCOLARI	Procentul promovaților	Procentul repetenților	Procentul repetenților — retrași — eliminaților
1898—1899	68	19	32
1899—1900	71,5	12,5	28,5
1900—1901	83	9	17
1901—1902	75	16	25
1902—1903	75	18	25
1903—1904	76	9	24
1904—1905	72	20	28
1905—1906	88	6	12
1906—1907	47	36	53
1907—1908	46	24	54
1908—1909	73	16	27
1909—1910	64	25	36
1910—1911	75	16	25
1911—1912	69	21	31
1912—1913	82	10	18
1913—1914	75,5	20,5	24,5
1914—1915	85	12	15
1915—1916	75	17	25
1916—1918	Timpul ocupării înemice		
1918—1919	83	15	17
1919—1920	86	9	14
1920—1921	85	9	15

Din tabloul alăturat se vede că procentul promovărilor, în decursul a 22 ani școlari, a oscilat foarte mult. Cel mai mare procent de promovare a fost în 1905—1906, de 88%; cel mai mic procent de promovare a fost în 1908 de 46%; iar în 1907 de 47%. În acești doi ani școlari consecutivi au fost promovați mai puțin de jumătate din numărul elevilor înscriși.

În toți ceilalți ani, nici odată procentul promovărilor n'a fost sub 60%. Constatăm că după anul cu cel mai mare procent de promovare, trezem în doi ani consecutivi, 1906—1908 la un exces de severitate în promovarea elevilor. După maximum, cădem imediat la minimum.

Dacă observăm în total mersul acstei linii a procentului promovărilor, pe care mai nimerit am numi-o linia creșterii indulgenței promovărilor, constatăm că se pot despărți următoarele fragmente: 1) Dela 1898 până la 1906, când atingem maximum de promovări, vedem că, cu oscilații în plus și în minus, în totalitatea ei, linia se urcă în sus până la maximum din 1906, dincolo de care nu se mai putea înainta, căci altfel ar fi ajuns promovările o simplă formă goală. 2) Excesul de indulgență din 1906 a provocat o reacțiune în cei doi ani următori, când s'a ajuns la minimum de 46% promovări. 3) Din 1909 linia se ridică din nou în sus și iarăși cu aceeași zigzaguri merge tot urcându-se până la 1915, când atinge un nou maximum de 86%. 4). După război, linia indulgenții a crescut din nou, ajungând la maximum de 86%.

Considerând această linie în întregime, vedem că ea se urcă tot mai sus, cu alte cuvinte indulgența în promovare a crescut constant dela înființarea gimnaziului până în prezent. Dacă am lăsat în cercetare linia variațiunii procentului repetenților, retrăsilor și eliminațiilor, am ajunge la aceeași concluzie. Indulgența sau severitatea promovărilor se dătoresc la mai mulți

¹⁾ După lămuririle date de unii colegi, maximul din 1906 se dătoreste lipsei de profesori în acel an, ceiace a determinat promovarea tuturor cogenților în Sept. 1906. Minimul din 1907 și 1908 se dătoreste din pozitiei reglementare ca elevii cu media 4 pe bimestru ultim să rămână cogenți la materia respectivă, oricare ar fi fost medile pe celelalte trei bimestre. Consecința a fost îmărtirea cogenților și deci și a repetenților.

factorii: caracterului și pregătirii profesorilor, spiritului regula-
mentelor școlare, imprejurărilor sociale, politice etc. Pregătirea
pedagogică tot mai bună a profesorilor face ca și elementele
cele mai slabe ale claselor să fie în stare să asimileze un mi-
nimum de cunoștințe, necesar pentru promovare. Astăzi nu se
mai întrebuițează de nimenei metoda „d'aici pân'aici”, care des-
curaja pe elevi, îndepărta pe cei mai mulți de școală și făcea
să nu poată promova decât elevii prea inteligenți, sau cei cări
aveau meditatori acasă.

Al doilea factor al creșterii indulgenții este o prefacere în
moravuri. Dacă impresia e justă, se poate constata că între
părinți și copii, între profesori și elevi, nu mai domnesc acele
raporturi reale din trecut; în loc de teamă, din partea copiilor
avem încredere, iubire, care însă de multe ori degenerăază în
emanciparea prea timpurie a copiilor. Trebuie să ne ferim de
excesul contrar, când copii nu mai respectă pe părinți și
educatori. În timpul războiului și după războiu și alii factori
au contribuit la același progres al indulgenței profesorilor: să-
răcia, alimentarea insuficientă, lipsa de cărți didactice, lipsa de
profesori etc., toți acești factori au contribuit la ridicarea pro-
centului promovărilor până la un maximum, dincolo de care nu
mai putem înainta. Ultimele dispoziții privitoare la promovări,
date spre experimentare, au contribuit la același rezultat.
Extinderea teritorială și nevoia tot mai mare de personal și-au
avut repercusiunea în dispozițiile recente, care au căzut ca o mană
cerească pentru elevii cei slabii, urcând procentul promovărilor.

E datoria profesorilor conștiințiosi să împace necesitățile
politice, naționale și sociale ale statului românesc cu caracte-
rul unei instrucții serioase și solide.

Onorat auditor,

Din scrutarea datelor trecutului am văzut care au fost
problemele principale, care au preocupat pe înaintașii noștri
și cum le-au rezolvat. Fiecare epocă își are problemele ei și
fiecare problemă, fiecare sarcină trebuie purtată la timpul său.
Dacă în perspectiva dezvoltării celor 25 ani ne îndreptăm pri-
virile spre viitorul instituției noastre, va trebui să recunoaștem

că actualmente problemele capitale, ce se impun liceului nostru sunt următoarele:

1) Ridicarea unui local impunător, înzestrat cu tot mobilierul și aparatul științific și pedagogic pentru o populație școlară de cel puțin 1000 elevi.

2) Mai multă fixitate în ceeace privesc dispozițiile reglamentare, care au fluctuat foarte mult în ultimii 10 ani. Starea aceasta este dăunătoare, căci de impreciziunile, de starea haoitică, de contradicțiile reglamentare profită elevii cel răi,

Local școlar impunător, material didactic bogat și cât mai variat, laboratorii și muzeu, regulamente școlare cât mai perfecte, programe analitice cât mai bine adaptate nevoilor, sunt factori de ordin extern, cari condiționează bunul mers al învățământului. Însă factorul intern, resortul intim al mersului progresiv al învățământului, este profesorul. În condiții chiar ele, profesorul adevărat, conștient și pregătit, creează continuu valori morale, necesare poporului nostru. Aici dăm de problema cea mai grea: criza din profesori. Din datele puține, ce se mai păstrează în arhiva liceului, se vede că și în trecut a fost lipsă de profesori; se constată o continuă fluctuație, lipsă de fixitate în corpul didactic.

Clădirea noului local al liceului, o mai mare stabilitate în regulele și legile școlare și o politică școlară, care să contribue la înălțarea crizei de profesori, acestea sunt problemele de căpetenie ale momentului de față.

Educarea maselor școlare e o problemă extrem de complicată. Din examinarea datelor de mai sus, luate din irecul liceului, am căutat să stabilim câteva îndrumări pentru activitatea viitoare. Cifrele înșirate ne vorbesc poruncitor; numele semănătorilor harnici timp de un sfert de veac pe ogorul învățământului secundar ne impun îndatoriri foarte mari față de viitor.

* * *

Liceul acesta poartă numele scump al lui „Mircea cel Bătrân”, care, pe lângă Muntenia cu posesiunile de peste munți, era „stăpân de amândouă părțile de peste toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Durostorului stăpânitor”. În di-

plomele latinești poartă titlul: «Terrarum Dobrodicti despotus et Tristrii dominus». Mircea cel Bătrân era socotit până mai deunăzi că cel dintâi stăpânitor românesc al Dobrogei, pe care a cucerit-o din mâna țarului bulgar. În realitate, el n'a făcut decât a restabilit stăpânirea noastră, căci încă din secolul al XI-lea se constată voevozi români la Silistra, la Măcin, la Isaccea; Un Tatul, Seslav, Sacea și alții, amintiți de scriitoarea bizantină Ana Comnena.

Mircea cel Bătrân a restaurat stăpânirea românească anterioară, mult mai veche.

Iubiți Școlari,

Vă aduceți aminte că, acum patru ani, Dobrogea era vremelnic smulsă din trupul Țării Românești. Mare parte din noi, profesori și elevi, am continuat lecțiile pe pământul liber a Moldovei, ținând fără întrerupere făclia luminătoare a liceului „Mircea cel Bătrân” prin chiliiile mănăstirilor, la umbra copacilor, expuși bombardamentul dușman. Mulțumită spiritului de jertfă al poporului românesc, Dobrogea scumpă, Constanța cea dorită de toți, au fost recăștigate. Mulți din elevii și absolvenții acestui liceu, în calitate de cercetași, soldați și ofițeri, și-au vărsat sângele, ca să ajungem la acest fericit rezultat.

Toți acești vrednici și ai liceului și-au îndeplinit eroica și sublima lor jertfă pentru recăștigarea moștenirii lui Mircea cel Bătrân.

Iubiți școlari,

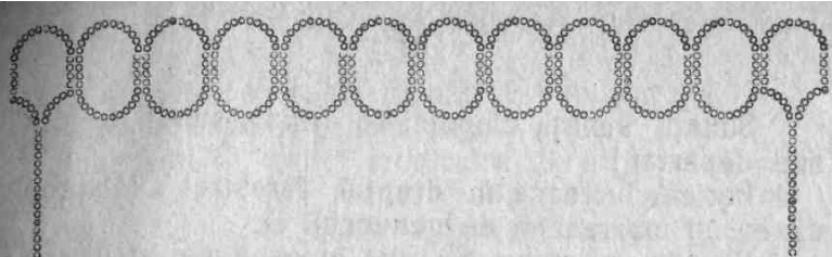
Voi, generația de acum, să fiți la înălțimea acestor vrednici discipoli ai liceului.

Lozinca vremii actuale este munca: munca încordată și metodică. Dacă vom face din voi muncitori neînduplați, dacă vom fi sădit în voi această deprindere morală de cel mai mare preț, rolul nostru va fi îndeplinit, conștiința va fi împăcată.

Luând de exemplu pe înaintașii voștri, urmând sfaturile bune ce vi se dau, veți deveni cetățeni folositori țării noastre și veți mări renumele liceului „Mircea cel Bătrân”.

G. CORIOLAN

Directorul liceului
„Mircea cel Bătrân”



AMINTIRI DUIOASE

Mă întrebați : de ce mi-e inima aşa de duioasă ?
de ce tresar când văd o mișcare pornită din sinceritate ? de ce mi-e teamă de lume, de fast și parăzi ?

De ce îmi plac copii, iarba, nourii și stelele ?

De ce ?

Cu sfială se întoarce privirea mea spre trecutul depărtat.

Acolo ! da, în lumina dulce a celei dintâi copilarii își găsește isvorul sufletul meu de astăzi.

Limpede ca roua dimineței, oglindă a cerului senin, oglindă spre care se apleacă și se oglindesc ghioceli albi și gingăse viorele, era isvorul vieții mele.

O ! clopoței de argint, cum văți dus cu sunetul vostru în neant !

O ! fâlfâit de aripi ale zilelor ca niște heruvimi !

Unde ești tu, cu mâna ta mică și albă ca un crin, ce-mi mânăia fruntea cu atâta blândețe și ochii tăi albastri, în al căror cer îmi afundam de-a-tatea ori privirea și cuvântul tău, care m'a învățat și pe mine vraja cuvintelor și minunile care nasc din impletirea lor !

Cea dintâi minune a acestora . . .

O ! abia mi-aduc aminte.

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați, pe drumul depărtat!

Par că lucrează în dreptul ferestrei. M'apropii de ea și mă reazim de genunchii ei.

Ea știe ce vreau. Se uită în ochii mei și începe:

In fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsarit, sub soare, un negru punct s'arată:
E cocostârcul tainic, în lume călător.

Al primăverei dulce iubit prevestitor.

Ei vine, se înalță, în cercuri liniște sboară

Și repede ca gândul la cuibul să se coboară.

Mi se deschideau ochii, vedeam întocmai ca primul om splendorile lumii, vedeam pe cel dintâi sol al primăverei venind din rasarit.

E un punct, apare, crește, în cercuri liniște sboară.
E el, el, vestitorul primăverei și al fericirei!

Câte nu-mi aducea mie venirea primăverei!

Zăpada se topește pe stări și pe dealuri; iar pe dinaintea porții apa liniștită a șanțului crește și vine repede, repede, ca un pârâu, vine cântând.

Cînteza începe, din zorii zilei, să cânte, în cîrșul din curte. Ce speranțe deșteaptă cântecul ei!

Mugurii mijesc pe ramuri. În grădiniță cu liliacii desbrăcați, melcii încep să plece, încet cu casele în spinare.

Printre frunzele veștede, de anul trecut, zeci de ghoiocei au fășnit par că într-o singură noapte din pământul umed, iar clopoțeii lor albi stau atârnăți ca boabele de spumă în vîrful tulipinîțelor fragede.

Părăe se adună în toate părțile. Dealurile mai sunt doar ici-colo, în umbră, pătate de albul zăpezii.

Și adierea, ce bate și vine cu părăele, îmi aprinde obrajii și mă nfioară.

Iată și cea dintâi rândunică cum străbate aerul limpede. Cum bate inima mea și cât sunt de fericit!

Dar în grădină... larba a încolțit, salcia are frunze fine de matase și muguri ca niște pisicuțe.

Ce mai smicele, ce coaje plăpândă sub care circulă
mâzga și ce bună e pentru tilinci !

Unde ești tu, suflet credincios al curții, care mă
duceai de mâna spre fundul grădinei, 'a salcia scor-
buroasă — locaș de zână — priveai la mlădițele fra-
gede, ce se înălțau deasupra, alegeai din ochi pe cea
mai netedă și dreaptă, scoteai briceagul legat cu
lanț de chimir, o tăiai, o crestai, o băteai cu prăse-
lele, trăgeai apoi lemnul alb și umed din coaja ca
o țeavă și-mi întindeai tilinca !

-- Tine-o aşa și cântă!

O ! minune. Ce sunet dulce ! Ce glas al primă-
verei ! Ce refren de cântec ceresc ! Cum răsună gră-
dina ! Cum răspundeau ramurile, zidul și colina !

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați, pe dru-
mul depărtat !

Fereastra e deschisă și în casă a năvălit aerul,
încărcat de mireazma pământului umed, trezit la
viață.

Creanga de măr din fața ferestrii stă cu mugurii
plesniți, cari își desfac aripioarele strânse.

Deodată se aude un fâlfâit, un sgomot și grădi-
na răsună de cântec.

Aerul se umple de farmec.

Tresar și ascult . . .

-- Mamă, auzi ?

-- E cucul, dragul mamei, a sosit și el !

-- Cucul ?

-- Da ! I-auzi, cum își spune singur numele !

-- Ce frumos e și cum răsună grădina !

Cobor scara, străbat în grădină și tiptil-tiptil,
calcând încet pe frunzele umede, silindu-mă să nu
fac sgomot, mă îndrept spre locul de unde vine cân-
tecul.

O mișcare, un fâlfâit se aude și totul reintră
în tacere.

Dar nu trece mult și din vârful dealului se aude
din nou același, cântec, mai depărtat și mai dulce.

O iau pe poteca, ce duce printre mesteacăni tineri, spre vârful dealului. Cântecul se aude din ce în ce mai sonor.

Iată-l cum cântă în vârful unui paltin înalt, cum intinde gâtul și își desface aripele de căte ori dă drumul sunetului din gâtlej.

El cântă... și ascultă, cântă... și ascultă. Dar abia isprăvește de spus... și altul îi răspunde; abia isprăvește... și altul îi ia cuvântul. O! dar acest altul răspunde aşa de bland și aşa de duios, par că n-ar fi ca el, par că vine din săntul văii, parcă e în suși sufletul văii, care răspunde și îi ia cuvântul.

Mă apropii, dar de odată tace, își intinde aripele și pleacă departe, spre o cetină înflorită din capătul dealului.

Sunați, clopoței de argint, sunați pe drumul de părat.

In spatale dealului se lasă valea. Cât e de tacută.

Mii de viorele smâaltează covorul de frunze vesele, ce acopere coasta.

M'aplec și culeg.

Mi s'a părut, sau am auzit ceva? Mă îndrept și privesc în toate părțile. Nimic nu clintește în albia văii... O pădure Tânără și deasă, de pe coasta din față, a eșit par că din pământ și stă încremenită.

Iarăși.. Aud !.. Pare un stol de voci rătăcite.

-- Cine-i acolo? strig.

-- Cine-i acolo? mi se răspunde.

Cine poate să fie? Nimeni, nicăieri.

-- Ascultă!

-- Ascultă! mi se răspunde.

-- Cine ești tu?

-- Cine ești tu?

Glasul lui e mai lîmpede de-cât al meu și mai sonor. Pare a fi vocea unui copil năzdrăvan, care stă

ascuns în pădure. Dar, ce are el cu mine de-mi întoarce cuvintele?

O! nu, el nu vrea să mă necăjească. El pare pus acolo de Dumnezeu însuși ca să repete, fără să-și dea socoteală, vocea mea!

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați!

Dr: GEORGE ULIERU



VRAJE

*Se 'ntunecă lumina zilei...
In crâng prind umbre să se 'nșire
Si 'n fund de zări răsare luna
Vrăjind senina nesfârsire.*

*In tăinuitul săn de frunze,
Pribieagă 'n veci de veci, o boare
Tot mai încet, încet adie
De doruri vechi răscolioare.*

*Si cum pe toate din natură
Coboară-apoi odihna sfântă,
Eu nu mai știu : privighetoarea
Sau sufletul în mine cântă ?!*

V. LAINICEANU





PRIVIND DIN PRAG

*Privind din prag cum noaptea vălul
Si l-a intins din zare 'n zare,
Cu taina lui încet mă fură
Un cântec plin de 'ndurerare.*

*Si cum l-ascult, eu simt deodată
Intreaga lui melancolie :
O, cântec drag, pe-aripa serii
Ce suflet te-a trimis solie ?*

V. LAINICEANU

AMIAZĂ

Gustav Falke

*In soare ţărmul scoate aburi,--
Trudită marea doarme-ușor
Si peste ţărm și peste dune
Pescari tăcuți plutesc în sbor.
— Odată doar, un glas, un strigăt...
Trudită marea doarme-ușor
Si peste ţărm și peste dune
Tăcuți, pescarii trec în sbor.*

Trad de P. P. Stănescu





LA ȚĂRMUL MĂRII

*Acolo am stat
și am plâns*

Eram sătul, desgustat, mă părăsise și ea, cum mă părăsise totul în juru-mi, unde nu credeam să mai văd decât priviri aspre și inimi tăcute, după cum în unele locuri stâncoase nu se văd decât plante cu flori și frunze tari și fără culoare.

Avusesem nopți nedormite, eram istovit și ca întotdeauna când s'abătea pesle inima mea nourul intunecat, am pornit cu pas greu și cu amărăciune adâncă spre mare.

De trei zile Pluton, de mânie și ca să-și regăsiască coroana, de atâtă timp pierdută, a deslănguit vânturile, care au răscolit încă odată marea până'n adâncuri și acum, după atâtă trudă, zadarnică și de data asta, ele s'au retras în liniște, pe țărm, prin golfuri și în umbre de stânci.

Se agită încă, înr'o frământare fără astămpărt, marea răscolită.

Mii de alge, roșii și verzi, desrădăcinate din fundul mării au ieșit la iveală și se leagănă la suprafața apei negre, ca buruenile de leac în căldarea unui vraci,

Un miros pătrunzător și greu, de nomol, pește și raci fierți, îmbătă atmosfera și-mi umple nările și gura, sărându mi buzele.

M'așez pe marginea digului și sorb cu nesațiu, până'n fundul plămânilor, mîreasma ce-mi dă putere.

Valurile ce isbesc digul se prefac în spumă, spărgându-se în miliarde de stropi, care se înalță până la mine și cad apoi în ploae fină pe lespedea dela piciorul digului.

Lanțurile care mă leagă și mă strâng, ținând în robie viața mea de atâtea zile, simt că mă lasă, că mă slăbesc și-mi redau libertatea.

Mă las pe spate, pe piatra digului și mă reazăm în coate.

În depărtare un fum negru pătează zarea și aripi albe se sbat pe întinsul ce se frământă, ca niște gânduri candide pe o mare de patimi.

Toți au fugit de lângă mine. Câinele meu m'a părăsit și el. L-a luat ea în urmă. „E câinele meu!“ par că aud. Il trase după ea... și ușa se închise.

Ce mi pasă! Înaintea mea se întinde marea nemăsurată. Sí dacă aşa a trebuit, fie! E! dacă aş fi de stâncă! Si ce sănt mai mult de cât o frunză bătută de vânt!

Si gândurile încep din nou să mă strângă. Ai mei cari mai sunt, m'au uitat și ei. Sânt departe cu necazurile și iluziile lor. Eu cel dintâi m'am depărtat de ei și tot eu i-am uitat cel dintâi.

De mult, când m'am despărțit, mama cu lacrimi în obrajii, mi-a spus dureros:

— Câmpul așteaptă semănătura de toamnă și tu pleci? Ne părăsești?

Știi că fratele tău e mic și fără putere. Tăceam, dar o priveam în ochi și numai sufletul meu îi răspundea:

— Si unde crezi că mă duc decât tot ca să semân, dragă mamă? Si ce superbi semănători sunt acolo! Si ce mărețe gesturi au ei!

Îmi umpleam cușărul cu cărțile mele dragi. Toate în casă mă priveau încremeneite. Caii înămați m'ășteptau la ușe.

— Dumnezeu să te aibă în sfânta lui pază! Dar mai bine era să fi rămas cu noi.

Mă depărtam de căsuța copilariei mele înconjurate de meri bogăți, mă depărtam de scumpele mele dealuri și de păriile guraliv și mă afundam în lume.

În urma mea se depărta și se micșora totul, ca prinț'un ochián întors, apoi se perdea ca într'o ceajă deasă și se ștergea.

O lume mare și largă mi se deschidea înainte.

Priviri dulci și surâzătoare mă întâmpinau; brațe deschise mă primeau.

•Vin la noi, copil zglobiu și curat—auzeam. Stai o clipă.
Strălucirea ochilor tăi cari privesc drept ne place și ne înse-ninează.

Si inima mea sălta de bucurie, iar sufletul meu se înălța
Si de ce, voi, brațe, care mai întâi v'ati deschis, ati de-
venit apoi pumni amenințători și voi, priviri dulci, v'ati schim-
bat în priviri aspre și v'ati întors cu totul dela mine?

Multă vreme n'am putut pricepe, până când un dușman
mi-a spus-o:

— Tu ne privești drept în față și de aceia te urâm!

Si când floarea adevărului, cea mai nobilă dintre flori,
am căutat ca s'o sădesc în lume, ca omagiu pentru viața ce
mi s'a dat, de ce m'au osândit și m'au isgonit și de ce mi-au
întins o pâine aşa de amară?

O! acel necunoscut, cu chipul trist și palid, mi-a spus-o
la umbra unui zid :

„Floarea aceasta nu e pământească, iar cel ee o sădește
pe pământ trebuie s'o ude cu lacrimile lui“.

Si când femeia aceea înaltă și cu ochii vineți m'a întâmpinat la răspântia drumului, în cea mai zbuciumată dintre zile
și mi-a întins o mască, „spre a fi fericit“ cum spunea ea—,
iar eu am respins-o cu dispreț fiindcă purtam chipul acela pe
care mi-l hărâzise Dumnezeu, de ce de atunci, la fiecare pas,
în calea mea, nu m'au întâmpinat decât glasuri disprețuitoare?

Iar tu, care ai primit dela mine floarea înimei mele, ca
cel mai sfânt omagiu pe care îl-am putut da, tu, care ai
primit tot: viața mea robită tăie... de ce mi-ai întins o băutură
aşa de amară?

Gemi, inima mea, gemi însângerată!

Singură tu mă primești, și-mi dai putere, mare nețârmurită!

Dar astăzi, tu ești tot aşa de neagră ca și inima mea.

Nebunia unui stăpânitor, care și-a pierdut de atâtă timp
coroana, tăia turburat înc'odată linistea imperiului tău de ape.

Ce spun miile de voci de pe întinsul tău nețârmurit? Ce
spun valurile sdrobite de dig, care se înălță până la mine în
stropi nenumărați?

Ele strigă, ele gem.

Iar pescarii de ce aleargă speriați și tipă și cheamă?

Totul e frământare. Totul e luptă.

Un sunet de clopot trist și sbuciumat ca o inimă omenescă îngrijorată vine pe ape și-mi lovește, din timp în timp, auzul.

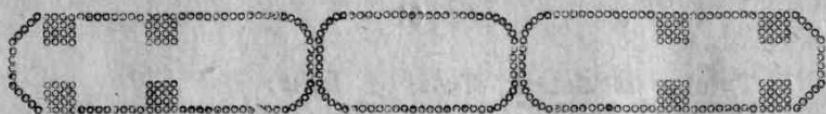
E sunetul vestitor al clopotului dela geamandură.

Si tu te sbucumi și tu vorbești!

O ! de-aș putea fi ca tine : sbucium și semnal pe marea frământată a vieții !

G. ULIERU





AVOCATII

Incepuse războiul cu toate nenorocirile lui. Bucați de pământ, înrășite de sângele celor cari au căzut, au fost rând pe rând cotropite. Și convoaie triste și nemărginite de băjenari au umplut pământul cel liber al Moldovei. Cărutele ușoare și răsunătoare, parc'ar fi fost de aramă, erau trase de umbre de cai. Natura dușmană, cu toamna ei ploioasă, cu vântul înghețat și noroiul drumurilor adânc desfundate, le măria durerea.

Pe la sfârșitul lui Noembrie, în orașul Tecuci se oprise un lung șir de refugiați dobrogeni. Cerșiră pe la casele din marginea orașului locuri de adăpost. Porțile se deschiseră în fața lor și fiecare s'aciuă cum putu. A doua zi plecară mai departe, dar unul se despărții de tovarăși și, disperat de greutatea drumului și chinuit de foame, rămnase acolo. Se ocupă cu meseria de cărăuș, ba făcea și negustorie: cumpăra alimente de prin sate și le vindea la oraș. Negustoria îl punea la adăpost de grija pâinei, dar deșteptă dușmania unui negustor ovrei de pe aceiași stradă.

„Strul!.. Nu mai putem trăi cu negustorul de peste drum!.. Auzi, când eu nu vindeam păpușoiul de cât cu patru lei chila, el îl vinde numai cu unu!...“

Ovreiul gândi câtva timp. Apoi își liniști nevasta.
-- „, Las' Adeluță!.. Am să-l isgonesc eu! Dacă

nu, să n'am eu parte de numele meu de Strul Aizic Mendelovici!.."

Incepui să-l pândească. Odată-l văzu întinzând la soare bucăți de carne sărată. I se 'nfațisă numai decât și-l rugă cu glas milog:

--,,Așa să ai bine, bade, dacă nu te-ai îndura să-mi dai și mie vre-o două, trei, patru, cinci chile!“ Și pentru că românul îl privi neîncrezător știind că ovrei nu cumpără de cât carne *cușer*, adăugă: „Plătesc cât mi-ai cere, numai să-mi dai!..“

Li dădu două bucăți și-i ceru zece lei. Cumpărătorul plăti numai decât, dar după o jumătate de ceas se întorcea cu un comisar.

--,, Iaca, dumnealui este acela care m'a jafuit! Așa pungași trebuiec izgoniți de-aici!“

Comisarul îi puse câteva 'ntrebări, luă însemnare despre numele lui și plecă.

Ovreiul se 'ntoarse bucuros acasă.

--,, Adeluță!.. O să scăpăm... știi, de golanul ala...“ și spuse povestea. Iar nevasta, înaltă și grăsă, cu parul și fața roșie, s'aprinse și mai mult de bucurie.

--,, Ei, doar ești Strul Aizic Mendelovici!“

* * *

O săptămână în urmă Radu Bucium era „trimis în fața Comisiunei pentru înfrângerea speculei și bietului om, care nu umblase nici odată 'n viață lui prin judecăți și căruia i se 'ncreția carnea numai la auzul cuvântului de tribunal, urcă fricos treptele de marmură ale clădirii mohorâte.

Aerul închis, miroșind a casă nelocuită și murdară s'amesteca la olaltă cu fumul de tutun și praful hârtiilor, care pretutindeni se râsfățau, îl isbi în față aşa de puternic, încât înlemnii lângă ușă. Funcționari cu capul gol și cu tocurile încă umede de cerneală după urechi, treceau mândri pe lângă el. Când și când o ușă din dreptul lui se deschidea, un servitor scotea capul în sală și striga cu glas pițigaiat și neînțeles

pe împriuinați. Iar prin ușă, întredeschisă o clipă, Bucium zări masa înaltă, fețele încrustate ale judecătorilor, de abea ridicăți de-asupra unei cruci negre... Fața îi era galbenă, ca după friguri, picioarele-i tremurau, iar solida podea de țiment se clătina sub el.

Din când în când căte un arestat trăcea prin sală.

— „la aşa oiu ieși, i eu de aci!“ Și parcă-și vedea nevasta și copii ținându-se după el și umplând lumea cu văete. Și lacrimi alunecări în lungul obrajilor galbeni..

— „Ei, moșule, ai vr'un proces?“ îl întrebă un boer înalt.

Bucium privi către geanta roșie de sub braț și bănuî că-i avocat.

— „Da, coane! M'a dat în judecată pentru c'am vândut niște carne cu cinci lei chila!“

— „Contravenție la legea speculei! mormăi avocatul. Greu lucru e, dar.., te scap eu dacă dai cinci sute de lei!..“

Țăranul se văita :

— „N'am coane, n'am de cât o sută cinci zeci!“

— „Scoate cinci sute în capăt! Altfel faci doi ani de pușcărie!“ Și porni.

Bucium se luă după el:

— „Atâta am la viața mea! Dau băuros, numai să scap de bocluc!“

— „Iți las cu patru sute! Altfel nu se poate! Și nepăsător dispără îndărătul unei uși.

Și un alt domn trecu pe lângă el și, din trecere îi aruncă o întrebare, parcă l-ar mai fi cunoscut.

— „Iar ai dat peste bocluc, moșule!“

Țăranul se ținu după el.

— „Coane!.. Uite m'au dat în judecată pentru...“ și începu povestea de la capăt.

— „Patru sute de lei... și te scap...știi cum?.. căt ai bate din palme.

Bucium îi povesti în ce jalnică stare se găsește.

— „Numai o sută cinci zeci de lei mai am! Îl dau și pe aceia, numai să scap de bocluc!“

-- „Pentru dumneata las cu trei sute! Altfel o să faci doi ani de pușcărie!

Avocatul cel dintâi auzi tocmeala și pâru furiosi

-- „Domnule Popescu!... Dumneata înjosești nobila noastră meserie!.. De ce nu-ți păstrezi demnitatea față de un țăran?.. Sa-i lași cu trei sute de lei..“

-- „Dar, Domnule Decan, procesul e-o nimică..“

-- Fie, dar azi pentru trei sute, mâine pentru o gâină!“ Și intra în bufet.

Țăranul rămase un timp singur. Glasul ascuțit, chema mereu pe imprimări și fie care strigare nouă era un fior mai puternic.

Un servitor cu șorțul alb eșidupă o tejghea și-i șopti,

-- „Te văd la nevoie și vreau să te ajut! Poate ai recunoaște și dumneata cu ceva. Hai cu mine, să-ți rog eu să-ți lase mai eftin! Da să știi că astăzi decan! Omor să fi făcut și te scapă!“

Și la stâruintă celui cu șerbetul alb pe umăr, se șnduplecă,

-- „Iți las cu două sute, dar nici un ban mai jos!“

Cu glasul stins de disperare, țăranul îi spuse că nu are mai mult.

-- „Desnoadă punga dacă vrei să scapi de la ocna! Nu face pe țăranul șiret!“ îi răspunse el furios și se ridică.

-- „Doar viața s'o mai dau... c'atâta-mi rămâne!..“

Un domn bătrân, care sta la o masă în fața unei cafele, îi facu semn.

-- „Ia spune-mi te rog, ce crimă grozavă ai făcut? Ai înșelat statul cu niscaiva milioane?...“

-- „Am luat unui ovrei zece lei pe două chilograme de carne...“

Un murmur neînțeles al bătrânlui îl întrerupse.

-- „Păstrează-ți firea, omule, și, mai ales, păstrează-ți banii, că te vad nevoiaș! Du-te acolo și spune-le cum te-ai refugiat, spune-le ce-ai pierdut și ce ți-a rămas.. spune-le că dacă nu cumpărai carneă cu patru și nu-o vindeai cu cinci, îți mureau copii de

foame ! Fii încredințat că nu's Judecătorii aşa câinoși...“

-- „Radu Bucium !..“ răsună glasul ascuțit în sală. Si țaranul o luă la goană, cu față mai liniștită a omului care știe ce are de făcut.

Peste câteva minute ieșia. Privirea lui înbucurată căută pe sfătitorul de-adineaura, îi luă mâna și i-o sărută și, fără să poată spune ceva, cu pași mai mari scoboră scările clădirii mohorâte.

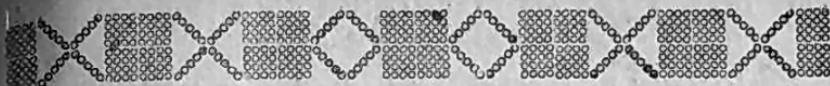
MIHAIL PRICOPIE



**EXCURSIUNE AGRICOLA
IN
DOBROGEA**

făcută de ION IONESCU DELA BRAD
în anul 1850
trad. de F. MIHAILESCU





PREFATA

Ion Ionescu dela Brad a fost primul și cel mai de seamă agronom român: un om de carte și de practică. Băiat de preot din ținutul Romanului, a fost trimis de Mihail Sturza să studieze agricultura în Franță. El a urmat cursurile, a făcut excursii și practică la Roville și a audiat la Sorbonne pe cei mai de seamă profesori de economie politică și drept.¹⁾

Intr'o vreme, în care tinerii întorși dela studii din Paris credeau serios că îndreptarea tutelor retelelor din țările românești e de așteptat dela introducerea întocmai a reformelor politico-sociale aplicate în apus, Ion Ionescu și-a întemeiat uriașa-i activitate de scriitor, profesor și agricultor, pe un principiu care nici azi nu și-a făcut loc în deajuns printre conducătorii și sfătuirorii noștri: *Im bunătățirile ce vor fi aduse agriculturii trebuie să pornească dela rutina actuală.* Se vor studia cu toată atenția mijloacele de care, după regiuni, se folosesc cultivatorii pentru a obține recoltă și a crește vite; se vor păstra cele bune și se vor înlocui cele rele prin mijloace noi, științifice, experimentate la noi în țară în ferme model. De aici, insistența cu care a cerut să se facă anchete agricole, nu dela biurou, ci prin cercetare la fața locului, luând sat de sat, dacă se poate pe jos, ori cel mult, cu o trăsuriică ușoară. Aceste anchete prin excursii el le-a început de când era școlar la Roville și le-a urmat toată viața până când vîrstă l-a silit să se fixeze la proprietatea sa, ferma model din Brad.

¹⁾ Pentru mai multe amănunte asupra vieții și operei lui Ion Ionescu, vezi cartea de curând apărută: Gh. Bogdan-Duică, „Viața și opera întâiului țărănist român, Ion Ionescu dela Brad” 1818—1891.

O astfel de excursie, prima din seria celor întreprinse în Turcia europeană, e și cea făcută în Dobrogea la 1850.²⁾ Cu această anchetă era însărcinat chiar de guvernul imperial, la care găsise refugiu, în urma plecării sale din țară, unde fusese amestecat în revoluția din 1848.

Cartea, care a rezultat din această călătorie prin Dobrogea, tratează probleme foarte variate, de valoare neegală pentru ziua de azi, toate sprijinate însă pe lucruri văzute și pe date oficiale.

Nu poate fi vorba de o monografie completă a provinciei, nici de prea multe amănunte, pe care le promite într-o lucrare specială; sunt scoase însă în evidență: însemnatatea așezării la gurile Dunării, caracterul agricol pastoral, capacitatea de colonizare a acestui ținut bogat, dar slab populat. Toate cuvintele de laudă și de încredere în viitorul Dobrogei sunt adevărate profeții. În bună parte vederile autorului s-au împlinit, sau sunt pe cale de înfăptuire.

În interesul prosperităței provinciei trans-dunărene, faptele și directivele coprinse în cartea lui Ion Ionescu nu trebuesc uitate.

Ori ce studiu serios asupra Dobrogei nu se poate lipsi de informațiile prețioase coprinse în aceste note de călător harnic, atent și priceput.

Un singur exemplar însă din această broșură, tipărită la Constantinopol, mai stă la îndemâna cititorilor: este exemplarul dăruit de Ubieini bibliotecii Centrale din București. Acest exemplar se găsește azi la Academia Română. Nici traducerea în română, publicată de autor la 1879, nu se află în bibliotecile publice mai cercetate.

Pentru aceste motive se dă traducerea de față.

²⁾ Ea a fost publicată în ediția ziarului «Jurnal de Constantinople», chiar în 1850, sub titlul: *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja, par Ion Ionescu, ancien élève de Roville.*

Cartea e precedată de o dedicatie făcută sultanului, care i-a primit cu bunăvoieță și a știut să-i aprecieze meritele.

Această dedicatie nu și mai are locul în traducerea de față.

Cuvânt înainte

Condițiile de care atârnă producerea bogățiilor în Turcia

Deși agricultura a fost socotită ca mama nutritoare a popoarelor, ca izvoiul nesecat al bogăției particulare și publice, deși s-au adus fel de fel de laude, ea a rămas pe loc până în momentul când a ajuns să fie studiată de specialiști; de atunci numai, a început să facă progrese și să ocupe locul ce i se cuvine în producerea bogățiilor.

În Turcia, ea a fost, mai mult de cât ori unde, lipsită până în prezent de studii serioase, lucru ce nu-i de mirare de vreme ce chiar în țările cele mai înaintate în civilizație cercetările agricole durează de puțin timp. În aceste țări, rezultatele obținute de studiile asupra agriculturii au slujit aşa de mult la progresul acestei ramuri de activitate economică, încât nu putem să ne indeplinim mai bine datoria către patrie, de căt încercându-ne să facem și noi acelaș lucru în țara noastră.

Vom expune pe scurt condițiile producării bogăției în agricultură și vom arăta pe cele ce au fost constataate de persoane care se preocupă de prosperitatea imperiului. Va fi începutul studiilor noastre generale asupra acestor ocupări.

Prin pământ și sub influența factorilor atmosferici, cultivatorul produce vegetalele și înmulțește animalele necesare trăirii. În agricultură, întrebuițarea capitalului sau a oricărui instrument de producție cere de la cultivator cunoștințe mai intime decât în toate celelalte ocupări. El trebuie să dispună de toate elementele care fac posibilă producția în aşa fel, încât să obtină beneficiul net cel mai mare, acest lucru a făcut pe Hume să zică că agricultura e știința cea mai grea. El se ocupă cu natura solului și climatului, producția vegetală și animală, dăbușurile și poziția geografică a țării, caracterul național și virtuțile morale ale populației, siguranța socială și particulară, industria mai mult sau mai puțin înaintată, etc. etc. Sună atâția factori care au cea mai mare influență asupra producției agricole, a bunei stări a claselor muncitoare și puterii țării !

In actuala stare de lucruri, cultivatorul din Turcia se poate folosi de toate mijloacele pentru a produce în orice fel de sol și sub orice condiții de climă. întâlnim astfel în Turcia, un total de fapte agricole foarte curioase, foarte instructiv și mai ales foarte necesar să fie cunoscut de către cei ce doresc să lucreze la dezvoltarea uneia dintre ramurile cele mai importante ale bogăției țării. Agricultura în Turcia se practică pe foarte solurile și bune orice climă, dela nisipurile aride ale Arabiei până la solurile cele mai roditoare ale Moldovei; dela groasele straturi de zăpadă, care acoperă pământul o mare parte a anului, până la umiditatea cauzată de roua cerului și irigațiile naturale ale Nilului, dela frigul cel mai intens până la căldura cea mai arzătoare. Agricultura imperului, practicându-se în toate gradele de căldură și frig, de umiditate și secetă, de lumină și electricitate, satisfacă atât de bine toate nevoile, în cât se poate spune că nici o altă țară nu o întrece în această privință. Într-adevăr, Turcia produce: grâu, orez, castane, curmale, cânepă, în, mătase și bumbac; susan, măslini, portocale, migdale și cafea. Totuși aceste produse sunt obținute numai cu ajutorul rutinei; știința agriculturii nici nu există; trebuie însă creată, căci poate nu există țară care să ofere un camp mai întins de observație și experiențe savanților, cari vor să se ia la întrecere cu rutina a tot stăpânoare în Turcia. Avem deci nevoie să formăm practicieni luminați, cari, prin exemple, să arate tot ce poate da agricultura perfecționată. În actuala stare de lucruri însă, cei ce doresc progresul se lovesc de lipsa lucrătorilor îndemnătați, a supraveghetorilor inteligenți și inițiați în metodele științei, care rămân neputințioasă când e lipsită de mijloacele de experimentare; căci, pentru că teoriile să poată fi trecute în chip folositor în domeniul practicii, trebuie ca ele să fie luate prin experiențe precise, hotărătoare, care să priviască în Turcia toate vegetalele și animalele necesare omului.

In afară de condițiile climaterice și agronomice, foarte favorabile dezvoltării ei, Turcia se mai bucură și de o poziție geografică unică, după cum a spus un scriitor localnic, care s-a ocupat serios de viitorul acestei țări. Turcia e așezată între Europa și Asia; ea stăpânește bogata Rumelie și mi-

nunata Anatolie ; prin Bosnia și Serbia se mărginește cu Austria ; prin Moldova, Bulgaria, Dobrogea și Armenia, cu imperiul Rusiei ; iar prin Curdistan cu Persia. În acest imperiu, care se întinde în Europa, Asia și Africa, se întâlnesc toate sistemele de agricultură : dela nomadism și agricultură pastorală până la asolamentul plantelor industriale. Înținderea țării, varietatea solului și climatului ei fac ca asolamentele științifice să fie nu numai aplicate, dar chiar neîndestulătoare, căci în multe ținuturi plantele lemnioase iau locul celor ierboase și alcătuiesc sistemul de exploatare. Admirabila poziție geografică a Turciei largeste mult cercul cunoștințelor agricole și impune, în același timp, nevoiea unor studii speciale locale, care să dea științei agricole posibilitatea de a-și experimenta metodele. Practica agriculturii trebuie să fie într-o atât de strânsă armonie cu condițiile naturale ale țării, încât ea nu poate avea succes deplin, decât prin o cât mai mare înmulțire a centrelor regionale experimentale. Dacă numai în Franță s-au înființat cinci regiuni, prevăzându-se însă pe viitor câte o fermă model în fiecare din cele 76 departamente, câte zone nu ar fi cerute de natură într'un imperiu care se întinde în trei părți ale lumii !

Trecând acum dela producție la consumație, constatăm că surgerea bogățiilor agricole se face foarte ușor. Turcia are 4 lacuri, un mare număr de băi și golfuri și șase mări, care o înconjoară de toate părțile, îndemnând-o să producă și să vândă. Marile râuri și fluvii nu așteaptă decât ordinul ca să transporte pe apa lor mărfurile și să le ducă pe mare. În Europa sunt : Dunărea, Sava, Morava, Siretul și Oltul ; în Asia : Eufratul, Tigrul, Kizil-Irmacul și Iordanul ; în Africa Nilul, Imperiul, cum a spus-o acelaș autor, dă prin Siria, în Mediterana ; prin Bulgaria, Rumelia, Bosfor și Armenia, în Marea Neagră ; prin Anatolia, Macedonia și Tesalia, în Archipelag : prin Albania în Adriatică și Marea Ionică, prin Irak în golful Persic ; în fine, prin Bosfor și Dardanele, ale căror chei le ține, imperiul e stăpânul absolut al Mării Marmara care scaldă zidurile capitalei. Această poziție îi împrimă un caracter comercial în primul rând și încide în sânul lui toate elementele de bogăție și putere.

Condițiunile sociale, care au legătură cu agricultura, sunt tot atât de nimerite ca și cele naturale. Locuitorii imperiului se află în cea mai mare siguranță : cel care seamănă, acela și strângе recolta și se bucură de roadele muncii sale, fără a fi exploataț de vre-o clasă privilegiată. Desființarea dere-be-gilor și ienicerilor a scăpat țara de apăsători. Impozitele nu sunt prea grele pentru popor și întemeietorul societății musulmane, în dorința lui de a fi cât mai crutător cu mulțimea, a scutit de impozitul direct pe cei cu un venit sub 200 dinari. Adăogați că în Turcia există organizație municipală ; orice locuitor e alegător și e chemat să-și exercite acest drept în toți anii. Bâtrâni, aleși de popor și preoți, administrează comună, stabilesc, repartizează și percep dările fără asprime.

Administrația, intelligentă și binevoitoare pentru popor, — pe care profetul îl numește familia lui D-zeu pe pământ — virtuțile morale ale acestuia, îl așeză pe Turci pe treapta cea mai înaltă a civilizației. Iată ce spune în această privință scriitorul citat mai sus : „Poporul turc se bucură de inteligență care coordonează mijloacele de trai; el are curajul care înfruntă primejdia, statornicia care trece peste orice piedică, cinstea care atrage, cumpătarea care înărește și crută avutul”. Aceste caractere ale populației joacă un rol hotărător în producerea bogăților. D-l Slade, vorbind despre țărani din Bulgaria, zice că nu există nicăieri oameni mai fericiți. Cel mai sărac bulgar are de toate din belșug și nu cred să se găsească în altă țară o mâncare mai bună și un foc mai îmbietor, decât în Turcia europeană. D-l Lacroix are următoarea părere despre națiunea turcă : ea păstrează cuvântul dat, are sentimentul religios adânc înrădăcinat, respectă legea, rabdă cu curaj, se resemnează în nenorocire, are spirit de ordine și cumpătare în cele mai grele împrejurări, e dezinteresată, miloasă și cu moravuri curate. D-l Blanqui, adăogă : „Turci au o mare dragoste pentru copiii lor, un respect plin de bunătate pentru bâtrâni, blândeță față de femei și sunt foarte cumpătați”. Pe scurt, acest popor e cinstiț, milos și primitor.

La toate aceste condiții favorabile dezvoltării agriculturii, se adaugă libertatea comerțului, care există dela întemeierea

imperiului. Ne putem deci pune întrebarea : ce-i de făcut, pentru ca creșterea bogățiilor să ia un avânt și mai mare ?

În lumea veche, războiul îmbogăția Statul; în secolul nostru, îl îmbogățește pacea și industriile și totuși, deși războiul sărăceaște popoarele bine organizate, spiritul războinic trebuie să fie întreținut în națiune, pentru că să nu fie silită să primiască legea impusă de dușmani ; căci, după cum spunea Sulthy, popoarele au de regulat între ele multe interese și trebuie să se facă respectate prin arme, lată dece războiul e servit de ofițeri și soldați, cari niciodată nu sunt găsiți destul de perfecti în arta distrugerii, pe când agricultura, prinsă în lanțurile naturii, nu e încurajată și nu primește sfatul care să-i îngăduie progresul.

Inainte de a ținti însă la mai bine, trebuie să cercetăm starea actuală a producției imperiului. Un teren de activitate, extrem de vast și încă de nimeni cercetat, așteaptă în această direcție pe orice om de muncă. A cerceta în amănunte și a descrie modul cum se face agricultura în Turcia, însemnează a înfăptui un lucru foarte necesar, dar și foarte greu, însemnează să-ți dai seama de rutina din toate părțile țării, rutină pe care trebuie să o cunoști bine pentru a-i putea păstra părțile bune și a-i înlocui pe cele rele prin metodele cele mai raționale și mai folositoare.

E adevărat că aceste studii sunt tot atât de întinse ca și imperiul ; ele însă ar îndruma țara pe calea progresului și pot fi începute în Turcia europeană, sau în țările scăldate de Mediterană, ori de la Marea Neagră. În această din urmă regiune, prima țară care merită o cercetare specială e câmpia Dobrogei, scăldată pe deoparte de Marea Neagră, pe de alta de Dunăre. Vom avea de dezlegat aici foarte însemnante probleme economice : secarea mlaștinilor, irigații, exploatarea pădurilor și lacurilor, agricultura pastorală, colonizarea începută de guvernul imperial ; în fine Dunărea, unul dintre cele mai mari fluvii ale Europei și cel mai bun mijloc cu comunicare între Turcia, Austria și Europa centrală. Acest mare fluviu, destinat, după părerea lui Napoleon, să lege Apusul de Răsăritul, se varsă în Marea Neagră prin mai multe guri, obstațioane greu

de trecut pentru navigație. Toate gurile Dunării sunt în Dobrogea, unde se găsește, după cât se spune și un vechi braț, ale cărui urme se pot încă constata între Cernavodă și Chustenye. Distanța dintre Cernavodă și Marea Neagră e cam de 8 mile germane sau 16 leghii franțuzești. Dăcă s'ar destupa această veche albie a fluviului comunicația pe mare între Viena și Constantinopol s'ar scurta cu 150 leghii franțuzești. Independent de marea câștig pe care l-ar trage Europa centrală de pe urmele navegației pe acest braț de Dunăre, foloasele imediate, care ar rezulta pentru comerț și industrie în general, ar fi de cea mai mare importanță.

Excuseurile mele agricole în Turcia vor începe cu Dobrogea. Studiul special al producției, colonizării și căilor de comunicație din această provincie, ar putea să aibă o reală influență asupra bogăției și puterii imperiului. Cu acest gând am dat la iveală rândurile ce urmează :

VARNA

Am plecat din Constantinopol în ziua de 16 Aprilie pela prânz și am ajuns a doua zi, la 6 dimineață, la Varna. Călătoria noastră pe Marea Neagră a durat 18 ceasuri cu vaporul; totuși, când vântul e favorabil, ea se poate face în 14 ore pe corăbii cu pânze. În acest anotimp, am putut constata diferența dintre clima Constantinopolului și acea a Varnei, printr'un mijloc de care se servesc cultivatorii: la Constantinopol cornii înfloriseră de trei săptămâni și zarzării de una, pe când la Varna, abia sălcile erau în floare.

Două treimi din țărmul Mării Negre sunt în stăpânirea imperiului otoman; cealaltă treime, dincolo Nord, aparține Rusiei, care a întemeiat aici porturile maritime: Sevastopol, Taganrog, Odesa și Nicolaev. Pe țărmul otoman, cele mai de seamă porturi sunt în Rumelia și Bulgaria. Aceste două frumoase țări, care fac parte din Turcia europeană, sunt despărțite prin munții Balcani, care se întind până la Marea Neagră și formează capul Emine. În partea sud-estică a Balcanilor, cel mai însemnat port al Rumeliei e Burgasul, care de anul trecut, a dobândit o mare importanță, în urma înființării liniei de va-

poare a Lloydului austriac din Triest, între Constantinopol și Rumelia. În mijlocul acestei provincii, produsele destinate Capitalei vin la Burgas și găsesc mai multă ușurință și economie pe calea aceasta, decât pe drumurile ce duc la Constantinopole; ceea ce ne face să credem că vapoarele pot veni cel puțin odată pe săptămână la Burgas, fără să se temă că nu vor avea ce transporta.

Pe țărmul Bulgariei, lung de 200 mile, dela munții Balcani, până la gura Sf. Gheorghe a Dunării, sunt 12 porturi, printre care se numără: Varna, cel mai cercetat și Balchicul, cel mai bine adăpostit. Amândouă sunt deci destinate să joace un mare rol în viitor.

Portul Varna, însemnat pentru exportul produselor Bulgariei, e situat între capul *Calata* și *Socanlic*. Depărtarea dintre aceste două puncte e de 4 mile jumătate; cea mai mare adâncime e de 19 m., 44 (12 brasses), așa că vapoarele, foarte bine adăpostite contra vânturilor de Nord Vest, cele mai periculoase pe Marea Neagră, pot încărcă azi dela 100 până la 200 tone. Acest port, ca toate celelalte afară de Balchic nu este adăpostit contra vânturilor de Est și Sud Est. Când suflă acesta, corăbile din port sunt amenințate să fie aruncate pe uscat. Se văd și acum trei corăbii care au avut această soartă și care sunt o probă de nesiguranță portului. S-au făcut observații și studii pentru preîntâmpinarea acestor neajunsuri,

Pozitia topografică a orașului e foarte prielnică ca să facă din el nu numai primul port comercial și strateg c al Mării Negre, dar poate chiar unul dintre primele din lume.

La o milă depărtare de țărm, se vede un lac întins, numit Devna, dela numele fluviului care, probabil, prin mălul depus la vărsare, a închis scurgerea apei și a format lacul. El se întinde azi dela izvor până la Varna și comunică cu marea printr'o mică vână de apă, numită Derse și care pune în mișcare mai multe mori. Pământul mlăștinios dintre lac și țărm e înundat câteodată de mare; apele acesteia se unesc cu ale lacului, care capătă astfel o adâncime destul de însemnată ca să facă cu puțință ancorarea celor mai mari corăbii,

Această adâncime, după credința populară, e egală cu înălțimea lanțului de munci care înconjoară lacul. Dacă s-ar

unui lacul Devna cu Marea Neagră printr'un canal săpat în albia râului Derse, s'ar preface Varna în portul cel mai adăpostit și cel mai important dela Marea Neagră. Pentru a se atinge acest scop, alții au propus construirea unui dig în mare. Proiectele concepute până acum au umflat atât de mult cheltuielile necesare execuției lucrărilor, încât numai enunțarea cifrelor a speriat și descurajat pe toți cei ce ar fi fost dispuși să deschidă credit în interesul portului și prin urmare al bogăției și apărării imperiului.

Adăpostirea portului Varna contra vânturilor de Est și de Sud-Est e o problemă care privește în primul rând Bulgaria și trebuie căt de iute rezolvată. Locuitorii din Varna sunt amenințați să-și vadă portul părăsit de negustori cări, pe viitor, mai inteligenți, se vor stabili în Balcan, port situat la 6 ore de Varna și adăpostit de natură contra acestor vânturi periculoase. Balcanul va pune stăpânire pe comerțul Varnei, precum Livorno a pus stăpânire pe acel al Pisei, altă dată vestită, iar azi, atât de părăsită, încât printre pietrele frumoaselor sale străzi, crește iarbă.

Varna e un oraș foarte vechi. Se povestește că orașul se ridica altădată într'un loc acoperit acum de apele lacului Devnei. Ruinele unei vechi fortărețe, zidită pe unul din dealurile orașului, duc întemeierea Varnei până la timpurile Romanilor și ale Genovezilor. Au fost găsite aici monede romane de aur și aramă. Orașul de azi are 3000 de case și e înconjurat de ziduri foarte solide. Imprejurimile sale sunt căt se poate de pitorești; dealurile ce-l înconjoară apără portul contra vânturilor de Nord Vest și sunt acoperite cu vii.

Varna e capitala maritimă a Bulgariei, după cum Rusecul e capitala Dunăreană. Aceste două orașe au înlocuit Târnova, vechea capitală și trebuesc să fie neapărat legate printre ele, de Dunăre și Marea Neagră, e de 36 ore.

Pentru creșterea bogăților Bulgariei și pentru scurgerea produselor Europei Centrale, e nevoie să se construiască șosele între toate punctele însemnate de pe țărmul bulgar al Mării Negre și Dunăre.

Acest fluviu, dela Donaueschingen, de unde izvorăște, până

la Marca Neagră, străbate 500 mile geografice; canalul lui Napoleon leagă Rinul cu Dunărea, Apusul cu Răsăritul. Navigația pe Dunăre e întreruptă din Noembrie până în Aprilie. În timpul ernei, circulația pe acest fluviu încetează și deci comerțul pe această cale directă stagniază. El nu poate fi reinviat decât prin stabilirea legăturilor pe uscat, între orașele Dunărei și cele ale Mării Negre; mișcarea comercială ar câștiga astfel cele 5 luni din an pierdute, spre matele folos nu numai al Bulgariei, dar și al tuturor țărilor din Europa centrală, ca și al tuturor țărilor din imperiul otoman.

Exportul Varnei e destul de însemnat ca să merite atenția conducerilor țării. El constă în grâu, orz, piei, seu, unt, brânză, păsări de toate felurile și ouă. Aceste două articole din urmă sunt foarte importante, căci se expediază pe an, pentru Constantinopol, nu mai puțin de 50 milioane ouă și 200 mii de găini. Valoarea tuturor lucururilor expediate pe mare din Varna se ridică la peste 600 000 lire sterline.

Importul constă din migdale, roșcove, cafea, zahăr, piper și alte coloniale; bumbac tors, postavuri, fer în cantități însemnante,—se importă din Rusia și Anglia peste 500 tone de fer—undelemn, măsline, stafide, tinciunea, sare, spirtoase pentru enormă sumă de 75000 lire sterline, fără a mai socoti ceea ce se produce chiar în Varna și care nu ajunge pentru consumație. Spirtoasele intră la import cu suma cea mai mare; după ele vine cafeaua. Valoarea tuturor mărfurilor importate prin Varna este evaluată la 300000 lire sterline. Cifrele exportului și importului arată destul de lămurit însemnatatea comercială a portului Varna. Aceasta a atrăs atenția străinătății, așa că aproape toate Puterile își au aci consuli. Anglia e în chip demn reprezentată prin colonelul Neale, care se interesează serios de progresele comerțului și știe să aprecieze bogățiile Bulgariei.

Numărul vaselor intrate în portul Varna s'a ridicat în 1849 la 480, dintre care 267 otomane, 81 austriace [cu vapoare cu tot] 51 rusești, 47 românești, 8 englezesci. Aceste din urmă vase încarcă grâu și mai ales porumb, deadreptul în porturile principatelor neoldo-valache. Ele ating cifra de 500.

În 1847, s'a încărcat la Varna grâu și orz pentru fabuloasa sumă de 400000 lire sterline. Se poate întrevedea de

aci viitorul strălucit al acestui port. Pentru ca să i se asigure însă acest viitor, trebuie neapărat ca agricultorii să procure produse superioare și eficiente. Dacă vor îndeplini aceste două condiții, mărfurile Bulgariei vor fi căutate totdeauna în portul Varna, iar nu în celealte porturi mai îndepărtate, de unde negustorii se aprovizionează astăzi. Pentru a atrage comerțul la Varna, trebuie deci să se incurajeze și să se perfeționeze agricultura Bulgariei, această ramură de activitate fiind baza creșterii bogățiilor particulare, a veniturilor statului și a infloririi comerțului. Cu cât va produce mai mult agricultura, cu atât și veniturile Statului vor fi mai mari. Dacă acesta se ocupă serios de perceperea dijmei și vămii, n'ar fi bine să se ocupe și de marirea lor prin îmbunătățirea agriculturii.

Administrația Pașei din Varna se întinde în Nord până la Balcie și în Sud până la Mesembria. Acest funcționar e acum în călătorie prin provincie, unde vinde produsele dijmei.

Populația Varnei e de 13000 locuitori, dintre cari jumătate sunt Turci, iar restul Creștini. Evreii sunt foarte puțini. Numărul Armenilor se ridică la 300; ei au azi un scaun episcopal. Bulgarii sunt asimilați cu Grecii și numele de Bulgar sau Grec a fost înlocuit cu numele de Varniot. Fiecare își vorbește limba lui. În acest scop Grecii au întemeiat mai multe școli. În general însă se întrebunează limba turcă, care se învață dela sine, grație relațiunilor prietenești pe care diferențele populații le au cu Turci.

Consiliul municipal din Varna abia acum regretă plecarea lui Etém Effendi, om integră și foarte inteligent, care, nefiind plătit, s'a retras onorabil ca să-și asigure traful după publicarea recentei și bunei măsuri a guvernului M. S. S.

Au sosit mărfuri din Constantinopol pentru târgul din Bazargic, unul din cele mai importante târguri. Ne vom duce să-l vedem în nădejdea că vom putea culege aci fapte privitoare la dezvoltarea comerțului din această țară.

O ZI DE CĂLĂTORIE IN DOBROGEA

Cu toată influența obiceiutilor adânc înrădăcinat în massă producătorilor din imperiul otoman, nevoi noi au eşit la iveală și au cerut instituții, care nu vor întârzi să prefacă Turcia într-o țară bogată și puternică. Pe măsură ce se înaintează în cunoașterea nevoilor și resurselor imperiului, țara va fi prezentată, fără îndoială, cu legi folositoare și solide, printre care cele mai importante sunt acele care privesc producția bogățiilor; astfel agricultura nu poate înflori decât dacă este sprijinită în chip particular și statoric de către guvern.

Nu-i de ajuns ca un popor să stăpâniască un pământ roditor; trebuie să aibă și un debușeu pentru mărfurile pe care le produce; căci fără cererea cumpărătorilor, cultivatorii n'au nici un motiv să producă un surplus de bogății.

Din ambele puncte de vedere, al producției și al consumației, provincia Dobrogea se bucură de cele mai favorabile condiții pentru a ajunge la o dezvoltare minunată.

Producția, în această țară, se practică pe pământul Statului; proprietar e Sultanul care, spunând «l'Etat c'est moi», personifică, cu mult mai multă dreptate decât marele rege al Franței, pe suveran, pe proprietarul Statului. Dobrogea alcătuiește un singur domeniu, care cuprinde toate pământurile exploataate de către arendașii de Stat supuși ai Imperiului. Creșterea rentei, a venitului pământului dobrogean, ca și contribuțiunile locuitorilor acestei provincii, interesează direct Statul. Acesta nu trebuie să ceară dela agricultura provinciei numai buna stare a poporului plătitor de dări, ci și mari beneficii pentru el; în schimb, în calitate de proprietar, Statul trebuie să dea posibilitate acestui popor să progreseze în agricultură. Din aceste motive mai ales, socotim organizarea agriculturii în Turcia drept cel mai important izvor al prosperității și al puterii Statului.

Pornit pentru a studia Dobrogea, am sosit la Varna După 8 zile petrecute în acest oraș, am plecat, promițându-mi să mă întorc pentru a mai cerceta aplicarea mijloacelor simple și puțin costisitoare, care i-ar asigura un viitor plin de prospe-

ritate, precum și pentru a face cercetări geologice în casaua Varnei, în speranța de a găsi aici două izvoare de bogăție pentru imperiu: sarea și cărbunele.

Primul sat, pe care l-am întâlnit în drumul dela Varna spre Bazargic, a fost Hadichioi, aicătuit din 8 case locuite de Turci. Intercalăm aici observațiile acestei prime zile de explorație; căci sunt două feluri de a scri călătoriile științifice: unul constă în a povesti zi cu zi cele observate; al doilea, în a prezenta totalul observațiilor, urmând nu cursul timpului, ci legătura materiilor grupate în capitole. Voi urma ambele metode, fiecare avându-și avantajele ei, dar nu public decât ceea ce cred că-i folositor prosperității țării, conformându-mă, în această privință, celei de a doua metode.

Inaintând, am lăsat la dreapta satul Pașachioi, care coapnde cel mult 20 case locuite de Turci și am ajuns la Ageamler, sat așezat la poalele munților și coprinzând cam 20 case locuite tot de Turci. În această vale frumoasă, pe care am străbătut-o dela Varna până în munți, pământul e nisipos, grâu crește foarte bine și am văzut lanuri minunate. Cea mai mare parte a văii e acoperită de tufișuri în care predomină dracila; sunt totuși locuri unde căpnenul, fagul, stejarul și alte esențe forestiere au atins înălțimea de 2 m. și vor ajunge, desigur, păduri cu adevărat frumoase; totul însă este lăsat în voea soartei, spre marea pagubă a averii publice. Întreg pământul e folosit azi doar pentru pășune, o prea mică parte este destinată arăturilor făcute de puținii locuitori ai satelor. Aceștia cultivă numai cereale: grâu și orz, pe care le seamănă în locuri lăsate apoi anul următor pentru pășune.

În acăstă vale sunt, pe drum, dela Varna până în munți, patru rezervoare alimentate de izvoarele din munți. Apa din ele vine, pe apeducte, la fântâni prevăzute cu mai multe adăptătoare de piatră pentru vite.

Pe vale se văd, în tot lungul drumului, șosele de piatră care pornesc din fortăretele minate dela poalele muntelui. În aceste monumente istorice ale antichității găsim o bună învățătură dată de vechi stăpânitori ai acestor ținuturi. Se vede bine că ei cunoșteau importanța pe care o au căile de comunicație pentru prosperitatea unei țări.

Depărtare dela Varna până în munți e de trei ceasuri. Terenul e un șes puțin accidentat și drumul poate fi foarte bine construit cu materialul care se găsește la o distanță de o jumătate de oră în rocele calcaroase ale acestor munți terțiaři.

Pe drumul dintre Ageamlar și munții acoperiți cu păduri prea bătrâne pentru a putea fi exploatare și întreținute după după toate regulile, de care locuitorii regiunii nu au nici cea mai slabă noțiune, am întâlnit vreo 20 de Turci eșiți în întâmpinarea unui soldat venit în concediu. Induioșătoarea scenă a întâlnirii acestor oameni, însuflareți de același sentiment, m'a convins adânc de vitalitatea pe care o dovedește o națiune formată din soldați gata să-și serviască Patria. După un drum de o jumătate de ceas prin munți de natură nisipoasă, asemănători cu colinele Montmartre din Paris, am ajuns pe vârful Mulus un punct cu o priveliște admirabilă, de unde se vede Marea Neagră, golful și orașul Varna, mică întindere de teren mălașinos, care separă marea de lacul Devna, așezat în fundul acestei frumoase văi, închisă între două lanțuri de munți, ce pleacă din cele două capuri ale portului Varna și încadrează lacul și împrejurimile lui. Pe culmea unuia din aceste lanțuri uimitoare se văd încă lucrările făcute de Ruși cu prilejul ultimului lor război cu Turcii.

Dela munți, am mers 4 ceasuri printre o pădure întreruptă din loc în loc de arături cu pământ foarte fertil și acoperite cu frumoase lanuri de grâu. Cum ești din această pădure și se deschide în față o câmpie întinsă și tristă: e câmpia Dobrogei.

DOBROGEA

Dobrogea e o parte a provinciei Bulgaria, administrată de vizirul din Rusciuk: Said Paşa. Județele acestei provincii sunt Varna, Siliстра și Nișa; plășile lor, numite casale, sunt guvernate de müdiri. În partea care se numește de obicei Dobrogea sunt unele casale cu păduri, altele absolut fără copaci. Se numește Dobrogea mai ales această din urmă parte. Cuvântul e turc și însemnează țară fără pădure,—pe când cealaltă parte, unde sunt păduri, se numește Deli-Orman, cuvânt turc, care

nsemnează ținut acoperit cu păduri mari. Casalele Dobrogei sunt: Bazargicul, Balciul, Mangalia, Constanța, Babadag, Tulcea, Isaccea, Măcin, Hârșova; casaua Alfatlar formează tranziția între Dobrogea și Deli-Orman. În Deli Orman se găsesc cazalele Silistra, Ceardac, Tobcea, Omur Faki și Cabair Tatar în care își are reședința, aproape de Hârșova, la Cetateorman, căpetenia Tătarilor, Amursa-Bey.

Primul sat al ținutului fără pădure, Dobrogea, e *Aiorman*, format din vreo 40 case clădite din piatră fără ciment. După o lună de călătorie în această regiune fertilă, m'am convins că lipsa ei de căpetenie e apă, aşa în cât orice îmbunătățire a agriculturii atârnă de mijlocul de a avea apă multă și fără cheltueală. În momentul de față, apa se scoate din puțuri și se folosește mai mult pentru vite, de oarece agricultura se practică foarte rar. Puțurile sunt foarte adânci și apa se scoate din ele printr'un procedeu special acestei regiuni. Se înhamă un cal la un manej alcătuit din 4 brațe. Acesta, învârtindu-se, răsucescă în jurul axului vertical pus în legătură cu cele patru brațe, o funie, la capătul căreia se află un burduf de piele. Adâncimea unui puț la Aiorman e de 25 metri. El costă dela 7—10.000 piaștri.

În capătul acestui sat se află ferma lui Asan-Pasa, care a adus colonii de arabi în Dobrogea, acum 3 ani. Ferma e săracită însă de un an.

Urcându-ne drumul plin de urcușuri și coborâșuri, am trecut peste satul *Carazikiol* și, după un ceas, am ajuns la Bazargic, opt ore departe de Varna. Noi am străbătut acest drum însă într'o zi, cu o trăsură de un cal cumpărată în Varna.

Sunt mai multe feluri de a călători; le-am încercat pe toate Prima excursie, în Vosgi, pe când studiam agricultura la Roville, a durat 10 zile și a fost foarte anevoieasă, pentru că am mers pe jos și cu sacul în spate. Am călătorit la fel în nordul Franței, în Belgia, în Olanda cu D-1 Barot, profesor de agricultură la Roville, timp de 3 luni, apoi în Alsacia și în fine, de două ori în Elveția, încă 3 luni. Cele mai bune excursiuni agricole sunt cele ce se fac astfel și profesorul nostru De Dombasle ne-a îndemnat totdeauna să procedăm în acest chip, căci, după exemplul tuturor agronomilor celebri, călătoriile sunt

mijlocul cel mai bun de a studia și imbunătăți agricultura, în interesul căreia Franța nu a șovăit niciodată să numiască inspectori, cari colindă Franța și chiar străinătatea și fac rapoarte la Ministerul de Comerț și Agricultură. Aceștia călătoresc însă în trăsură, străbătând cu mare iuțeală ținuturile și oprindu-se în punctele cele mai însemnate, la agricultorii cei mai vestiți și în fermele cele mai renumite. Am călătorit și eu astfel în: Franța, Germania, Anglia; dar nu sunt partizanul acestui mod de a face excursie; călătoria în Germania a lui Bellă, tipărită în „Annales de Roville” înainte de numirea D-sale ca director al Institutului din Grignon, e o doavadă în sprijinul părerii noastre. În cazul Turciei, cred că e bine să imit pe Englezul Arthur Jung, care în țara lui era poreclit regele fermierilor, și care călătoria în Franța, pe vremea Revoluției, cu un cal și o trăsurică; în felul acesta te poți opri ori unde găsești lucruri interesante, poți face excursii pe jos în locurile cele mai însemnate și poți străbate iute locurile care nu merită mare atenție.

Eram obișnuit, în locurile pe care le-am stăbatut până acum, să găsesc hărți bine făcute. În timpul excursiei din Dobrogea am fost lipsit de acest ajutor. Această țară supusă invaziunilor dușmane, a fost prădată de mai multe ori, iar satele pătăsite de locitorii; nu găsești decât cimitirele, care sunt o doavadă că populația era odată numeroasă în această regiune. Acum 20 de ani, satele se țineau lanț; astăzi mergi numai pe ruinele unor orașe înfloritoare altădată și întâlnești doar câteva sate: atât de dezastroso este războiul cu urmările lui. Din această pricina n'am găsit nici chiar pe cele mai bune hărți sate existente acum. Astfel, din 35 sate ale cazalei Constanța, abia am găsit 10 și încă și pe acestea mai mult sub formă de cimitire. Iată un lucru la care nu mă așteptam! Tovarășul meu de drum Soranu, inginer civil, care trebuie să se ocupe mai ales de drumuri în excursia noastră agricolă din Dobrogea, va îndrepta numele greșite și va însemna pe harta acestei regiuni satele care nu există pe nici una din cele anterioare. Munca noastră geografică și mai ales acea a hărților economice va fi desigur necomplectă; dar noi fixăm numai jaloanele; cei ce

ne vor urma vor face lucrări oficiale pe care noi, numai din dragoste pentru țară le întreprindem acum pe propriile noastre cheltuieli.

III

Debușeurile Dobrogei depe ţărmul Mării Negre

Cel mai important lucru pentru prosperitatea unei țări este să pui la indemâna producției și consumației toate mijloacele de care ele au nevoie pentru a progresă. Printre aceste mijloace sunt și târgurile stabilite pentru a asigura debușuri, scopul acestora din urmă fiind îmulțirea legăturilor dintre oameni, înlesnirea vinderii produselor și deci încurajarea producției. Din punct de vedere al debușurilor, poziția geografică a Dobrogei e cât se poate de favorabilă: mărginită dintr-o parte de Dunăre, din alta de Marea Neagră, Dobrogea oferă cultivatorilor înlesniri, care greu s'ar găsi în alte țări, căci producțele se pot scurge aici, sau pe mare, sau pe Dunăre.

Pentru că am străbătut toate orașele Dobrogei așezate pe malul mării, voi încerca să arăt starea actuală a comerțului ce se face în aceste orașe, precum și importanța la care el se poate ridica în viitor.

În interiorul Dobrogei sunt numai două debușuri: Bazargic și Carasu. Acest din urmă oraș nu mai există decât cu numele căci nu mai e în picioare nici o casă din el. Bazargicul și Carasu sunt cele două piețe de desfacere ale Dobrogei, a cărei cea mai scurtă distanță între mare și Dunăre e linia Constanța-Cernavoda, două orașe celebre altădată și care astăzi au aspectul a două sate, unul cu 80, celălalt cu 40 de case.

Deocamdată vom vorbi de orașele maritime ale Dobrogei, de orașele târguri din interior și apoi de linia Cernavoda-Constanța; mai rămân numai târgurile din Carasu și Bazargic și cele de pe malul Dunării pentru a avea o privire de total asupra diferitelor debușuri Dobrogene.

B a z a r g i c

În Bazargic, capitala cazalei cu același nume, se ține marele și întâiul târg de primăvară al Dobrogei. Poziția acestui

oraș e foarte pitorească; el e clădit într'o vale mică, înconjurată de toate părțile de dealuri acoperite cu vii și livezi. Apa e din plin și de calitate bună; orașul are o baie, opt moschei și o biserică grecească și una armenească.

Populația e împărțită, potrivit cu vechiul obicei, după religie și privilegii, în osmanlii și creștini, sau mai bine zis în Turci și raiale; aceștia din urmă sunt supuși la impozit (haraci) pe care nu-l plătesc Turci. El e, după avereia fiecăruia, de 15 30, 60 piaștri. În orașul Bazargic sunt 740 case locuite de Turci, 110 de Bulgari, 50 de Armeni și 40 de Țigani. Nu poți obține nicăieri date statistice precise, pentru că aici se numără numai casele și bărbătașii. Femeile nu contează în statistică. Putem, fără să ne îndepărtem prea mult de adevăr, să socotim că în fiecare casă sunt cinci suslute. În felul acesta Bazargicul ar avea cam 5600 locuitori.

Țiganii, așezăți în acest oraș, ne-au atras într'un chip special atenția; ei sunt creștini, vorbesc limba turcă, sunt bine situați, curați și bogăți; iar din punct de vedere moral, sunt mai presus de națiunea dominantă. Am stat la hanul unui țigan numit Marin, care ne-a mobilat pe loc o cameră pentru noi. S'a dovedit astfel tot atât de ospitalier ca și Turci, cari, în satele lor, au mare atenție pentru musafiri. Obișnuiați cu starea decăzută a Țiganilor în celealte țări, i.e.-a mirat purtarea lui Marin, lucru care ne-a făcut să-l socotim ca pe un frate, ca pe un compatriot. Țiganul degradat, redus în stare de săracie, sărac, pe jumătate gol, nu-i o ființă inferioară nouă, noi l-am adus în acest hal, are și el instinctul bunului trai și, tocmai în această Turcie hulită de calomniatori și ignoranți, el a putut însă se bucură de libertatea civilă cea mai complectă, atât de iubită de cei ce au luptat și luptă pentru a ajunge la ea.

Cazaua Bazargic cuprinde 89 sate cu un total de 1230 case turcești, 120 bulgărești și 143 arabe. Pe acești Arabi i-a adus guvernul imperial pentru a coloniza cu ei regiunea, sau mai bine zis, pentru a încerca să o colonizeze, căci încă trebuie să se lucreze mult în această direcție, după cum am dovedit-o într'o lucrare specială. Coloniștii arabi locuiesc în 6 sate: *Duczagaci* cu 26 case, *Poiras* cu 32, *Aidinbei* cu 14, *Urubei* cu 31, *Ugurlar* cu 18, *Elebehloj* cu 20 și *Carailas* cu 2.

Cătunele cu una sau două colibe sunt numeroase în cele patru cazale străbătute de noi. În cauză Bazargic, satul cel mai populat e de 72 case. Doar cinci ating cifra de 50 case; dintre celelalte, 10 sunt cu 20 case, în fine 20 n'au nici câte 10 case.

Bulgarii locuiesc satele turcești *Bogdanchioi* și *Caradurmuz*, primul cu 27, celălalt numai cu 4 case locuite de Bulgari. O imensă întindere de pământ rămâne necultivată, ceea ce face să predomine în acest ținut păstoria și agricultura pastorală.

Cu toate condițiunile favorabile, cu toate piețele de desfacere, producția sufere din cauza lipsei de brațe; pe suprafața a 4 casale sunt numai 243 sate, de o foarte slabă însemnatate numerică.

Numele cazalelor	Numărul satelor	Națiunea						
		Turci	Bulgari	Români	Tigani	Greci	Armeni	Arabi
Bazargic	89	1230	128	—	40	—	50	143
Balcic	83	620	482	—	—	—	—	2
Mangalia	35	303	5	—	—	—	—	—
Constanța	36	256	31	227	20	13	1	—
Total	243	2499	646	227	60	13	51	145

In aceste 4 casale sunt doar 10 sate locuite de Tătari (cauză Constanța); dar ne vom ocupa mai târziu și separat de această populație.

Bazargicul e în Dobrogea ceeace *Malines* e în Belgia: centrul căilor de comunicație. De aici pleacă toate drumurile spre M. Neagră și Dunăre. Iată distanța dintre toate orașele regiunii:

Dela Bazargic la Varna	8 ore	{ orașe pe țărmul mării
> > > Balcic	6 >	
> > > Cavarna	7 >	
> > > Mangalia	12 >	
> > > Constanța	18 >	

Dela Bazargic la Rusciuc	40 ore	}
> > > Siliстра	16 >	
> > > Bogazkioi	20 >	
> > > Hârșova	32 >	
> > > Măcin	42 >	
> < > Tulcea	38 >	
> > > Babadag	32 >	

orașe pe malul
Dunării

In cazaua Bazargic, ca și în celealte, lipsa de bani fi stințgherește foarte mult pe agricultori ; un Turc, care are herghelie de cai și cirezi de cornute, nu-și poate vinde animalele, pentru că târgurile se țin numai de trei ori pe an ; dacă are nevoie de bani, trebuie să se ducă în oraș să se împrumute pe camătă. De obicei, el obține bani cu condiția să-i înapoieze în cereale ; astfel își angajează recolta din primăvară sau chiar din iarnă, pe un preț de 40 piastri de pildă, pe când, după secere, el poate obține 50 — 60 piastri. Nu ar fi posibil să fie cruțați de această perdere cultivatorii cari sunt în același timp și arendașii și contribuabilitii Statului ? Imprumutul făcut e foarte apăsător ; dar vom reveni asupra acestui important subiect, care atinge atât de aproape bogăția țării și veniturile Statului.

Printre Turcii din Bazargic am cunoscut pe mai mulți cari au locuit în Brăila și cari au suferit mari nenorociri ; ei vorbiau de Principate cu atâtă interes, încât li veniau lacrimile în ochi.

Administrația acestor cazale e incredințată mudirilor, cari locuiesc aici și funcționează 20 — 30 ani. La Bazargic a venit totuși din Constantinopol un mudir, Hagi Emin Efendi, care-i cu totul străin de orice dorință de speculă. În puțin timp, prin spiritul său de dreptate, prin dezinteresare personală și dragostea pentru Tanzimat, a reușit să fie respectat și iubit de toată lumea. Foarte nimerită măsura de a trimite dela centrul mudirii, cari să poarte la periferie gândurile cele bune ale guvernului imperial. Pentru ca roadele să fie cele dorite, ar trebui ca mudirii să aibă idei precise de administrație și economie politică ; în acest chip ar administra serios și ar civiliza ținutul, dându-i un imbold spre producție.

Pe drumul dintre Bazargic și Balcic se văd mari întinderi de pădure într-o stare de plâns. Nu se dă nici o atenție acestei producții vegetale, de ceea mai mare importanță pentru bogăția țării și pentru clima ei uscată. Exploatarea și amenajarea pădurilor ar constitui un izvor important de venituri. De ele ne vom ocupa însă, după ce vom cerceta toate pădurile din Dobrogea și Deli Orman.

B a l c i c

Cel mai însemnat port al Dobrogei pe țărmul Mării Negre este Balcicul; aici se puneau la cale afacerile comerciale înginete de a-și fi câștigat Varna importanța de care se bucură azi. Îndată ce comerțul Turciei dobânde dreptul de liber export al cerealelor, la Balcic se făcuse primele cumpărături. Peste doi ani, comerțul luă avânt în portul Varna și această mișcare fu apoi comunicată tuturor celorlalte porturi ale Mării Negre.

Timpul ce s'a scurs dela desființarea monopolului până azi a fost mai mult decât îndestulător pentru a cunoaște și aprecia avantajile și desavantajile tuturor porturilor Mări Negre; rezultatul va fi că unele vor fi părăsite, iar altele se vor bucura singure de toată mișcarea comercială. Negustorii vor veni cu corăbiile lor în porturile unde nu vor avea de întâmpinat nici un pericol; și portul Balcic li oferă acest mare avantaj și mai ales această siguranță. Aici, corăbiile sunt adăpostite de toate vânturile periculoase ale Mării Negre și găsesc un fund de pământ tare în care ancorele se prind bine și țin corăbiile, pe când la Varna fundul e aşa de nisipos, că ancorele nu se pot fixa. La acest neajuns al portului Varna se adaogă acela de a nu putea da corăbiilor adăpost contra vânturilor celor mai primejdioase ale Mării Negre. Aceste două inconveniente nu există în portul Balcic; nu s'a întâmplat vreodată ca o corabie să sufere aici cea mai mică stricăciune, pe când la Varna, mai multe nave au fost scufundate; nu mai departe decât toamna trecută au fost pierdute trei corăbi, care se văd încă acolo, ca pildă a dezastrelor ce se întâmplă în acest ne-norocit port.

Intrarea în orașul Balcic e foarte anevoieioasă și periculoasă

pentru căruțele care vin încărcate cu grâu, fiindcă el e situat pe coasta mării. Cultivatorii, cari își aduc aici produsele, s'au gândit la mijlocul prin care ar putea să-și facă un drum și și-au impus, de bunăvoie, o contribuție de 3 ocale de grâu la căruță. Cu acest slab impozit se puteau strângă fondurile necesare pentru a se face atât un drum frumos pe coastă, cât și strada principală din oraș ; dar de 7 ani, acest impozit consemnat și stabilit de producători în propriul lor interes, a devenit un venit luat de oameni, cari n'au făcut nimic pentru a ajunge scopul urmărit de această contribuție. Totalul acestui venit a atins cifra de 50.000 piaștri pe an, astfel că cu venitul unui singur an s'ar putea construi drumul și ușura transportul produselor.

Se găsesc în orașul Balcic 150 magazii construite solid, de piatră și acoperite cu olane ; ele pot să conțină un milion de chile. Se mai construiesc zilnic altele, căci acest oraș e debușeul întregiei Dobroge și Deliorumanului. Vin aici cereale din cazailele Silistrei și Rusciucului. Cultivatorii de pe malul Dunării pot, în orice timp al anului, să transporte, pe uscat, cereale, la Balcic, cu mai mult folos decât pe Dunăre la Brăila și Galați ; dar mai ales iarna, epocă în special destinată cărăușiei, calea Balcicului capătă mare importanță.

Anul acesta — eu înțeleg anul producției din luna August anul trecut, până în prezent — au fost încărcate la Balcic mai multe corăbii decât la Varna. În anii trecuți s'au încărcat la Balcic 250 — 300 corăbii pe an.

Din cauza adăpostului de care se bucură în portul Balcic, se văd adese peste 300 corăbii încărcate, care vin să staționeze aici în timpul furtunilor mari.

Portul Balcic e făcut de natură ; el nu cere din partea oamenilor de cât prea puține sforțări. Acest port, destinat să fie cel dintâi port al Mării Negre, a fost așa de neglijat până acum, încât e lipsit chiar de scheletă necesară pentru încărcatul corăbiilor. Asta cauzează o perdere de 200 chile de grâu pe an, adică o valoare mai mare de cât cea necesară pentru construirea unei schele, care poate să dureze cel puțin 10 ani și deci să și economisiască pierderea ce a avut loc în acest timp.

In lipsa unei mici schele, oamenii sunt obligați să meargă pe scânduri, aşa că în timpul iernii ei alunecă și cad în mare cu sarcina ce o poartă în spate, mulțumiți dacă pot să scape cu viață.

Adâncimea mării e de 16 metri; aci aruncă corăbiile an-

cora; căteodată, cele mai mari se opresc și mai departe, fără a se teme de vre-o primejdie.

Importul și exportul Balicicului produc astăzi un venit care se ridică la peste un milion piaștri.

Această cifră arătată, nu bine de cât am putea-o face noi atenția ce trebuie dată acestui port, care cu îmbunătățirile indicate, este menit să mărească veritul vămii. Aceste îmbunătățiri, cele mai urgente și cele mai puțin costisitoare dintre toate, nu sunt de cât credite acordate agriculturii și comerțului pentru a mări beneficiile acestor două ramuri de activitate și ale Statului. Vorbind despre asemenea credite nu s'a spus că lipsesc mijloace. Asta înseamnă că nu trebuie să dai de mâncare vacii care dă lapte. Economia în cheltueli e un lucru necesar, când acestea se fac fără folos, dar atunci când ele se fac cu folos, economia nu constă în agonisire, din contră, ea constă în cheltuirea unei cât mai mari sume de bani care, fiind un credit deschis producției, dă beneficii în raport cu cheltu-elile, căci cine seamănă din plin obține recolte bogate, pe când cel ce face economie la sămânță, obține recolte foarte slabe.

Economia e o știință vastă, de care producțunea nu se poate lipsi și care trebuie să fie cunoscută. În economia animală poți trăi fără să cunoști organele și funcțiunile respirației de exemplu; dar în producție, fără cunoașterea economiei, agoniselei și a creditelor, răști să vezi uscându-se planta pe care ești însărcinat să o uzi și să o îngrijești pentru a obține fructele ce e destinată să dea.

Prejurile Balicicului au variat în felul următor: grâu de primăvară dela 40—80 piaștri chila; grâu de toamnă 30—60 piaștri chila; orzul 18—25 piaștri chila. Alte cereale nu sunt. D'abia dacă, în cei 10 ani din urmă, au fost încărcate la Balicic 10 corăbi de mei. Cât despre porumb, el nu figurează,

căci nu se produce în părțile Dobrogei care sunt în legătură până acum cu acest port. Cultivatorii Dobrogei, în starea actuală a agriculturiei lor, cea mai neinteligentă și cea mai defecuoasă dintre toate — nu vor putea preda mărfurile lor comercianților sub prețurile mărfurilor din portul Balicic. Banul în Balicic are cursul din Constantinopol, cu toate fluctuațiile periculoase, contra cărora luptă Banca Imperială, creată în acest scop; chila de care vorbim însă, e chila Dobrogei, de 4 ori mai mare ca acea dela Constantinopol, adică de 88 ocale, afară de abuzurile ce nasc dintr-o determinare vagă și ne-complectă a măsurilor și greutăților, spre marea pagubă a cultivatorilor.

Cavarna

La 3 ore de Balicic și la 7 ore de Bazargic, se găsește pe țărmul mării, orașul Cavarna, așezat într'una din cele mai frumoase poziții ce se poate întâlni. Grădinile, pometurile și mărețele pavagii făcute în genul celor din Triest, sunt o dovadă de frumusețea și starea înfloritoare de care se bucura altă dată acest oraș, care nici chiar după 20 ani nu și-a putut reveni și care n'are azi de cât 86 case clădite, în mijlocul unei mari îngărmădiri de pietre, resturi ale caselor dărămate Măreața moschee de piatră a scăpat de ruină. Cât despre port, care e la $\frac{1}{2}$ ceas de oraș, el a fost cu totul părăsit de comerț, desigur foarte activ altă dată aici.

Farul

Intre Cavarna și Mangalia, aproape de satul Șabla, la distanță de 2 ore de ultimul oraș, se găsește pe țărmul mării un far. Dela pierderea Crimeei, acest far nu mai luminează:

In acest loc naufragiază o mulțime de corăbii.

Pentru a îndepărta pericolul, Turcii construiesc farul, care lumina marea până la 20 leghi. Astăzi nu-i lipsește de cât scările și creștetul unde se pun lămpile, astfel că, cu o cheltuială de 5—6000 piaștri, el poate fi reparat, rămânând apoi să se mai acorde doar fondurile necesare luminatului, în interesul navigatorilor de pe Marea Neagră și al comerțului nu numai al Turciei, dar și tuturor celorlalte țări.

Mangalia

Orașul Mangalia capita cazalei cu acelaș nume, se găsește pe țărmul Mării Negre; el nu are decât 80 case locuite de 75 Turci și 5 raiale; în portul său nu se fac de cât afaceri fără importanță. Cu toate cele 40000 chile ce produce acum cazaua Mangaliei, nu se încarcă aici de cât 7-8 corăbiu pe an. Lucrul acesta îl fac cei 393 Turci și 5 Bulgari ce locuiesc în 35 sate ale cazalei.

La Mangalia se cultivă două feluri de grâu de primăvară ca și în celelalte 3 cazale ce am studiat: arnăutul cu boabe lungi și „colosul” cu boabe rotunde. Prima varietate e cultivată în mai mare cantitate. Cultura grâului de toamnă a fost părtăsită în aceste 4 cazale. Producția grâului de primăvară e de 5-6 boabe la una de sămânță; recolta cea mai bună nu întrece niciodată 10.

Mangalia, oraș distrus acum 20 ani, e foarte veche. Ea are un port construit de oameni, cari simțau adânc tot interesul ce are o țară de a înlesni, prin toate mijloacele posibile, relațiunile comerciale. Hagi Mehmet Aga, bătrân octogenar, ne-a spus că bunicul lui a văzut digul ce adăpostea altă dată corăbiile, care se găsau în portul Mangaliei. Digul avea o grosime aşa de mare, încât puteau să meargă pe el două căruțe alături. Acest bătrân mai știa dela înaintași lui că, pe creștetul zidului se găseau statui de marmoră în genul celor ce împodobesc astăzi Civita Vechia; deci el trebue să fi fost foarte vecchi. Acum se află de două picioare sub nivelul apei și, când marea e liniștită, i se zăresc unele părți. El adăpostea altădată portul Mangalia; azi, urmele lui, începând din dreptul orașului Kisle Buroa, înaintează în mare până la o distanță de 80 metri. Aici se întrarupe, lăsând intrarea în port cu acces spre lacui Mangalia, care comunică cu marea și înaintează în uscat până la o distanță de o oră de mers.

Cățiva Turci au văzut o piatră scoasă din mare și care avea pe o parte o inscripție; ei mi-au comunicat că o luase un învățat armean, spunându-le că din ce citise pe ea, portul Mangalia fusese construit de Armeni și că inscripția era în limba armeană. Turcii, totuși, și-au permis să se îndoiască

de această afirmare și au continuat să nu dea nici o atenție acestor lucruri. Oare D-1 de Lamartine, zicând în călătoria sa în orient, că nu e nimic eroic nici războinic în această rasă de oameni, să se fi înșelat. Piatra din Mangalia ne-ar putea convinge dacă această afirmare e falsă sau nu.

Chiustenge

Inainte de ultimul război, Chiustenge era o fortăreață construită pe ţărmul Mării Negre. Portul Chiustenge e aşa fel așezat, încât lăsă fără adăpost corăbiile care vin aci. Mai cu seamă iarna vânturile sunt foarte periculoase; ele au sfărămat în luna Noembrie anul trecut două corăbii încărcate în acest port și gata de plecare. Nu se încarcă la Chiustenge, pe an, decât 8—10 corăbii de grâu și orz; dar când recoltele sunt îmbelșugate, numărul lor se ridică la 25—30; acest lucru nu s'a mai întâmplat însă de 3 ani, căci în acest timp a fost foamete.

Chiustenge a fost un vechi oraș comercial, întemeiat de Genovezi. Portul avea cheluri construite din piatră, dar a fost atât de neîngrijit, încât s'a permis corăbiilor să arunce în mare toate resturile netrebuințioase. În chipul acesta i s'a ridicat fundul, aşa că azi vasele nu se mai pot apropia nici de chei, nici de port (unde nu sunt în siguranță).

Judecând după imensele coloane de granit, de marmoră și ornamentele care formează gramezi de pietre în ruine, portul Chiustenge trebuie să fi fost foarte înfloritor altă dată. El se găsește pe ţărmul Mării Negre la distanța cea mai scurtă de aci la Dunăre. Această distanță e numai de 10 ore; prin urmare orașul e chemat să joace un mare rol în comerțul Orientului cu Occidentul.

Chiustenge ca și Varna, Mangalia și Cavarna, nu e adăpostită în chip natural; pentru a-i da acest adăpost, ar trebui să se construiască în Mare un dig de 150 metri lungime, începând din locul unde se găsește încă temelia unui asemenea adăpost mai vechi. Mudirul m'a asigurat că, din venitul arenelor satelor din cauză Chiustenge, s-ar putea construi aici

un port în stare să primească cel puțin 300 corăbii. Importanța actuală a acestui port e aşa de neînsemnată, încât nu se ia nici o vamă pe produsele încărcate aci.

Linia Chiustenge-Cernavoda

Această linie de comunicație între Dunăre și Marea Neagră a fost obiectul unor studii foarte serioase din partea Companiei austriace de vapoare. Vapoarele ce veneau din Viena descărcau călători și bagaje la Cerna-Voda și de acolo trăsurile transportau totul la Chiustenge, unde un alt vapor îmbarca pentru Varna și Constantinopol. Drumul dela Dunăre la Marea Neagră se făcea cu trăsurile companiei și dura 5–6 ore. Acest mijloc de transport a fost practicat timp de 4 ani; dar de 7 ani e părăsit cu totul.

In lungul parcursului, terenul e foarte puțin accidentat; paralel cu drumul, dela jumătatea lui, se întinde lacul Carasu. Satele arătate pe hartă nu mai există. Cauza principală a băjeniei locuitorilor a fost lipsa de siguranță.

Plecând dela Chiustenge, treci prin satul Anadolchioi, pe urmă nu mai zărești decât cimitirele satelor Caratai, Chiusteli, Carasu și Şilibechioi și ajungi la Dunăre la Cernavoda, numită acum Bogazchioi.

Paralel cu drumul Chiustenge-Bogazchioi, se vede valul lui Traian. El e construit din piatră și, plecând dela Dunăre, ajunge la Marea Neagră.

Pe malul Dunărei, la $\frac{1}{2}$ ceas de Bogazchioi, se găsesc ruinele unei vechi fortărețe, numită pe turcește Ainanculesi. Un val și un drum de piatră începe din această fortăreață și merge până la Marea Neagră, lângă Chiustenge. Paralel cu acest drum și pe cîștetul dealului Cochirleni, la $\frac{1}{2}$ de ceas de fortăreață în ruine, se găsește valul numit de Turci Hindigul lui Traian. În lungul acestui val se numără peste 17 întreruperi inconjurate de valuri și cari, desigur, au servit la apărarea țării. Din tot ceea ce am spus, ne putem convinge că această linie între Dunăre și Marea Neagră, e chemată să joace un mare rol în producție și, prin urmare, în comerțul imperiului otoman. Urmele pe care cei vechi ni le-au lăsat sub forma drumului

de piatră, arată importanța ce ei dădeau comunicării Dunării cu Marea Neagră. Dacă în acele timpuri, când industria nu avea o aşa mare influență asupra destinului popoarelor, această comunicație exista, cu atât mai mult ea trebuie să fie restabilită în timpurile noastre de acei ce văd zilnic, că pentru a desvolta bogățiile unei țări, trebuie să începi prin a stabili căi de comunicație bune.

Cernavoda sau Bogazchioi

Pe locul satului Bogazchioi, numit astfel de Turci din cauza poziției sale topografice, a existat în vechime un oraș foarte populat, dacă judeci după întinderea pământului acoperit de vii și de grădinile locuitorilor. Acest oraș se cheamă Cernavoda, nume pe care l găsim pe hartă și care înseamnă apă neagră, pe turcește Carasu, denumire pe care o păstrează încă lacul ce ocupă jumătate din întinderea dela Dunăre la Marea Neagră.

Lacul Carasu comunică cu Dunărea printr'un canal natural sau bogaz, lat de 20 metri și adânc de 4 metri. Canalul serpuește într'o vale frumoasă, formată din două lanțuri de dealuri paralele, care pleacă dela Dunăre. El are o întindere de o oră pe distanța Dunăre Carasu. Când apele Dunării sunt în creștere, ele trec, prin canal, în lacul Carasu, care se umple de apă și se întinde până la satul Bulbular. Când apele Dunării scad, ele se scurg din lac în fluviu, până la un nivel de echilibru, care lasă canalului o adâncime de 4 metri; astfel vaporasele mici pot cî să stabilească o comunicație continuă între Dunăre și Carasu, al doilea centru de schimb, unde se țin de două ori pe an, două din cele mai importante târguri ale Dobrogei.

Debușeurile Dobrogei la Dunăre

Cele mai însemnate fluvii, folosite ca artere de legătură pe apă între popoarele Europei sunt: Rîul în apus și Dunărea în Răsărit. Pe aceste două fluvii, care sunt drumuri naturale, săpate de Dumnezeu pentru fericirea oamenilor, au plutit din timpurile cele mai vechi toți acei ce căutau să se imbogațească.

Pe malurile Dunării mai ales, numeroasele ruine de cetăți dovedesc vechea nevoie de a păstra prin forță un drum tot prin forță cucerit. Azi pe porțiunea de Dunăre, ce aparține Imperiului Otoman, mai toate cetățile de altă dată sunt dărâmate

Numărul lor nu e mic, căci se găsesc la distanță de două în două ore pe o lungime de 200 leghii. Timpurile s-au schimbat; ceea ce altă dată era destinat pentru război, va servi neapărat păcei și solidarității tutelor popoarelor, care își cată existența în pregătirea producțunii și nu în acea a distrugerei. Toate punctele de pe malurile Dunării, renumite altă dată prin război, devin sau tind să devie pe zi ce trece, debușeuri pentru producție. Porțile de fer ale Dunării au fost sfârâmate de contele Szecheny și pe malurile acestui fluviu s'a construit dela Orșova până aproape de Moldova unul dintre cele mai frumoase drumuri din Europa. Dar nu e prima dată când găsim în drumurile Banatului și ale Valahiei simptomele noii impulsiuni, pe care spiritul secolului nostru a imprimat-o societăților moderne: căci poziile peste Dunăre și șosele de-a lungul fluviului au fost construite chiar din timpurile vechi, de către Impăratul Traian, în urma cuceririi și colonizării Daciei, și încă cu o muncă infinit sperioară acelei din zilele noastre. Aspectul Dunării este trist; țărmurile acestui fluviu, în partea ce aparține Turcii, sunt deserte: ele nu sunt nici imposibile cu fortărețe frumoase, nici prevăzute cu drumuri bine întreținute. Lucrările lumei vechi sunt în ruină; lucrările lumei noi n'au început încă. Cu toată această stare de stagnare a activității omenești, întrezărim un imens viitor rezervat Dunării.

Napoleon, omul genial, care a ridicat Rîul la o mare importanță politică și comercială și ale cărui vederi au fost realizate, în mare parte, chiar de către acei cari l-au combătut, a arătat de asemenei și însemnatatea Dunării, după cum dovedește D. I. Blanqui.

Dunărea, fluviul cel mai mare din Europa, (sic) începe la Donaulschingen, străbate centrul Europei, primește în diumul său peste 500 râuri și se varsă în Marea Neagră prin 6 guri; Chilia, Sulina, Catârlăț, Portița, Ialovacalsac și Cunte, după ce

scaldă Dobrogea pe o întindere de peste 100 leghii. Navigația e posibilă pe acest mareș fluviu, dela Ulm până la Galați cu vase fluviale și dela acest port al Moldovei până la Constantinopol, centru comunicațiilor cu toate mările și cu toate țările, pe vase maritime. Importanța comercială a Dunării crește pe zi ce trece, grație curselor stabilite de compania de vapoare din Viena Austria, așezată între Occident și Orient, a simțit misiunea să și a reînsuflat valea Dunării prin această forță modernă, care reduce timpul și spațiul. Canalul lui Napoleon unește Rinul cu Dunărea și aburul unește Apusul cu Râsăritul Parisul cu Constantinopolul, idealismul cu materialismul, spre marele folos al civilizației, umanității și bogăției tuturor popoarelor.

In timpurile noastre, relațiunile comerciale pe Dunăre dău oamenilor putință să se ajute între ei să-și schimbe ideile și produsele lor, grație aburului care a împlânat standardul puterii în toate orașele care, situate pe malurile Dunării, servesc ca debușeuri unui mare număr de țări.

Privind țărmurile acestui fluviu, ce aparține imperiului otoman, dela Belgrad, capitala Serbiei, pe partea dreaptă, până la Orșova și de la acest oraș pe ambele părți, găsim, pe malul tsâng porturile principatelor Moldo-Valahe, la Cernăuți, Islaș, Târnău, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Ialomița, Brăila și Galați; pe malul drept, porturile Bulgariei, Vidin, Lom, Kahova, Nicopole, Islaș, Rusciuc, Silistra; și ale Dobrogei, Hârșova, Măcin, Ghecet, Isaccea și Tulcea. Dela Tulcea înainte Dunărea se ramifică și formează mai multe brațe. Toată întinderea de pământ, coprinsă între canaile prin care se varsă Dunărea în Marea Neagră, formează terenul neutru al Rusiei și Turciei. Acest din urmă imperiu se întinde până la regiunea cuprinsă între brațul Chilia și brațul Dunăvăț, care, împreună cu Sulina și țărmul Mării Negre, alcătuesc Delta, zonă neutră, unde au început să se stabilească Ruși, formând sate noi. Astfel că, de fapt, imperiul tuturor Rușilor e stăpân pe gurile Dunării și, prin urmare pe comerțul Orientului cu Occidentul. Austria, care caută să apere comerțul râsăritului cu apusul de neajunsurile ce ar rezulta din luarea în stăpânire a gurilor Dunării de către Rusia, în virtutea tratatului dela Adrianopole, a căutat un alt drum prin

Dobrogea către mare; astfel a fost ales canalul Sulina, a cărui adâncime de apă scade din an în an.

Pe Dunăre, vapoarele companiei Austriace urcă și coboară fluviul, transportând produsele Turciei și Germaniei. Printre cele mai de seamă produse ce se transportă din Dobrogea în Bulgaria sunt, în prima linie, lână, seal și pielăria. Lână destinată pentru Germania, ieșe din Rusia și Turcia, dar cea mai mare cantitate a acestei mărfi e încărcată la Rusciuc, Sîstov, Lom și Vidin. Tot în aceste patru orașe se încarcă și seal.

Pielăria e un articol foarte important; sub un volum mic ea coprinde o valoare mare. Ea reprezintă nu numai valoarea pieilor de capră și oae crescute în Dobrogea și Bulgaria, dar și pe acea a muncii depuse de meseriașii din imperiul otoman. Acest produs al agriculturii și industriei Imperiului e foarte căutat la Viena și în Germania. Cea mai mare cantitate a acestor piei de capră și oae luate se încarcă la Lom și la Nicopole.

Seul de asemenei e un articol important. Se exportă pe vapoare peste 10.000 quintale pe an, din care cea mai mare cantitate și mai bună calitate e încărcată la Silistra și Lom.

Aceste trei produse urcă Dunărea cu destinația către străinătate; sunt și corăbii, care coboară fluviul spre interiorul imperiului otoman. Ele duc seal, untul și brânza pentru Constantinopol; postav grosolan, numit aba, ce se încarcă la Tânova pentru Galați, unde se mai transportă și o mare cantitate de piei de miel.

Produsele străine, pe care le importă vapoarele în imperiul otoman, consistă în tot felul de articole de manufacțură din Germania, în bumbac, mătăsuri, postavuri, ce se depozitează mai ales la Rusciuc, coase și fier fasonat pentru diferite trebuințe ale consumatorilor, o mare cantitate de oțel, ce se descarcă mai ales la Sîstov, mobile și trăsuri pentru Principate, ce se descarcă la Giurgiu, la Galați și chiar la Constantinopol.

Vapoarele deservesc de asemenei și comerțul cu lipitori, una din ramurile cele mai importante ale producției Turciei. Se

pescuiesc lipitori în numeroasele lacuri de pe lângă Dunăre, dela Vidin până la Marea Neagră. Depozitul principal al exploatarii lor e Rusciucul. Cele trei spețe de lipitori, lungi, mijlocii și mici revin la 15 florini livra și se vând cel 22. Comerțul cu lipitorile e cel mai productiv; el îmbogățește foarte repede, dar e și plin de riscuri. Aceste anelide, din momentul cumpărării până la acel al vinderii, cresc; prin urmare valoarea mărfii se mărește, nu prin diferența ce există între prețurile foarte scăzute în Dobrogea, de unde se cumpără și cele foarte ridicate în toate celelalte țări unde se vând, ci prin creșterea valorii ei intrinsece. Așa dar, în afara de posibilitatea de oscilare a valorii de schimb a lipitorilor în favoarea negustorului, acesta scoate un beneficiu considerabil din modificarea care se face în însăși marfa sa prin mărirea volumului și greutății ei. În orice comerț de vite ce se transportă dintr'un loc în altul și mai ales al acestor ce se vând după greutate, totdeauna se produce oarecare scădere în timpul călătoriei dela locul producției până la acel al consumării; în comerțul cu lipitori însă se întâmplă tocmai contrarul; din această cauză se caută lipitorile cele mai mici, ele fiind cele mai profitabile. Se și face un mare comerț cu ele și am văzut la Rusciuc peste 200 ocale la o încărcătură.

Toate debușeurile Dunării sunt astăzi deservite de 4 vapoare, dintre care două pentru malul stâng și două pentru cel drept. Aceste vase ale companiei austriace din Viena se opresc la Galați, unde sosesc alte vapoare din Constantinopol ale Companiei Lloyd-ului austriac, care stabilesc comunicația între centrul Germaniei și Turciei, între Occident și Orient. Venitul anual al celor patru corăbii ce plutesc pe Dunăre, atinge cifra de 5 milioane de piaștri pentru transportul mărfurilor exportate și importante. E de ajuns să cităm această cifră pentru a atrage atenția guvernământului imperial asupra importanței comerțului pe Dunăre cu ajutorul vapoarelor. Dacă imperiul otoman ar poseda vase pe Dunăre, el ar avea, pe lângă avantajele morale și politice, un folos material care, fără nici o îndoială, trebuie ținut în seamă.

Rusia posedă și ea vapoare, care deservesc linia Odesa-Galați. Aceasta nu puțin profită de pe urma micei sale flote

fluviale. Oare numai Turcia va mai sta mult timp fără să profite de lucrurile care-i aparțin?

Am arătat foarte sumar, totuși, îmi place să cred că în deajuns, foloasele pe care comerțul le trage din întrebunțarea vapoarelor ca mijloc de comunicație pe Dunăre. Acest mare fluviu e străbătut de un imens număr de corăbii cu pânze de toate mărimile, care deservesc porturile dobrogene și bulgărești de pe malurile lui. Grâul, porumbul, seul, untul și toate celelalte produse ale agriculturii și creșterii vitelor sunt transportate dela Vidin până la Tulcea pe corăbii cu pânze.

Toate cerealele transportate pe Dunăre se opresc la Ghecet, lângă Măcin, unde sunt încărcate în vapoare pentru a continua călătoria pe mare.

Untul și seul se opresc la Rusciuc și Silișfra, de unde sunt transportate pe uscat la Varna.

Toate obiectele fabricate în Germania pentru Bulgaria, vin pe Dunăre la Rusciuc, debușeu principal al tuturor produselor destinate fie pentru Viena, fie pentru Constantinopol.

Producția grâului crește an de an; totuși cultivatorii nu-i pot vinde sub 10 piaștri chila de Constantinopol.

Comerțul de grâu în Dobrogea, ca și la Rusciuc, se face într'un fel că totul defectuos: neguștorii străbat satele cu 6 luni înainte de recoltă și cumpără pe un preț convențional recolta viitoare. Tânărul astfel făcut e periculos, când pentru cultivator, când pentru neguștor, după cum în urma recoltei prețurile cresc sau scad. Înainte de a vinde un lucru, trebuie să-l ai; acesta-i un adevăr banal de tot, cu toate acestea nu-i luat în seamă în comerțul de cereale din aceste țări. Vândând cerealele înainte de a le avea, contractanții se angajează la condițiuni, care de multe ori nu se pot îndeplini din cauza unor împrejurări, adesea independente de voința omului. La acest inconvenient se adaogă un altul: cel ce rezultă din determinarea prețurilor înaintea recoltei. Prețurile se dau producătorilor după ofertă și cerere; prin urmare trebuie să cumperi și să vinzi după recoltă, adică după cunoașterea trebuințelor consumatorilor și a posibilității de a le satisface prin producători. Cursul pieței la cereale se fixează la Varna; el atârnă însă și

de prețul cerealelor din alte orașe ale Dobrogei. Pentru a nu pierde, trebuie să fii în curenț cu toate acestea.

Grâul e transportat pe șlepuri, care sunt un fel de hambare plutitoare. Se plătește dela Rusciuc la Măcin 20 — 25 piaștri pentru 1000 ocale de grâu. Dela Măcin la Constantinopol se plătește 2 piaștri chiria unei chile, adică 100 piaștri pentru 1000 ocale.

După grâu, seul și untul sunt produsele cele mai importante ; se încarcă pește

100.000 ocale de seu la Rusciuc

50.000 " " " Plevna

150.000 " " " Șiștov

200.000 " " " Silistra, care păstrează încă cu demnitate reputația de a produce cea mai bună calitate de seu. Se vinde 5 — 6 piaștri ocaua și se plătește 25 piaștri pentru transportul pe uscat dela Silistra la Varna, a 100 ocale.

In orașele Dobrogei : Măcin, Isaccea și Tulcea, se mai face un comerț însemnat și cu lemnărie, care consistă în scânduri de tei pentru Constantinopol și cu tot felul de lemn de stejar servind la construirea corăbiilor; dar de câțiva ani, această ramură de producție, ca și celelalte, e într'o stare de stagnare și chiar decădere descurajatoare.

Proiect asupra căilor de comunicație din Dobrogea și o parte din Bulgaria

După ce am străbătut, pe rând, toate orașele situate pe ţărmurile Mării Negre, dela Varna până la gurile Dunării, ca și pe toate cele situate pe malurile acestui fluviu, am comunicat rezultatul cercetărilor mele într'o serie de articole. Părăsind periferia acestei frumoase țări care, din punct de vedere comercial și politic, se găsește în imprejurările cele mai favorabile pentru producția bogățiilor, am crezut că e bine să întrețin pe cititorii noștri asupra căilor de comunicație din aceste ținuturi.

Căile de comunicație ce există acum în Dobrogea și într'o parte a Bulgariei, merită această denumire mai mult pentru că ele au fost trase de locuitorii de aci ca să arate și să străbată

distanțele între diferite puncte, decât ca să înlesnească transportul produselor la târguri. Nici o lucrare de acest fel n'a fost făcută până acum; astfel și mijloacele de transport sunt în armonie cu drumurile. Căruțe fără cea mai mică bucătică de fer și costând dela 60—80 piaștrii una, stăbat Dobrogea, croindu-și singure drumul. Starea acestor căi depinde de căldură, umiditate și toți factorii atmosferici. Când pământul e îmbibat cu apă, drumul e impracticabil și cultivatorul înțelege că timpul frumos, căldura și vântul care usucă pământul și fac calea practicabilă. Această întârziere în schimbul produselor e contrară legii producției. În tot ceea ce facem, pentru satisfacerea nevoilor noastre, se cere economie de timp pentru a produce lucrurile cu prețul cel mai mic posibil; căci, a reduce timpul și spațiul la proporțiile activității omenești, însemnează să ne satisfacem nevoile cu munca cea mai mică, cu timpul cel mai scurt și prin urmare cu cel mai mic preț posibil. Dela înțelegerea acestor simple noțiuni trebuie să așteptăm primul imbold ce se va da producției bogăției.

In zilele noastre, prima muncă a unui om care ajunge într-o țară sălbatică, consistă în facea unui drum, în construirea unei șosele practicabile în orice anotimp. Asta ne face să socotim construirea de șosele în Dobrogea și o parte a Bulgariei ca unul din mijloacele cele mai eficace pentru a da o mare dezvoltare producției și, prin urmare, bogăției și puterii imperiului.

Studiul drumurilor unei țări e foarte necesar, o sumă de împrejurări fac ca curentul mărfurilor să se îndrepte spre anumite puncte ale unei țări, mai bine situată decât altele. Ajunge să constați starea actuală a circulației dintr-o țară, pentru a putea pune jaloanele căilor de comunicație ce urmează să fie construite. Vom expune acest lucru. Rezumând experiența ce se face în țară de secole, ca și nevoile acestei țări, vom putea să tragem adevăratele linii, pe care viitorul e chemat să le îndeplinească.

După conformația topografică a Dobrogei, centrele căilor de comunicație nu sunt de fel lucruri datorite întâmplării; ele sunt fixate de natură și de împrejurări independente de voință

oamenilor. Observându-le, bagă de seamă numai decât că toate ținuturile care se găsesc în Dobrogea, înspre munții Balcani, gravitează spre Bazargic, pe când cele dinspre Dunăre și de-a lungi au centrul lor de comunicație la Carasu.

Vom constata distanțele actuale ce se găsesc între aceste două centre și orașe, situate atât pe malurile Dunării, cât și pe țărmurile Mării Negre. Vom indica în același timp, toate distanțele ce există între orașele Dobrogei ca și cele care separă orașele dunărene de orașele maritime. Din cunoașterea tuturor acestor distanțe, ca și din mișcarea comercială ce are loc în fiecare oraș și despre care am vorbit cititorilor noștri, va reești aprecierea tuturor căilor de comunicație ale Dobrogei, ca și indicarea șoseelor ce trebuie construite pentru satisfacerea celor mai urgente nevoi ale țării.

Am spus că Bazargic și Carasu sunt cele două noduri de comunicație ale Dobrogei, distanțele care separă aceste două puncte de toate orașele situate pe malurile Dunării și ale Mării Negre sunt după cum urmează:

Depărțarea dela Bazargic la orașele situate pe malurile Dunării :

Până la Tulcea	38 ore	Bogazchioi	20 ore
" " Măcin	42 "	Silistra	16 "
" " Hârșova	32 "	Rusciuc	40 "

Dela Bazargic la orașele situate pe țărmurile Mării Negre este :

Balcic	8 ore	Chiustenge	18 ore
Mangalia	12 "	Baba	28 "

Distanța dela Carasu la orașele situate pe țărmul mării :

Baba	16 ore	Balcic	16 ore
Chiustenge	8 "	Varna	24 "
Mangalia	12 "		

Dela Carasu la orașele Dunărene :

Tulcea	22 ore	Bogazchioi	4 ore
Isaccea	24 "	Rașovata	6 "
Măcin	24 "	Silistra	16 "
Hârșova	16 "	Rusciuc	36 "

Intre orașele situate pe malurile Dunării și acele situate

pe țărmul mării Negre sunt de parcurs următoarele distanțe :

Dela Tulcea la Baba	6 ore	Dela Hârșova la Mangalia	24 ore
„ Isaccea	8 „	„ Bogazchioi	13 „
„ Măcin	12 „	„ Rașovata	15 „
„ Hârșova	22 „	„ Siliстра	24 „
„ Măcin-Chiustenge	30 „	„ Hârșova , Balcic	30 „
„ Hârșova	28 „	„ Bogazchioi	20 „
„ Bogazchioi	11 „	„ Rașovata	26 „
„ Rașovata	14 „	„ Siliстра	24 „
„ Siliстра	22 „	„ Rusciuc	46 „
Dela Baba la Balcic	34 ore	Dela Mangalia la Balcic	8 ore
„ Chiustenge	19 „	Varna	8 „

Intre Dunăre și mare sunt patru liniile principale de comunicație, care ocolește Dobrogea sau o străbat prin mijloc.

1) Prima șosea, dela Turcoaia la Baba, oraș situat pe malurile lacului Razim, care comunică cu Marea Neagră prin cele trei guri ale Dunării, trec prin următoarele localități, intre care depărtarea în ore e cea arătată în paranteză :

Cerna (la 1 oră)	Bașchioi [la 1 oră] ¹⁾
Akbunar („ 1 „)	Armutli („ 1½ „)
Ortachioi („ 1 „)	Camber („ ½ „)
Cineli („ 2 „)	Baba („ 1 oră)

Astfel șoseaua dela Dunăre la Marea Neagră nu durează decât 9 ore și treci prin cele 7 sate pe care le-am numit. E șoseaua cea mai scurtă. Numeroasele sate situate pe această cale dovedesc importanța sa. Adăugați că ea merge în întregime dealungul a două văi, dintre care una se întinde dela Dunăre până la Ortachioi și, după ce urci $\frac{1}{2}$ oră, cobori în celalătă vale care se prelungeste până la mare. 2) A doua șosea, cea dela Bogazchioi la Chiustenge, pe care am descris-o într-unul din ultimele noastre articole, e foarte accidentată și se străbate în 11 ore, 3. A treia șosea dela Dunăre la mare e cea mai importantă pentru starea actuală a producționii țării. E acea dela Siliстра la Balcic și Varna. Ea străbate o distanță de 22 leghii trecând prin Bazargic și ajunge la unul din cele două orașe maritime situate la o egală distanță de acesta.

¹⁾ În text, greșit, Paşa Câșla.

Cum ești din Silistra, vezi încă resturile a două șosele paralele, construite din piatră în timpurile cele mai vechi. Aceste căi au fost aşa de solid construite, încât una din ele e folosită și astăzi, când drumul e rău, însă numai pe o întindere de 3 leghe, până la regiunea pădurilor; de aci înainte vechea șosea dispare.

4. Dela Varna la Rusciuc, distanța nu e decât 36 ore și: șoseaua trece prin Carapcea, prin leni-bazar, la 5 ore de Varna, la 7 ore de ultimul oraș.

Prin Rasgrad la 12 ore

„ Rusciuc „ 12 „

In fine, distanțele dintre toate orașele situate pe malurile Dunării, dela Vidin până la Marea Neagră sunt după cum urmează

Dela Vidin la Lom	18 ore	Turtucaia la Siliстра	12 ore
• Lom • Rahova	16 *	Siliстра • Rașovata	12 *
• Rahova • Nicopol	6 *	Rașovata • Hârșova	12 *
• Nicopol • Șiștov	12 *	Hârșova • Măcin	12 *
• Șiștov • Rușciuc	12 *	Măcin • Galați	6 *
• Rușciuc „ Turtucaia ¹⁾	12 *	Galați „ Isaccea	12 *
		Isaccea „ Tulcea	6 *

Trăgând pe harta Dobrogei linii spre toate punctele pe care le-am indicat și care coprind toate căile de comunicație ale acestei provincii și ale unei părți din Bulgaria, se obține o vedere generală asupra tuturor șoselor de construit.

Am tras aceste linii conduși, mai întâi, numai de mintea noastră, care ne-a ajutat să căutăm mijloacele destinate să satisfacă toate nevoile de comunicație în Dobrogea. Pentru a nu fi induși în eroare prin acest mijloc, am recurs și la practică, adică la experiența care trebuie să se pronunțe totdeauna în ultima instanță. Privind din punct de vedere practic căile de comunicație, aşa cum sunt azi în Dobrogea, găsim că, contrar de ceea ce am făcut noi, dintr'un singur oraș sau dintr'un singur sat ies atâtea drumuri, încât nici cel mai bun geograf nu s-ar putea orienta pentru a ajunge la un alt sat. Orice cultivator, eșind din satul său, își face singur, după capriciile lui, drumul pe care-l are de parcurs, din care cauză se găsesc

¹⁾ În text Turke.

în acest ținut drumuri nenumărate. Numai circulația stabilește deosebirile dintre ele, deosebiri pe cale, după 3 sau 4 luni de călătorie, te deprinzi să le faci și să le apreciezi după adevarata lor valoare; se pot căpăta astfel învățături foarte folositoare, care dau observatorului posibilitatea să indice linia ce trebuie urmată în construirea șoselei.

Linia pe care am tras-o în chip teoretic între toate orașele situate pe malurile Dunării, o găsim urmată de două căi: una pe coastă, iar alta jos lângă apă. Nevoile și experiența au stabilit aceste două drumuri paralele. Când apele Dunării sunt scăzute, circulația între cele două orașe se face pe drumul de jos care, având foarte puține șurcușuri și coborâșuri, urmează întrucâtva o linie orizontală și paralelă cu apa. Când însă apele cresc, lucru ce se întâmplă de mai multe ori pe aci, acest drum e inundat și atunci comunicația se face pe linia de pe coastă. Rațiunea nu trage decât o linie între aceste două orașe pentru a le pune în comunicație; experiența a tras două. Care din aceste două linii va trebui să fie aleasă pentru construirea șoselei? răspunsul la această întrebare e ușor de dat. Gândindu-ne bine, șoseaua trebuie să se construiască pe linia de sus. Execuțarea ei nu e grea, căci materia primă se găsește la îndemâna lucrătorului, care va trebui numai să o aştearnă pe drum. Pe aceste înălțimi am găsit, în mai multe locuri, urme de șosele vechi, construite aici de diferite popoare; acesta e un argument în plus că experiența secolilor confirmă proiectul ce prezintăm. Pe drumul vechiu se găsesc și azi poduri, care ar putea fi folositoare pentru circulație.

Pe țărmul Mării Negre nu e decât o singură șosea care ar putea stabili comunicația între toate orașele.

In interiorul Dobrogei e indispensabilă o șosea pe linia mediană care trece prin cele două centre, Carasu și Bazargic.

In această șosea, ce străbate mijlocul țării dela o extremitate la alta, ar da toate acele destinate să stabilească comunicația dela un oraș la altul. Această linie mediană e pentru circulația Dobrogei, ceea ce e pentru corpul omenesc artera aortă. Din linia mediană, ca și din artera aortă vor ieși ramificațiile carotide, care vor duce la Rușciuc și Varna, brachialele

care vor merge la Silistra și Balcic și femuralele, care vor duce la Baba și Măcin.

In fine, liniile pe care le-am tras în chip teoretic și drumurile ce le urmează azi scot încă mai bine în evidență nevoia urgentă de a lega, prin șosele bune, Dunărea cu Marea Neagră. Șoseaua din Rușciuc și cea din Silistra, trecând prin Bazargic se va sfârși la Varna și Balcic. Cu o bucătică de șosea ce mai trebuie construită se va lăsa liberă circulația prin Bazargic, pentru cine va merge dela Rușciuc la Varna sau Balcic. Șoseaua dela Bogazchioi la Chiustenge care, ca și cea dela Silistra la Varna, are în favoarea sa experiența secolelor trecute, va lega Dunărea cu Marea Neagră și prin mijlocul Dobrogei; iar în nordul ei, în spre brațele Dunării, șoseaua va străbate, pe distanță cea mai scurtă, regiunea cea mai populată a Dobrogei.

Materialul necesar pentru construirea șoseelor și podurilor pe care le-am indicat este la îndemâna lucrătorului. Sunt chiar unele locuri unde șoseaua e făcută de natură; rămâne numai să fie nivelate pietrele care apar la suprafață. Lucrul acesta se întâlnește între Baba, Chiustenge și Carasu, foarte aproape de locul unde șoseaua se ramifică și pe o mare lungime pe linia trăsă în ultimul timp, dela călătoria M. S. I., între Silistra și Turtucaia.

Pe malurile Dunării ca și pe cele ale Mării Negre, materialul pentru construirea șoseelor e foarte abundant în rocele din sistemul cambric și siluric, care compun natura minerală a solului. În interiorul țării, între rocele terenurilor de tranziție, se găsesc rocile plutonice: granituri la extremitatea dinspre Cocoș, micașturi și gneis spre Pazarli, sienituri spre Chiorcișme, depozite marine și conglomerate silicioase lângă Enicasac¹⁾ și, în general, aproape pretutindeni, roci calcaroase ce aparțin tuturor epocelor geologice. Aceste roci prezintă, în toate părțile Dobrogei, marele avantaj că pun la dispoziție piatra și varul necesar pentru construirea podurilor. Observările pe care le-am facut asupra naturii rocelor ce compun pământul Dobrogei, ne dă dreptul să asigurăm pe constructorul de poduri și șosele că va găsi în această țară, din helșug, tot materialul de care are nevoie.

¹⁾ Azi Ciamurli-de-Sus.

In sprijinul creierii acestor linii de comunicație mai vine și direcția munților și văilor, așa încât, într'un studiu special, orice inginer va găsi mijlocul să construiască șosele lesnicioase pentru circulație și foarte puțin costisitoare. Astfel șoseaua ce stabilește comunicația între Dunăre și Marea Neagră, între Turcoaia și Baba, va străbate două văi; șoseaua dela Bogazchioi la Chiustenge, dacă s-ar trage în frumoasa vale a Ivinezului, ar traversa 2 văi: cea a Cochirlenilor la Mamut Cuius și cea dintr-o Roșamac și Marea Neagră.

Nu credem nevoie să continuăm cu citarea unui mai mare număr de exemple, ^{de}că ce am spus, ni se pare deajuns pentru a provoca studiile inginerilor de poduri și șosele. În interesul agriculturii, credem că am spus tot ceea ce trebuie neapărat să fie luat în considerație în traseul și construirea șoseelor, astfel ca ele să poată procura producțunii bogățiilor toate mijloacele posibile de dezvoltare.

N-am atins chestiunea căilor de comunicație decât în legătură cu construirea șoseelor și care merită din toate punctele de vedere să fixeze atenția capitaliștilor. Canalizarea găsește și ea în Dobrogea un vast subiect de studiu, mai ales în partea mijlocie a țării, unde lacul Carasu ocupă jumătate din distanța dela Dunăre la Marea Neagră, după cum am spus într-unul diu ultimele noastre articole.

Vom adăuga încă un cuvânt în interesul dezvoltării generale a căilor de comunicație ale imperiului. Se știe deja că nu există altă țară mai favorizată de natură în ceea ce privește transacțiunile comerciale. Dobrogea, întinzându-se între Dunăre și Marea Neagră, e chemată să profite de comunicația prin vapoare, pe care a stabilit-o pe Dunăre compania austriacă din Viena și pe Mare compania Loyd-ului din Triest. După cum a spus un autor care, prin cunoștințele și devotamentul său a adus mari servicii imperiului otoman, aburul a înсuiit forțele omului. Națiunile care s-au inclinat în fața acestui puternic motor, au văzut numai decât situația lor îmbunătățindu-se în mod simțitor. Necesitatea unui schimb prompt și ușor a făcut, sau va face în curând din vapoare mijlocitorii păcii, propagatorii fraternităței universale, această sublimă idee a creș-

tinismului. Punctul de întâlnire, al comunicației Dunărei cu Marea Neagră, e Galați. Aci se întâlnesc vapoarele Dunării cu cele ale Mării Negre. Vapoarele companiei Lloyd-ului din Triest, plecând din Galați, au în fața lor 6 guri pe unde se varsă Dunărea în Mare. Ele urmează canalul cel mai lung și pătrund în Mare prin gura Sulinei, unde un far întreținut de imperiul tuturilor Rușilor și de pilotii ruși, luminează trecerea corăbiilor din Dunăre în Marea Neagră. Aburul, care reduce timpul și spațiul, le-ar putea reduce și mai mult, dacă corăbiile companiei Lloyd-ului din Triest ar urma brațul Dunavăt și trecând prin marele lac numit Razelm, ar pătrunde în Marea Neagră prin una din cele trei guri și mai ales prin cea numită Portița sau printr'un canal ce s-ar construi. Observațiunile pe care e-am putut face ne-au determinat să propunem vapoarelor acest nou drum și să provocăm studii hidrografice în scopul de a-l realiza. Dacă rezultatul special al acestor studii ar fi favorabil acestor idei, avantajele ce ar trage comerțul ar fi nemăsurate. Drumul vapoarelor ar fi mai scurt cu cel puțin 30 mile și navigația n'ar mai suferi neajunsurile ce sunt legate de gura Sulinei. Puterea dătătoare de viață a aburilor ar face ca locurile pe unde ar trece vapoarele să devie grânarele cele mai sigure și mai bogate din imperiul otoman. De dezvoltarea comunicației depinde astăzi dezvoltarea uneia dintre cele mai rodnice, mai populate și mai bogate cazale din Dobrogea. Baba ca și Caraharman sau Silvania și Istropolis n'ar întârzia să re câștige vechea lor strălucire. Cele 8 sate părăsite între Dunavăt și lacul Razelm ar fi din nou populate; cele 17 sate situate lângă și pe țărmurile lacului ar fi chemate să se desvolte și, având debușeuiri asigurate, ar ajunge împreună cu celelalte sate din această parte a Dobrogei, să poată satisface toate nevoile capitalei cu produse mai proaspete, de mai bună calitate și mai eftine decât cele ce ne vin azi din diferite locuri prin Marea Neagră.

Toată lumea are interes să folosească linia pe care am indicat-o; astfel, am aflat cu plăcere, întorcându-ne la Constanța, că compania Lloyd-ului va explora în curând drumul pe care l-am descris, prin vaporășul «Dunărea» ce a fost tri-

mis ca să stabilească comunicația zilnică între Galați și Brăila. Cei doi viteji căpitani, d-nii Poiret și Federico vor fi scuțiți de greaua răspundere ce-i apăsa în timpul trecerii prin pericolosul braț al Sulinei. În aceste momente critice, când tremură tot călătorul, face să vezi pe omul, de care sunt legate toate speranțele scăpării, îndeplinindu-și datoria cu demnitate și având conștiința binelui și răului pe care-l poate aduce. Grație îndemânarei și inteligenței acestor căpitani, n' am avut de plâns nici un accident nenorocit, cu toate că chiar acum în urmă am trecut printre o mare primejdie; ceea ce a făcut ca d-l Poiret și și Federico să câștige o considerație bine meritată și putem zice chiar dragostea tuturor călătorilor.

Astăzi cele două vapoare ale Lloydului, în drumul lor de la Tulcea la Sulina, trec printre un ținut mlăștinios, nesănătos, sălbatic și care ar fi destinat să rămână mult timp deșert, dacă ele ar urma Dunăvățul. În felul acesta, s'ar chema la viață părți din Imperiul otoman, care nu așteaptă de cât bine-facerea comunicațiilor pentru a și înmulți bogățiile și a prospera, condițiunile în această regiune fiind foarte favorabile dezvoltării producției și deci bunei stări a populației.

VI. Solul

Marele aparat, cu ajutorul căruia cultivatorul produce plantele necesare hranei și industriei omului, e solul. Săpând în sol și sub sol la o adâncime potrivită, se ajunge totdeauna la rocă tare. De multe ori însă această rocă apare la suprafață, sau se ridică în maluri, munți și dealuri la o mare înălțime deasupra lui. Suprafața globului e alcătuită pretutindeni dintr-o massă de piatră acoperită de un strat de sfârâmături. Această parte de deasupra formează solul care interesează pe cultivator. El fiind născut din dezagregarea rocelor, conține toate elementele chimice produse prin descompunerea lentă a coajei pământului. Aceste substanțe fac posibilă creșterea plantelor, alcătuiesc mediul în care acestea își înfig rădăcinile, ușurează sau împiedică cultura. Elementele din care se compune solul sau pătura arabilă, sunt materiile minerale care rezultă din descompunerea rocelor și materiile organice, adică resturile de vegetale și animale care se găsesc în pământ și

constituie hrana principală a plantelor. Natura elementelor ce compun solul și dă proprietăți chimice, care sunt mai puțin importante pentru cultură decât proprietățile fizice, pe care agricultorii pun cel mai mare preț. Astfel, în Dobrogea, unde e mare bogăție de materie anorganică, ei împart solurile în tari și afânate, uscate și umede și nu în calcaroase, argiloase și nisipoase. Totuși, dacă am vrea să calificăm solul Dobrogei după elementele anorganice pe care le conține, munca nu ni-ar fi nici prea mare, nici prea complicată. Din toate materiile chimice ce compun solul, nisipul predomină. Numai în părțile vecine cu Marea Neagră și Dunărea se găsește nisip curat și cu solul steril. Pretutindeni aiurea, amestecul său cu resturile vegetale constituie o pătură arabilă foarte roditoare. Solul care, în același timp, este rezervoriul în care se prepară și conservă hrana plantelor, având, după cum am spus, nisipul ca element chimic principal, reține foarte puțin umiditatea și foarte mult căldura. De obicei toate solurile Dobrogei sunt afânate, aride și arzătoare. Plantele suferă mai mult de lipsă de umiditate de cât de hrănă și recoltele sunt foarte expuse la uscăciune. Astfel în ultimii trei ani, recoltele au lipsit cu totul mai ales în părțile nisipoase. În acești ani de nenorocire observatorul atent a notat împrejurările care pot să favorizeze recoltele, neutralizând până la un punct retelele efecte ale secetei. Solul Dobrogei are o suprafață foarte neregulată, foarte văluriată. Dintr'un mare număr de puncte depe țărmul Dunării pleacă spre interiorul jării văi foarte frumoase, adânci și răcoroase, care își prelungesc ramificațiile la infinit. Acolo recoltele sunt la adăpostul marilor călduri care usucă și ard tot ce se găsește pe înălțimi. Aceste locuri n'ar trebui să fie însămânțate, ci lăsate pentru pășunea care le acoperă îndată ce tocul căldurii a trecut.

Afara de marea varietate în forma văilor și a dealurilor, se ridică la marginea nordică a țării munții acoperiți de păduri, în a căror văi să răsfață culturile cele mai bogate.

Nicăieri poate natura nu se arată sub forme mai plăcute, mai grațioase și mai încântătoare de cât în această parte a regiunii forestiere din Dobrogea. Pe munți stăpânesc pășunele

cunoscute în tot restul țării; pe înălțimi însă solul nu e aşa de roditor ca în văi, unde apele au cărat și au îngrămadit, timp de secole, aluviuni.

Solul Dobrogei e mai prielnic recoltelor de primăvară; e prea afânat și prea umed pentru cele de toamnă, părăsite acum de toți agricultorii.

După spusele cultivatorilor, cele mai bune soluri se află în regiunea pădurilor. În acest loc, stratul vegetal e foarte gros și suprafața lui e acoperită de plante care indică o strânsă fertilitate. Anul acesta am ajuns în Dobrogea în momentul semănatului; am străbătut-o în tot timpul creșterii plantelor și am părăsit-o când cultivatorii strângneau una dintre cele mai imbelüşgăte recolte. Plugarul dătoresc bogăția recoltelor săle marii fertilități a solului pe care el niciodată nu-l ginoiază și îl părăsește după 2 sau 3 ani de cultură, nu din cauză secătuirii lui, dar pentru că a devenit prea mobil. Buruenile nu au timp să vatâme culturile, deși acestea nu sunt plivite niciodată.

Întrebuițarea mijloacelor care dau pământului facultatea de a produce, procurându-i când substanțele ce alcătuiesc principala hrana a plantelor, când pe cele ce-l stimulează și îmbunătățesc, e necunoscută. Legea alternanței recoltelor, care constituie una dintre cele mai frumoase descoperiri ale agronomilor moderni, această lege, care ține pământul într'o stare continuă de producție, este de asemenei necunoscută. Cea mai mare îmbunătățire de adus solului acestei frumoase țări ar fi întrebuițarea mijloacelor ce i-ar crește tenacitatea. Pretutindeni aiurea se caută procedeele simple, ușoare și eficiente pentru a face solul mai afânat; în Dobrogea se simte însă trebuința de a întări; aici nu se cunoaște întrebuițarea tăvălugului și atunci, pentru a scăpa de a acest neajuns, se recurge tot la natură și se lasă pământul să se întărească prin odihnă.

C l i m a

Pozitia geografică a Dobrogei are o mare influență asupra climei sale. Vecinătatea Mării și a Dunării întreține o umezeală, care potolește căldurile verii și frigul iernii. Primăvara

vine degrabă, plantele cresc și ajung repede la maturitate, iarna sosește târziu și durează puțin. Ploile dela sfârșitul verei fac ca vegetația de toamnă să fie tot atât de bogată ca și cea a primăverei. Larba se usucă pe pământ din lipsă de brațe, care s'o cosiască. Caracterele speciale ale Dobrogei au făcut să se desvolte, pe o scară neobișnuit de mare, agricultura pastorală. Creșterea vitelor, în această țară, e favorizată de climă în chip deosebit. De cealaltă parte a Dunării, ca și în restul Europei, aprovisionarea cu nutreț pentru iarnă e una dintre cele dintâi griji ale cultivatorului, care trebuie să aibă provizie pentru cel puțin 5 luni, pe când în ceastălaltă parte a Dunării, iarna nu durează de cât 5 săptămâni și încă, se întâmplă adesea, chiar în acest timp, animalele să găsească o hrană îndestulătoare în iarba uscată, rămasă pe pământ. Așa se explică de ce vin din Transilvania păstorii străini să-și ierneze vitele pe teritoriul Imperiului otoman, în virtutea vechilor tratate încheiate între Turcia și Austria.

Dobrogea propriu zisă, fiind descoperită (o regiune de stepă), clima ei este uscată; la margine însă întinsele păduri răcoresc atmosfera și o fac mai umedă. Pe când în această regiune forestieră, isvoarele sunt îmbelșugate și ținutul e adăpostit de vânturile puțernice, în partea deschisă, isvoarele se când, lipsa de apă se simte mult, iar vânturile bat în voie, fie dinspre Dunăre, anunțând vreme bună, fie dinspre mare. Schimbarea repede a acestor două vânturi contrarii aduce îngheturi care strică recoltele. Tot din această pricina, se pare că se privesc ca sigure numai semănăturile de primăvară.

Un tătar bătrân a făcut o observație climatică foarte dreaptă: „Țara, zicea el, n'a fost altă dată ca acum. Mai de demult erau sate în locuri unde e greu să le bănuiești astăzi. Acum satele nu se așeză în Dobrogea decât unde găsesc isvoare și așa trebuie să fi fost totdeauna. Unde au secat isvoarele, au dispărut și satele. Cum isvoarele seacă unde nu sunt păduri întinse, distrugerea pădurilor a avut deci o mare influență asupra climei țării“.

Solurile Dobrogei propriu zise, adică a părței care n'are de loc pădure, fiind nisipoase, accentuează și mai "mult răul

efect al căldurii asupra vegetației care, din această cauză, seamănă vara cu aceea din timpul ernei. Vânturile care îndulcesc clima Dobrogei iarna, aduc uscăciune în timpul verii. Numai în apropierea regiunilor păduroase clima e tot timpul favorabilă producțiunii. Cu toate acestea, în general, anii cu căldură potrivită sunt mai deși și mai numeroși de cât anii de secată. Totuși se pot aduce mai multe argumente în favoarea agriculturii pastorale.

III. Topografia

Solul roditor și clima prielnică fac ca Dobrogea să se bucure de cele mai favorabile condiții pentru a lua o mare dezvoltare. Suprafața acestei țări e de 1200 leghi pătrate și se mărginește cu Dunărea, care separă nu numai Turcia de Rusia, dar și Dobrogea de Moldova și Tara Românească, împreună cu care ea face parte din Imperiul otoman. Regiunea păduroasă din sud formează limita naturală dintre Dobrogea și restul Bulgariei. În fine, Marea Neagră scaldă Dobrogea dela Balcani până la gurile Dunării.

Această provincie se prezintă ca o suprafață neregulată, foarte vălurită și care, după cum am mai spus, e foarte favorabilă agriculturii. Pe întinsul ei găsim un număr considerabil de movile, care atrag în chip particular atenția călătorului,

În mai multe locuri, și mai ales între șoseaua Danachioi și Chiorcesme, movile sunt conuri vulcanice. Astfel de conuri, care au caracterele vulcanilor stinși, se găsesc în mare număr, pe toată întinderea Dobrogei.¹⁾ Din vârful lor privirea bate foarte departe, aşa că ele au o mare importanță strategică. Unele din aceste movile păstrează încă urmele întăriturilor de altă dată. Dobrogea, prin așezarea ei la marginea Europei, a trebuit să fie, din toate timpurile, primul popas al tuturor popoarelor nomade, care au năvălit din Asia. Numeroasele ruine, ce acopără întinsul țării, vin în sprijinul acestei părți, căci nu există altă regiune care să poată coprinde pe o suprafață așa de mică un număr mai mare de ruine. Se observă la fiecare pas resturile popoarelor, care au venit în Europa prin această țară, pe care putem să numim poarta tuturor

1.) Părere greșită

migrațiunilor. Lucrările de apărare, pe care le-a făcut orice popor cuceritor, pentru a se adăposti contra năvălirii altor popoare, au fost distruse pe rând, restaurate și au provocat studiile cele mai interesante.

S'au putut astfel face următoarele identificări :
Cetatea Constantiana se află pe locul azi ocupat de Chiustenje

• Cistopolis	‘ ‘ ‘ ‘ ‘	Cara Herman
• Silvonia	‘ ‘ ‘ ‘ ‘	Baba
• Aegissa	‘ ‘ ‘ ‘ ‘	Tulcea
• Noviodunum	‘ ‘ ‘ ‘ ‘	Saccea
• Crisopolis	‘ ‘ ‘ ‘ ‘	Măcin
• Carsium	‘ ‘ ‘ ‘ ‘	Hârșova
• Acheopolis	“ “ “ “ ”	Rașovata

Ruine există nu numai în locurile pe care le-am indicat mai sus, dar și în multe altele ce sunt cu totul despopulate.

Cetățile Sf. Gheorghe lângă Baba, Caraboic, lângă Dunăvăț, Ceatal între Isaccea și Ismail, au fost zidite la marginea de N. a Dobrogei. Satul Nicolițelul, situat într-o vale la poalele munților împăduriți, e încoujurat de un val, care are o lungime de peste o leghe și e întrerupt de ruinele unei fortărețe, numită de locuitori Tralan.

Biserica acestui sat, găsită în pădure, a fost fără îndoială un templu vechiu, căruia i s'a adăogat intrarea actuală. În acest sat se ține odată pe an, la 2 Mai, un târg care atrage multă lume. La această epocă intră în acțiune un isvor intermitent, căruia se atribue calități terapeutice. Rar s'ar găsi o poziție mai frumoasă decât cea a Nicolițelului, încunjurat de munți și de vârfuri îndrăznețe, din înălțimea căror se vede întinzându-se o câmpie mare, situată la poalele unor dealuri pietroase acoperite de vii și sate și răcorite de apele Dunării, care, în această parte, se ramifică la infinit și se varsă în Marea Neagră.

În frumoasa vale a Taiței, tăiată între munți împăduriți și udată de râu, se găses: întinsele ruine ale unui oraș vechiu, de unde s'a scos o piatră cu inscripția unui templu ridicat Dianei. Alte pietre, acoperite de inscripții, coloane de marmură și de granit stăramate și diferite ornamente sunt răscipite în mare nu-

măr pe toată suprafața Dobrogei. Afară de movilele făcute de natură, mai sunt însă multe ridicate de vechii locuitori ai Dobrogei. Această țară a trebuit să suferă mari și dese nenocirii; ea a fost aşa de expusă năvălirilor, încât în timpul celor din urmă 50 de ani, a fost de trei ori prădată și aprinsă. Vechii locuitori au părăsit-o de mai multe ori. Acei ce s-au întors aci după ultimul război, au făcut sate noi. Distrugerea și reconstruirea satelor a lăsat pe suprafața Dobrogei un mare număr de cimitire. Multe movile sunt cimitire romane, care de obicei, se făceau pe marginea drumurilor mari, pentru a indica direcția vechilor căi de comunicație ale țării.

Cimitirile poartă pecetea diferitelor popoare, care au locuit Dobrogea; se cunosc bine cele ale actualilor stăpânitori și cele ale Romanilor. Săpături făcute în toate cimitirile ar putea să dea material pentru o listă de toate popoarele care au trecut în Europa și deci, noui documente istorice. Între Defce și Seimeni, lângă vechiul drum, într'un cimitir acoperit de pământ, se vede o piatră mare, care forma piedestalul unui monument funerar, iar alături se găsește o alta, împodobită cu ghirlande de viață frumos sculptate și pe care citim inscripția următoare:

MATIVS
II FIRMV
MEMORIM
SIBI ET COC
IVLIAE . . .
CONIVGI
SVAE SIVI
VO FECIT
LOCI PPIN
CEPS

Cimitirile mai moderne au păstrat vechile denumiri ale satelor care nu mai există. Numărul acestor sate dovedește desimea populației din această țară, pe întinderea căreia se pot hrăni peste 2 milioane de suflete, pe când azi abia dacă trăesc 60.000. Cele mai multe sate indicate pe hărțile ce ne am procurat, nu mai există. Am constatat pe hartă satele actuale și

am șters pe cele dispărute. În acest scop am făcut și un tablou topografic de toate satele cu numărul caselor ce conțin. Dăm tabloul sinoptic al acestei lucrări ca și numele satelor ce nu mai există, adică pe cele pe care le-am șters de pe hartă, căci, pentru a nota toate satele ce au dispărut de pe suprafață-țării, trebuie un timp prea lung, numărul lor fiind considerabil. Toțuși, aceasta ar fi o lucrare importantă pentru viitorul unei jări ca Dobrogea, căci prin bogăția și întinderea solului său arabil, ea prezintă cele mai favorabile condiții pentru o colonizare, care s-ar putea înfăptui prin mărirea numărului caselor în satele existente acum și prin ocuparea locurilor satelor care au dispărut și din care vom numi 60. Harta pe care am făcut-o ca și tablourile topografice ajung însă pentru început.

Topografia Dobrogei vechi și moderne

Sate care există acum

Departamentele	Numărul cazaletelor	Numele cazaletelor	Numărul satelor	Numărul famililor	Suma totală
Siliстра	1	Tulcea	9	2962	
	2	Isaccea	11	786	
	3	Măcin	18	1364	
	4	Hârșova	33	1404	
	5	Baba	71	3928	10.444
	6	Chiustenge	37	1068	
	7	Mangalia	36	415	
	8	Balcic	84	1104	
	9	Bazargic	89	2733	5.320
		Total	388		15.764

Sate ce nu mai există¹⁾

N <small>º</small>	Numele satelor	N <small>º</small>	Numele satelor	N <small>º</small>	Numele satelor
1	Prislava	23	Caracla	45	Tortoman
2	Bestip turc	24	Canoschi	46	Mongol
3	Bestip românesc	25	Ceichirghe	47	Berdari
4	Dunavăț	26	Topolog	48	Cilibichioi
5	Tort Caraboni	27	Cartal	49	Chiusteli
6	Cernasuf	28	Duliner	50	Caratai
7	Caraibeli	29	Cașamac	51	Carasu
8	Amofalchi	30	Cadicascle	52	Alibei
9	Maicomanti	31	Fental	53	Caradurat
10	Ciardac	32	Stragea	54	Alvant
11	Satu Nou	33	Zaval	55	Ghiaur Amsal
12	Sgrîta	34	Queilbaș	56	Turc Amsal
13	Suiacli	35	Erchesic	57	Ivîrnesc
14	Cernichioi	36	Ciaușchioi	58	Pestere
15	Crucea	37	Cirini	59	Acargea
16	Fontana Nedili	38	Stancele	60	Dautlar
17	Mangina	39	Batacli	61	Cacenul Mare
18	Rosești	40	Uzubei	62	Caceamacul Mic
19	Caladuca	41	Visteri	63	Teaca
20	Rumbeca	42	Hasanești	64	Tradanlar
21	Melodița	43	Calichioi	65	Uzun Amet
22	Gaidar	44	Tașpunar		

Unele dintre movilele, care acopăr suprafața Dobrogei, au servit, desigur, de hotar proprietăților în care trebuie să fi fost împărțită țara încă dela ocuparea ei de Romani. Ele serviau apoi și ca puncte de observație, pentru ungurii cari, din vârfurile lor, priveau sborul păsărilor. Cum legislatorul roman nu numai că impunea poporului să-și tragă limitele moștenirii sale, dar chiar pusese în categoria celor mai mari crime îndrăzneala cuiva de a muta din loc aceste semne sfinte ale proprietății, desigur că cele mai multe mibile din Dobrogea au fost făcute în scopul să serviască la delimitarea proprietăților și prin urmare la respectarea unui drept care asigură existența și liniștea societății.

Aceste mibile ni s'a părut că pot fi folosite și azi la

¹⁾ Ortografia acestor nume de sate s'a păstrat ca în original

delimitarea ce va trebui să se facă curând proprietăților pentru a pune un sfârșit plângerilor continue din partea locuitorilor satelor și a păstorilor din Transilvania veniți aci cu turmele lor. Folosindu se unele la împărțirea pământului, s'ar pune capăt tutelor plângerilor, tutelor abuzurilor și s'ar aduce o creștere bunicică în veniturile Statului.

Studiind această chestiune, am reușit să determinăm un oarecare număr de movile, care ar putea servi de hotar proprietăților.

Bonnet ne-a arătat raportul care există între așezarea frunzelor și suprafața tulpinei pe care ele cresc.

Căutând să aplicăm aceste reguli la movilele de pe suprafața Dobrogei, am ajuns la recunoașterea vechilor hotare dintre proprietățile acestei provincii. Subiectul nostru necomportând însă siguranța pe care o găsim în fenomenele naturii, nu ne poate duce la legi aşa de generale; totuși, regulele ce putem deduce sunt destul de serioase, pentru a ne ajuta în fixarea de limite noi tuturor proprietăților, după împrejurări, nevoile locuitorilor și interesul finanțelor. Trăgând o linie prin toate movilele ce găsim de jur împrejurul unui cimitir, se delimită întinderea proprietății ce poseda vechiul sat. Rezultatul ce se obține e satisfăcător. Movilele sunt într'un raport aproape statoric, aşa că, dacă reușești să găsești hotarul unei proprietăți, proprietatea următoare se va așeza lângă aceasta, a treia alături de a doua și aşa mai departe. Azi, micul număr de oameni cari locuiesc țara n'are alte limite decât Dunărea și Marea Neagră, interiorul țării aparținând la toată lumea, care se folosește de toată suprafața solului, fără să fie împiedcată în nici un fel de hotarele proprietăților. Această nevoie a început totuși să fie simțită.

IX. Populația

La sănul ospitalier al Dobrogei au venit să se refugieze atâția nenorociți, încât aproape toată populația acestei frumoase țări e compusă acum din oameni cari au fost lipsiți de patrie și mijloace de existență. Impinsă de nevoia imperioasă de a-și găsi un adăpost și o bucată de pâine, douăsprezece naționalități au găsit în această țară, nu numai strictul necesar pentru trai, dar și mijloacele de a-și face oarecare avere.

Toți locuitorii n'au avut, venind în Dobrogea, alt scop, de căt căștigul; ei și-au părăsit de bunăvoie țările respective venind să colonizeze o provincie desărată. Această colonizare nu s'a terminat nici acum, căci rămânând încă mult loc liber, se văd zilnic venind familii, care caută să se stabilească aci.

Interesul ce-l prezintă, în general, creșterea populației unei țări, ne-a determinat să facem o statistică a locuitorilor Dobrogei ca și a naționalităților căroră ei aparțin. Lucrarea aceasta a fost destul de grea; am executat-o cu toată grijă și credem că nu prea se depărtează de adevăr. O anchetă oficială va putea, fără îndoială, să îndrepteze greșelile ce s-ar fi putut strecura fără voia noastră. Totuși, așa cum am făcut-o, ea poate da foarte interesante cunoștințe celor ce știu să ciștiază în aceste cifre.

Comunicăm cititorilor noștri tabloul sinoptic al populației și etnografiei Dobrogei, recunoscând că nu am putea face o expunere mai dezvoltată într'un cadră așa de restrâns ca aceea de care putem să dispunem.

Etnografia Dobrogei

			Numele județelor	Numărul satelor	Numele cazalei	No. familiilor diferitelor naționalități								Suma totală a familiilor	
						turcești	cătăraști	românești	bulgărești	lipoveniști	căraciști	grecești	egiptene	arabe	germane
Siliстра	9	Tulcea	105	—	1290	200	250	787	200	20	—	50	30	30	2962
	11	Isaccea	183	—	363	—	—	163	29	23	—	—	—	320	786
	18	Măcin	501	15	591	92	93	25	20	23	—	1	3	—	1364
	33	Hărșova	163	688	496	—	—	—	—	6	—	8	—	—	1404
	71	Baba	557	1075	674	871	40	117	1	100	—	40	69	3928	
Varna	37	Chiustenge	352	442	242	26	364	—	—	—	—	—	—	—	1068
	36	Mangalia	405	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	415
	84	Balcic	620	—	—	482	—	—	—	—	—	2	—	—	1104
	89	Bazargic	1912	—	—	538	—	—	50	40	143	—	50	—	2733
	388		4800	2225	3656	2214	747	1092	300	212	145	59	126	119	15764

Primul rezultat al lucrării noastre statistice este fixarea numărului tuturor acestor familii, de religiuni și naționalități diferite. Aproape jumătate din locuitorii Dobrogei sunt Osmanii Turci de rasă și limbă. Turcii și Români sunt cei mai numeroși, cei mai vechi locuitori ai Dobrogei. Prin afinitățile care leagă pe Turci, Români și Tătari, acești locuitori ocupă teritoriul Dobrogei, primii spre Marea Neagră, cei de-al doilea spre Dunăre și ceilalți în interior. Tătarii găinți din Crimeea, s-au stabilit întâi în Basarabia. Dela pierderea Ismailului, ei au trecut Dunărea și au colonizat Dobrogea. În timp de 44 ani, ei au părăsit de 3 ori țara. Acei cari s-au întors aci după ultimul război, au ocupat cazaile cele mai roditoare. Această colonizare a Dobrogei prin Tătari i-a dat numele de țara „tătărească”. Venirea altor coloniști, în număr mult mai considerabil decât acela al Tătarilor, face ca numărul familiilor de Tătari să ocupe a treia linie, prima fiind ocupată de Turci și a doua de Români. Bulgarii au venit de 20 de ani, părăsind niște pământuri sterpe, pentru a se așeza pe cele mult mai fertile, pe care le-au găsit aci. Numărul familiilor bulgărești este aproape egal cu cel al Tătarilor. Cazacii și Lipovenii au venit din Rusia, de unde ei continuă să vină și acum. Grecii locuiesc orașele; n-am găsit decât un singur sat de 29 familii, care după ce au stat de partea cealaltă a Dunării, în Basarabia, au venit să se stabilească în Dobrogea. Cei din urmă coloniști sunt 59 Germani, cari au întemeiat satele Malcociu lângă Tulcea și Techeli nu departe de Hârșova.

Toți locuitorii Dobrogei au păstrat însășarea fizică proprie fiecărei naționalități. Regimul lor alimentar variază după diferențele obiceiuri. Copiii sunt care de care mai voinici și mai durdulii; ei se obișnuiesc de timpuriu cu vremea rea și n'au văzut nici unul mai slabuț. M'a impresionat însă foarte mult râia, care este o boală generală și particulară tuturor copiilor de Tătari și vârsatul, care bântue între copiii Românilor. Pentru a scăpa de aceste plăgi, locuitorii Dobrogei ar fi în stare să facă sacrificii cât de mari.

Belșugul de căre se bucură locuitorii Dobrogei, provoacă un mare număr de nașteri. Creșterea populației e asigurată.

Viața oamenilor e destul de lungă; am remarcat un mare număr de bâtrâni. În fine, în general, populația Dobrogei e vîguroasă și de o constituție foarte robustă.

Ocupația tuturor locuitorilor Dobrogei e îndreptată spre agricultură și câmpurile cultivate aci respiră atâtă liniște și atâtă bunăvoie, încât s-ar putea spune că ele contribue la moralizarea populației mai mult de cât codul de legi sau de morală. Sentimentul religios e adânc înrădăcinat în mulțime și observarea diferitelor obiceiuri religioase explică bunul trai ce se găsește pretutindeni în Dobrogea. Toată lumea trăește din muncă să, fără a fi nevoit să vatâme pe altul. Toată lumea caută în marea rezervor al naturii secretul de a-și îmbunătăți starea materială, fără să fie nevoită a recurge la vreun protector disprețuitor. Locuitorul Dobrogei se sprijină doar pe calitatea pământului pe care-l iubește și cultivă și depe care el recoltează un fel de bunătate și de sănătate morală, care îl fac fericit.

Belșugul Dobrogei

Omul, care a venit să susțină la tribună adevăruri eterne și care, cum zice d. Broglie, a trebuit să pledeze oarecum înaintea lumii întregi cauza lumii întregi, d. Thiers, apărător al sufragiului universal, vorbind în numele societății în pericol, zicea: „Când Turcii au venit aci să ceară sfaturi dela civilizație, ce li s'a răspuns? — Să proclame în constituție proprietatea ca principiu de căpetenie. — Iată cel dintâi principiu al societății; fără el nu există siguranță, nu există muncă, nu există civilizație!

După aceste vorbe, s-ar crede că în Turcia nu există proprietate! Ei bine, care e principiul adevărat, esențial al proprietății? Toată lumea o spune și D-l Thiers spune dimpreună cu ea, că e muncă. Astfel muncește și vei fi asigurat că vei putea păstra fructul ostenelei tale pentru tine și pentru copiii tăi. Acest principiu etern al proprietății există în Orient? Cred că putem spune că există, sau cel puțin în Dobrogea.

In această țară se dă muncitorului cea mai mare libertate. Toată lumea are dreptul să exploateze pământul, însă n'are dreptul să acapareze, exploatându-l, pe muncitorul agricol. Urmarea imediată a acestei organizări a proprietății e buna stare a masselor și bogăția societății.

Posesiunea pământului poate fi în mâinile unei singure persoane, într'un mic număr de mâini, sau într'un cât mai mare număr de mâini. În afară de aceste trei cazuri, nu mai există altă formă de proprietate, care să constituie o bogăție socială.

Primul caz e privit de unii ca cel mai bun pentru agricultură și, prin urmare, pentru buna stare a popoarelor. E cazul special pentru Orient, care e contra diviziunii democratice sau aristocratice a pământului. Există proprietate în Dobrogea, dar fără acel despotism, care-și cheltuiește forțele ca să apeze pe muncitor, fără aristocrația care se ia la întrecere în exploatarea același muncitor. Urmările acestei stări de prosperitate sunt evidente : Cultivatorii sunt bogăți și fericiți și nu găsesc nici într'o țară a Europei un respect mai mare pentru libertatea și munca lor, decât în Imperiul otoman.

D-1 Thiers, vrând să susțină principiile proprietății, cheamă în ajutor autoritatea D-lui de Lamartine. „D-1 de Lamartine, zice el, ne spunea în ultimul timp : — Dacă străbați toate ţările, ești lovit de următorul fapt : Belșugul e în raport cu respectul ce se dă proprietății. Coborâți-vă până în evul mediu, sau mergeți în Răsărit, unde trăiește încă societatea evului mediu, și ce veți găsi ?— Belșugul în raport cu gradul de respect pe care l-a obținut proprietatea.

Belșugul e deci termenul de care trebuie să ne servim pentru a măsura respectul dat proprietății.

În consecință, cu cât va fi mai mare belșugul într'o țară cu atât va fi mai respectată proprietatea.

Prințul locuitorii Dobrogei, cei mai bogăți sunt Turcii și Tătarii ; vin apoi Români, a căror stare înfloritoare e constată în tabloul sinoptic ce rezumă statistica pe care am făcut-o. Țăranul din partea Imperiului otoman, pe care am cercetat-o, e cel mai bogat țăran din Europa.

Tablou sinoptic al statisticii țăranilor Români ce locuiesc în Dobrogea

Numele cazalei	Păsărișcul	Oameni				Animale				
		No. satelor	bărbați	femei	flacăci	tețe mart.	boi	cai	ovei	stupi
Tulcea	7	1310	1349	1460	1580	421	222	2888	660	4200
Isaccea	6	360	377	556	580	139	178	3240	340	2800
Măcin	9	676	667	838	1014	196	225	4990	1390	4600
Hărșova	8	561	581	845	962	256	301	4680	1684	6500
Baba	16	664	694	1409	2096	364	355	6842	1836	14250
Siliștra	20	815	838	1368	1602	303	368	10260	3395	30700
Chișinău	9	217	226	303	303	120	95	2915	750	3000
Vatra	Total ¹⁾	714603	4728	6789	8367	1800	1744	35815	10075	66050
									722	7400
										8720

¹⁾ La totaluri se constată următoarele erori: Femei 4728 în loc de 4732; băieți 6789 în loc de 6779, fete 8367, în loc de 7954 și flacăci 1800 în loc de 1799, iar la animale: cai 10075 în loc de 10035, porci 7400 în loc de 7450 și stupi 8720, în loc de 9618. Eroarea poate proveni fie dintr-o totalizare greșită, fie dintr-o transferare greșită a cifrelor din tablou, fie de la tipar.

Valoarea animalelor după prețurile locului :

Pentru vite cornute a 5 ducați de cap	179.075—
cai „ 6 „ „ „	60.450—
oi „ $\frac{1}{2}$ „ „ „	33.025—
bivoli „ 5 „ „ „	3.610—
porci „ 1 „ „ „	7.400—
stupuri „ 1 „ „ „	8.720—
	292 280—

ceea ce face 16.075.400 piaștri. avereia a 4603 familii țărănești. Raporturile dintre Stat sau posesorul pământului Dobrogei și muncitorii sunt foarte simple. Orice om ocupă o bucațică de pământ, din care și scoate hrana; ea e proprietatea lui. Dreptul de a te bucura și dreptul de a împiedica pe alții să se bucure de bunurile lor e consacrat și dă particularilor libertatea să disponă după plac de avereia ce au. Exploatând pământul, cultivatorul dă Statului, ca arendă, a 10 parte a roadelor lui. Dijma n'o poate percepe decât adevăratul proprietar, Statul. Cultivatorii ce plătesc dijma sunt însă stăpâni pe munca lor și pe toate uneltele de lucru; pământul e capitalul. Dijma a fost cel mai important dintre impozitele pe care societatea feudală le plătia diversilor stăpânitori. Cultivatorii Europei occidentale plătiau de două ori dijmă: odată seniorului și odată preotului. Cultivatorii din Orient n'o plătesc decât o singură dată; prin urmare Orientul nu e societatea evului mediu. Mirabeau a evaluat dijma la o treime din produsul net al agriculturii. În Răsărit e o zecime și aci nu e nici senior, nici preot care s'o pretindă. Munca-i liberă, nimeni nu-l exploatează. Nimeni nu împiedică pe cultivator de a se îmbogăți din munca sa. Interesul Statului, al proprietarului în Orient, e tocmai să vadă pe cultivator prosperând. Cu cât acesta obține mai multe produse, cu atât dijma crește. Când cultivatorii au recolte rele, dijma nu e perceptuată. Așa s'a întâmplat în ultimii 3 ani, în Dobrogea. În Orient deci e mai mare belșug decât în Occident. Proprietatea e mai respectată în prima din aceste regiuni. Viitorul Orientului, cu această organizație a proprietății, e imens. În Răsărit lipsește capitalul intelectual, instrucțiunea, pentru a se obține acea mare cantitate de produse, pe care ar îngădui-o solul și clima.

Statul, aci, are interes dublu să favorizeze producțunea. În Europa, Statul înlesnește producțunea pentru a obține o creștere în contribuționi. În Turcia, Statul e chemat, prin interesul său ca proprietar, să obțină o creștere și în dijmă în același timp cu aceea în contribuționi. Producțunea Dobrogei, din aceste două puncte de vedere, devine un subiect de cea mai mare importanță. Imperiul otoman posedă toate elementele ca să ajungă cel mai bogat și cel mai puternic dintre toate Statele și ca să asigure populațiunilor sale un belșug din ce în ce mai mare și aceasta mulțumită stării proprietății care dă la toată lumea dreptul de a trăi pe un pământ destul de întins, ca să coprindă chiar mult mai multă omenire ca acum.

Sistemul de economie rurală în Dobrogea

Din ceea ce am spus până acum, reiese că Dobrogea posedă o foarte mare întindere de pământ și foarte puține brațe. Această împrejurare a creiat sistemul de economie rurală care predomină aci.

Cea mai mare parte a pământului rămâne necultivată din lipsă de brațe. Locuitorii cultivă cât pot de mult, ceea ce nu împiedică totuși, ca întinderea de pământ cultivată să fie foarte redusă. În chip forțat, sistemul de economie rurală a Dobrogei e agricultura pastorală; toată arta cultivatorului constă în a pune stăpânire pe forța productivă a naturii, a o desvolta și a o favoriza; toată știința se reduce la folosirea factorilor producției, cari trebuie să îndrumăți spre scopul urmărit.

In rutina Dobrogei se găsește principiul dătător de viață al producției cu puțină cheltuielă; pentru a ajunge la rezultat bun, nu-i decât un singur mijloc: acela de a profita de condițiunile naturale și de a lucra cu forțele rutinei însăși. Succesul depinde de raportul dintre păstorie și munca câmpului.¹¹

Trăim într-o epocă în care oamenii de stat, de acord cu filosofii vechi și moderni, caută să facă populare preceptele adevărătoarei științe sociale, care inspiră pe Henric IV, când dicta lui Sully aceste cuvinte pline de adevărt: păstoria și munca câmpului sunt cele două izvoare, care alimentează statul, ade-

văratele mine și comori peruviane. Producerea plantelor și înmulțirea animalilor sunt cele două scopuri ale agriculturii, această știință care n'a început de a fi, ca în timpul lui Caton, mama hrănitoare a oamenilor celor mai tari și mai voinici. Dar agricultura nu poate prograda decât atâta timp cât există un raport constant între munca câmpului și păstorit! Această cerință care, în toate celelalte țări, e satisfăcută prin mijloace artificiale, în Dobrogea e înlesnită de însăși natura. Trebuie deci ca cultivatorul să se conformeze legilor indicate de natură chiar când se procede la modificarea lor.

Calea arătată de natură, în Dobrogea, duce la predominarea păstoritului față de munca câmpului. Observarea atentă a stării producționii Dobrogei ne face să întrevădem o luptă, care se și duce pe tăcute între produsele vegetale și numărul animalelor, între bătă și plug.

Pentru a ne lămuri această luptă, facem apel la experiența secolelor trecute, la pilda agriculturii moderne și observațiunilor agronomilor. Iată ce constatăm: în Germania domina, acum 50 de ani, următorul sistem de economie rurală: se da solurilor unei ferme întrebuițarea următoare: $\frac{4}{5}$ arături $\frac{1}{5}$ pășune. Azi agricultura Germaniei, mai luminată și mai înțeleaptă, consacră $\frac{4}{5}$ din pământul unei ferme, păstoritului și $\frac{1}{5}$ arăturilor.

Anglia, unde agricultura a ajuns la desăvârșire, urmează un sistem de economie rurală, care împarte pământurile unei ferme în 790 părți pentru păstorit și 300 părți pentru arături. Acum un secol, agricultura Franței, tot așa de înaintată ca și cea a Angliei, urma aceiași cale și cultivatorii păstra cu un respect religios vechiul proverb: dacă vrei grâu, fă pășune. Pășunele însemnează vite; vitele însemnează gunoiul care, după cum spun moștenitorii Jauffret, e adevaratul asigurator al recoltelor. Acest mare adevarat a fost urmat de Anglia și părăsit de Franța. Consecințele celor două sisteme diferite sunt evidente: Anglia lăsând să predomine pășunele, obține un venit dublu de cât acela pe care l obține Franța, unde agricultura ocupă primul plan. Astfel vedem pe toți cultivatorii Franței revenindu-și din rătăcirea lor și părăsind principiul că plugarul trebuie să și umple coșarul. Ei tind să urmăze proverbul: îndoește

bălegarul și vei îndoi rodul câmpului. Sistemul alternării reunește sistemul arăturilor cu sistemul păsunelor.

Din timpul relei direcțiuni imprimate economiei rurale a țării, s'a răspândit o credință greșită : că o țară, care n'are o mare întindere de teren acoperită de arături, trebuie privită disprețitor, ca o țară desărată și sălbatică. Experiența și lucrările savanților au adus știința pe calea cea bună. Bazați pe principiile adevărate ale economiei rurale, noi nu credem că e rău sistemul care predomină acum în Dobrogea. Pretutindeni și în toate imprejurările, cultivatorul, pus între natură și societate, trebuie să se conformeze cerințelor uneia ca și a celeilalte, dacă dorește să obțină, din exploatarea pământului, cel mai mare câștig. Privit astfel, sistemul de economie rurală al Dobrogei, departe de a fi rău, e cel mai rațional și cel mai bun, mai ales când ieși în seamă lipsa de brațe. Numărul brațelor poate fi mărit ; totul e oarecum pregătit în Dobrogea pentru o minunată creștere a populației ; și, cum zice D-I Courcelle Sevenil „creșterea populației e limitată prin mizerii; creșterea bogăției înlesnește pe a populației nu numai prin provocarea unui mai mare număr de nașteri, dar și prin puțină ce li dă de a trăi mai mult. Influența micului număr de brațe asupra sistemului de economie rurală în Dobrogea e de o importanță secundară. În cazul unei creșteri a populației ca și în cel de azi, i se poate spune cultivatorului ; dacă vrei grâu, îgrijește de fâneță. Cu acest sistem, întărit de experiență, populația e mai asigurată în creșterea sa, de cât cu sistemul arăturilor, căci recoltele sunt mai înbelüşgate și costă mai puțin. Ca urmare, populația se mărește ; și ea se mărește totdeauna dacă dispune de mijloace necesare pentru a da copiilor îngrijirile trebuitoare desvoltării lor ; ceea ce a determinat pe Buffon să zică că alături de o pâine, se naște și un om.

Urmează, din cele ce am spus, că avem în favoarea economiei rurale a Dobrogei nu numai experiența timpurilor vechi și moderne, dar și principiile științei. Cenzorul Caton, întrebat asupra întăriului și celui mai bun mijloc de a te îmbogăți în agricultură, răspunse : „bene pascere“ ; întrebat care era al-

doilea, el răspunse: „mediocriter pascere”, în fine, întrebăt care era ultimul mijloc, el răspunse: „male pascere”. Păstoria e deci, în toate cazurile, mijlocul de bază în strângerea averei din agricultură. Urmând un bun sistem de păstorie, se obține beneficiul net cel mai însemnat și, după părerea lui Caton, urmând chiar un rău sistem pastoral, tot te îmbogătești. Aceasta e, credem noi, motivul pentru care am putut găsi în Dobrogea, lipsită de cunoștințe agricole și de brațe, bogăție și belșug. Istorul acestei bogății vine din sistemul de agricultură pastorală.

Susținând sistemul urmat în Dobrogea, nu vrem să mergem pe cărările bătute de această rutină oarbă. Noi privim pe deoparte, legile naturale ale producției, iar pe de alta vinderea și cererile consumației. Astfel nu vom fi pentru rutină, care produce totdeauna aceleași lucruri și aceeași cantitate. Observăm raportul dintre cele două ordine de producții [vitele și cerealele] dar și schimbările care vor interveni în starea generală a civilizației.

Metoda bună studiază prezentul și prevede viitorul; acesta e principiul nostru. Rutina se nutrește cu amintirile trecutului; dar căile de comunicație pe Dunăre și Marea Neagră, scăderea mărfurilor și ridicarea mânei de lucru în Dobrogea, au stricat balanța trecutului. Acest desechilibru economic provoacă plângerile tuturor cultivatorilor Dobrogei. Noi nu ne facem ecoul acestor plângeri, ci vom căuta să le lecuiem. Trebuie anume să introducем în practica Dobrogei economia banului și a timpului, adică întrebunțarea la timp a acestor factori în vederea căștigului; trebuie introduse unelte, care să intensifice munca și, prin urmare, să șureze neajunsul lipsei de brațe. Înmulțind hrana vitelor și înbunătățind rasele, vom profita de totalitatea condițiunilor prielnice cu care natura a dăruit Dobrogea. Natura n'a vrut să ne acorde favoarea de a secera din plin; ea a lipsit această regiune de secerători. Facultatea de a crește progresiv valoarea pământurilor Dobrogei e inherentă sistemului de cultură. Metoda care rezultă din economia rurală de aci constă în a împăca sacrificiile impuse de progres cu cerințele zilnice ale afacerilor și necesitățile vieții. In-

tr'un cuvânt, punem temelia viitorului fără a distrugе partea bună a prezentului. Iudeanând spre dezvoltarea agriculturii pastorale, profităm de învățăturile trecutului și de rutină și asociem principiile care derivă din legile naturii, ale terenului, climatului, topografiei, populației, din starea de proprietate și debuzeurile Dobrogei, cu regulile unei gestiuni vigilente și bine coordonate și în tot, și în amănunte. Această cale nouă ni-e indicată de artă și arta lucrează în direcția arătată chiar de natura Dobrogei, care are pășune în cantitate mai mult decât îndestulătoare, soi arabil foarte fertil, neavând nevoie pentru agricultură, de pământ îngrășat, nici pentru creșterea vitelor, de pășune artificiale. Noi vrem chiar să reducem întinderea pământuri or arale, penîr ca, gunoind mult, să se obțină, din semănături puștine, recosete mai îmbelșugate. Gunoiul e adevarata bogătie a cultivatorului. În Dobrogea, găstea mijloacelor de a scăpa de gunoi e o grije zilnică. Tânărui îl adună în mijlocul satului și îl ard. Acest gunoi, care se distrugе astfel, trebuie să devină mijlocul de fertilizare al solului. Noi vrem să plasăm acest gunoi cu dobânzi foarte mari. Vrem să-l capitalizăm și să prefacem astfel câmpurile în grădini. Bălegarul calului, al boului și oaei, va pune recoltele Dobrogei la adăpostul imperiilor. Desvoltând astfel agricultura pastorală, secăm izvorul nenorocirilor cultivatori or, cari s'ar ruina dacă ar voi să producă, în opozitie cu mijloacele, mărfuri de altă natură.

Sistemul de economie rurală pe care l-am descris și care, din fericire, predomină în Dobrogea și, putem zice, chiar în tot imperiul otoman, face ca cultivatorul să lucreze în înțelegere cu această bună și intelligentă natură. Sistemul lasă cultivatorilor veniturile lor actuale și le garantează creșterea treptată.

Venitul agriculturii provine nu din fâneață, cum o cred cea mai mare parte a oamenilor; nu din câmp, cum o cred alții, ci din raportul dintre aceste două ramuri ale producției. Raportul dintre fâneață, câmp și pășune formează principiul fundamental al producției. Producția e deci compusă din două elemente, care se complecă una pe alta și anume: aratul și pășunatul. D-l Radot, pe care-l luăm călăuză în această lucrare,

expunând origina artei agricole și a societăților omenești, se exprimă astfel: „Dacă se aplică regula stabilită de Buffon și dacă se judecă frecutul după ceea ce ne arată prezentul în ținuturile numite sălbaticice, vânătoarea și pescuitul au fost primele ocupări ale omului. Ele constituie întâia dreaptă a dezvoltării sociale. A doua treaptă a fost păstoria nomadă. În fine creșterea populației a făcut să se simtă nevoia de a împrumuta un plus de bunuri dela regimul vegetal. Omul a devenit astfel agricultor și s'a ridicat deci la a treia dreaptă. La început armele și turmele erau toată proprietatea omului; prin cultură el a pus stăpânire chiar pe pământ. Oricine câștigă bogății noi, nu renunță la cele câștigate înainte. Rutina și nevoile vieții au impus păstrarea turmelor; deci s'a căutat să se asociază păstoria cu plugăria. Aceste două ocupări sunt opuse și par a fi făcute să se excludă una pe alta. Plugăria cere în chip imperios proprietate particulară deci împărțirea proprietății comune. Zeul Termus este divinitatea tutelară. El trebuie să hotărniciească câmpurile, contrar dorinței păstorului, care nu admite de loc hotare. «Du-te, zice Abraham nepotului său, condu-ți turmele, ai înaintea ta tot pământul». Iarba, comoara păstorului, e dușmanul pe care plugarul se silește să-l distrugă. Cele expuse mai sus își găsesc cu totul aplicarea în Dobrogea, ceeace ne scutește de a mai povesti o mulțime de fapte, pe pe cari ne place să le trecem sub tăcere, căci ele sunt în legătură cu o mulțime de abuzuri, în analiza cărora nu avem de loc intenție să intrăm. Dobrogea, care poate să dea pământul necesar la peste 2000000 suflete, e câmpul de luptă dintre plugărie și păstorie. Cele 15764 familii din țară se plâng de lipsă de pământ și se mai plâng de crescătorii de vite, localnici și de păstorii străini cari vin din Transilvania ca să valorifice pământul neocupat.

Sistemul de economie rurală din Dobrogea e născut dela sine; el e eşit din măinile naturii. A lucra în contra acestui sistem înseamnă a declara pe față războiu naturii. Lupta însă e prea neegală pentru a putea fi susținută cu succes; ar fi tot odată absurd și periculos de a considera acest sistem ca produs al unei prejudecări oarbe și a unei imaginații capricioase. El e motivat de firea lucrurilor, e consecvent și perfect unitar

și, cu toate plângerile pe care le-am menționat, rezistă cu îndărătnicie sforțărilor spiritului de inovație ce caracterizează epoca actuală.

Sentimentul acelora cari nu-i acordă alt sprijin decât stu-pida încăpățânare a obiceiului și obișnuinței e de neadmis. Mărturisim sincer că el a născut dintr-o concepție foarte sănătoasă și de bun simț.

Aceasta nu însemnează că suntem contra ideilor noi, pe care ne propunem să le substituim celor vechi. Metoda noastră însă, departe de a fi contrarie principiului vechiu, e o dezvoltare naturală a lui, o dezvoltare impusă de progresul cunoștințelor și al civilizației. Noi vrem să împăcăm pe păstorul cu plugarul Dobrogei, indicând fiecăruia domeniul său de activitate. Sistemul rutinei e bine conceput în principiul său, dar neîndestulător în mijloacele sale. Asociând creșterea vitelor cu cultura pământului și întemeiând aceasta pe producția gunoiului, se pune agricultura Dobrogei pe calea cea bună, care rezultă din legile naturii, adică din teorie și din nevoile agriculturii, adică din practică.

Administrația

Una din condițiunile generale, care exercită cea mai mare influență asupra agriculturii, e starea politică și administrativă a țării respective. Când administrația este luminată asupra adevăratelor nevoi ale producției, ea poate și trebuie să folosească toate mijloacele disponibile pentru a le satisface. O guvernare pricopată susțină din toate puterile producționea. În acest scop face hărți topografice, geologice, agronomice și statistice, întreprinde anchete asupra diferitelor chestii care interesează agricultura și comerțul și procedează la orice alte lucrări de interes general, cu scopul de a vedea ce trebuie făcut pentru a garanta persoana și averea cultivatorilor, pentru a-l lumina și a le procura tot ceea ce poate să le îmbunătățească ocupația. Studiind Dobrogea din acest punct de vedere, foarte important pentru producție, am arătat tot ceea ce a fost făcut și tot ce există în această țară; atenția noastră a fost, în special îndreptată asupra autorităților locale, asupra vigilenței și activității pe care ele o depun pentru a-și împlini, datoriile.

Avem de spus căteva cuvinte asupra acestui subiect. Cei ce doresc să facă întreprinderi agricole în bogatul pământ al Dobrogei vor putea avea, astfel, o idee clară despre principiile guvernământului imperial și despre funcționarii cărăi reprezintă. În urma marilor reforme întreprinse de răposatul sultan, Mahmud, Dobrogea, ca toate celelalte provincii ale imperiului otoman, se văzu îndrumată pe calea care dă posibilitate producției să procure bunul trai al omului. Binele adus poporului de marele regenerator al imperiului otoman, e uriaș; de aceia amintirea îi va fi veșnică. Poporul își aduce aminte cu recunoștință de marele sultan, care vizita locuința țărănuilui și se interesa de soarta săracilor și a celor apăsați, pentru a căror liberare el a avut curajul să desfășoare stăpânirea Mamelucilor, să bată pe Afgani, să pedepsească pe Vahabiți, să distrugă feudalitatea reprezentată prin derebei și eniceri. Dupa opera războinică de distrugere a urmat opera de construcție: Tanzimatul sau noua lege dată de către grațiosul nostru suveran actual. Rezultatele novei organizații sunt evidente. Le-am expus aşa cum le-am văzut în Dobrogea, unde starea actuală a populației e cu totul diferită de cea de până acum. Belșugul, bogăția și puterea imperiului sunt aci într'o continuă creștere. Noi nu am văzut sărăcie în Dobrogea. Relele de care sufere omenirea în alte țări, nu se găsesc aci. Nu există boale încă din leagăn, infirmități moștenite, scrofuri ca semn a degenerării raselor, idiozia, nu se pomenește munca prematură, obosela dincolo de puterile omenesti, un salar inferior trebuințelor, cartoful ca hrana, o mână de pae ca pat, foamea din cauza lipsei de lucru, spitalul în caz de boală, moartea la 20 ani, mijlocia vieței cel mult 40 ani; cu un cuvânt, nu găsim în Dobrogea relele de care, ne spune d. Pedetan, că sufere muncitorimea în genere.

Dumnezeu, prea puternic, n'a vrut ca agricultura să fie lăcătu atât de ușor cum spune poetul. Ea stă în legătură cu natura, societatea și administrația publică. Aceste legături creiază drepturi și datorii, care au o uriașă influență asupra producției și fac din știința cultivatorului, știința ce-a mai grea și mai adâncă, după expresia celebrului scriitor englez Hume. În practica agriculturii ca și în a oricărei alte ocupații, prin-

piile administrației pot să împiedice, să complice și să îngreueze deci munca agricultorului și să o facă chiar periculoasă și insuportabilă. Lucrul acesta nu se întâlnește însă în Dobrogea unde cultivatorul e în raporturile cele mai bune cu administrația.

Administrația Dobrogei e încredințată lui Said Paşa. Centralizarea administrativă și unitatea imperiului, restabileite de sultanul Mahomed, continuă să-și producă roadele; probă e trimiterea în provinciile imperiului a unor funcționari însărcinați să ducă la periferie principiile de guvernământ. Aceasta ne-a determinat să studiem activitatea pașei care, pentru a patra oară, a fost chemat să conducă înalta administrație a Bulgariei. Paşa a venit în această țară profitând de ospitalitatea acordată Tătarilor în Dobrogea, înainte încă de a fi guvernatorul ei. Agricultor harnic și priceput, el s'a obișnuit de timpuriu să se mândriască cu recolte strălucite, datorite bunei administrații; căci într-o administrație rea, succesele n'au nimic temeinic, norocul e nelhotătă și omul merge pe marginea unei prăpastii care, mai târziu sau mai devreme, tot îl va înghiți. În această carieră obscură el a învățat să administreze, căutând bogățiile pământului în chip cinstit și schimbându-și produsele cu acea onestitate care-i neapărat trebuincioasă în comerț și care a făcut pe profet să spună că negustorul drept este pus între sufletele cele mai pioase. Ca agricultor, s'a convins că elementul principal al unei bune administrații, este dreptatea. Să fie drept cu tine și cu alții, iată principiul și susținătorul oricărei administrații. O familie țărănească înflorește când se bucură de o faimă bună, ceea ce însemnează că o fermă bine administrată e un adevărat altar al onoarei și al păcii.

Administrându-și ferma, paşa și a putut da seama cât de important este să faci pe muncitor fericit, după sfatul lui Donbasle, care zice: „Vrei să fii bine servit, fă ca servitorii tăi să fie mulțumiți de soarta lor“. Muncind el însuși, paşa s'a obișnuit să cunoască oamenii și să pună pe fiecare la locul lui, lucru fără de care orice administrație lâncezește.

Trecând dela administrația unei moșii, la aceea a unei provincii, Said Paşa e în măsură să se facă necesar țării pe

care el o cunoaște și o iubește. Administrația unei moșii, după spusele lui Tacit, cere ades mai multă capacitate de căt areea a unei provincii. În provincia pe care o administrează Said Paşa, am găsit pretutindeni locuitorii mulțumiți ; el se conduce în această nouă ocupație după regulile pe care le-a urmat la moșie. El e, în Bulgaria, demnul reprezentant al guvernului imperial și administrează provincia cu acea înțelepciune, acea dreptate și milă de popor al cărei farmec atotputernic pătrunde sufletele și le înlănțuieste. Siguranța, fără de care producțiunea e moartă, a fost prima grija a guvernatului, care a restabilit-o complet, lucru foarte greu într-o țară situată la frontieră împărțită și prin, următo, expusă să primască, zilnic, vagabonzi și exilați din principatele dunărene. A oferi ospitalitate acestor nemorociți, după prescripțiunile religiei, a garanta, în același timp, contra oricărui atac, persoana și avereia locuitorilor, ca și ordinea și liniaștea țării, e un lucru greu și cu atât mai greu, cu cât trebuie să împaci dreptatea cu caritatea. Said Paşa a fost fericit în întreprinderea sa. Căți oameni alungați de societate n'au devenit locuitori pașnici ai Dobrogei ! Datoria oricărui guvernator e să stabilească siguranța într-o țară și să împiedice, prin forță, turburarea ei, căci a asigura liniaștea prin instituții de moralizare a poporului, e o dorință care nu s'ar putea realiza de căt atunci când regii ar fi filosofi sau filozofi ar fi regi. Said paşa nu e vreun savant, totuși e profund convins că ignoranța popoarelor e unul din principalele obstacole puse în calea progresului și nu neglijiază nimic din ceea ce ar putea lumina pe locuitorii Dobrogei. Nu există în această țară, nici un sat turc sau tătar, fie el chiar numai de zece case, ca să nu aibă o moschee și o școală. Peste 10 moschei au fost reparate sau zidite din nou pe propria lui cheltuială de către acest funcționar și anume la Rusciuc, Ieni-Bazar, Varna, Silistra, Ba-zargic și Mamut Cuius. Școala și biserică sunt instituții care moralizează pe locuitorii de orice vîrstă. Întemeierea lor este ocrătită și înlesnită nu numai în satele osmanilor dar și în cele ale creștinilor. În favoarea egalității și toleranței religioase, care sunt unul din cele mai frumoase triumfuri ale rațiunii omenești, Said Paşa a făcut mari sărificii și a contribuit chiar

cu punja la clădirea bisericilor. Înainte de a fi administratorul provinciei, el cunoștea toate avuțiile Dobrogei și tot ce putea ea să producă. Căile de comunicație, după părerea unuia dintre cei mai învățați economiști francezi, sunt o categorie de cheltuieli sociale dintre cele mai chibzuite; din construirea lor rezultă o micșorare a cheltuielilor de producțiiune; în general, o coborâre a prețului mărfurilor și, prin urmare, un câștig pentru societate. În vederea acestor foloase, Said Paşa a construit un mare pod de piatră peste lacul Carasu și a săvârșit astfel o lucrare de artă, care nu e întrecută de cele similare din Europa apuseană și care a ușurat mult transporturile. De aceea, locuitorii țării sunt foarte recunoscători generosului lor binefăcător și se roagă lui Dumnezeu să fie administrații multă vreme de un pașe care, prin astfel de lucrări, se face demn de încrederea cu care l-a onorat guvernul imperial.

Lipsa de apă în Dobrogea e, în general, simțită de toată lumea și mai ales de călători. Said Paşa a construit, cu cheltuiala sa, două fântâni frumoase, una la Bazargic și alta la Mamut-Cuius. Ele aduc atâtă folos locuitorilor, încât aceștia îl binecuvântează mereu. Agricultura se bucură în primul rând de atenția sa. Știind că populația e primul element al puterii și măririi națiunilor, el a făcut tot ce i-a stat în puțință ca să o sporiască. Cățăi cultivatori lăsați uitării și săraciei, din care în zădar se zbătiau să iasă, nu au primit sprijin bănesc dela el! N'a încrezînat el o moșie din Dobrogea unui cultivator sărac, procurându-i toate uneltele de muncă? Pe uriașe întinderi de pământ, care rămân necultivate în Dobrogea, Said Paşa face toate sforțările să introducă agricultura pastorală, încurajând pe păstorii transilvăneni și dând crescătorilor de vite, mijloacele de a mări numărul animalelor și a le îmbunătăți rasa. Paşa a adus în țară capre de Angora, oi merinos, oi cu coada lată, armăsari și tauri. În fine, pătruns de nevoia imperioasă de a îmbunătăji rasa animalelor, el face tot ce poate, depășind chiar mijloacele de care dispune, dând el însuși exemplu; chiar anul acesta a făcut o herghelie destinată să producă reproducători pentru nevoile artilleriei. În acest chip, interesul particularului se identifică cu interesul statului, pentru

dezvoltarea căruia, Said Paşa a făcut atâtea sacrificii. Practicând el însuși o agricultură plină de griji și de oboseli, dar și rodnica în rezultate bune, Said Paşa a învățat să aprecieze foloasele unei bune administrații ca și pe cele ale agriculturii atrăgătoare ca natura, întrată ca virtutea și înrudită cu înțelepciunea, după expresia aşa de adevărată și fericită a lui Columelle și să-și îndeplinească astfel datoria cea mai înaltă față de patria sa.

Părăsind această ramură de activitate, el n'a încetat să o iubească și să se gândiască la cele mai nemerite mijloace, care ar putea să ducă la dezvoltarea materială, morală și intelectuală a agricultorilor.

Cu astfel de administratori, Turcia, departe de a fi într-o fază de decădere, se află din contra, într-o perioadă de progres, grație lucrărilor de regenerare și de consolidare din ultimul timp. Nu mai sunt posibile exclamațuni de felul celor ale lui Bossuet care zicea : In Turcia mori, Turcia a murit. Sultanul Mahmud a scăpat imperiului dela o peire sigură, tăind cangrena corupției și demoralizării. Acest mare regenerator al imperiului a avut curajul să rupă crăcile putrede și ramurile uscate ale unui arbore secular. Trunchiul, prin rădăcinile sale adânci, a găsit destulă sevă hrănitoare, care a făcut să crească ramuri numeroase și viguroase ; aceste ramuri noi trebuie însă să fie supraveghiate și îndreptate în creșterea lor către producerea de roade frumoase, fără de care opera de regenerare ar fi pierdută. Puterea providențială, care conduce omenirea, a asigurat renașterea Turciei și un viitor înfloritor, judecând după faptele pe care le constatăm în administrația uneia dintre provinciile imperiului și care sunt datorite reformelor cuminți și inteligente.

Din locul cel mai înalt al ierarhiei administrative se poartă lumenă, care realizează progrese și consolidează pretutindeni buna stare a poporului și dragostea sa pentru mărtirea și puterea patriei. Această lumină va pătrunde până la hotarele cele mai îndepărtate ale acestui întins stat și va da niște pași devotați datoriei lor, mudiri și chiar subași gata să execute ordinele unui guvernământ civilizator.

Mudirii și subașii sunt în contact imediat cu poporul și

din pricina aceasta ei merită să tragă, într'un chip cu totul special, atenția administrației. Buna credință, moralitatea și capacitatea acestor funcționari subalterni și mai ales a acestor ce ocupă ultimul loc în ierarhia administrativă, sunt condiții indispensabile pentru realizarea principiului guvernământului central. Poporul, care n'are decât marele său bun simț și a căru! știință e coprinsă în proverbele pe care Beaumarchais le numea înțelepciunea naturii, e adesea înclinat să generalizeze repede și, deci, să se înșele. Poporul, după proverbul său: „Cum e Turcul și pistolul”, judecă aspru nu numai purtarea unui sau a doi subași, dar chiar pe cea a funcționarilor celor mai suspuși. Subașa, în Dobrogea, e stăpânul satului, el se poate purta bine sau rău. Dacă nu respectă față de țărani legile dreptății și moralei, el e disprețuit și urât și dă loc la abuzuri, contra căror se plângе toată lumea.

Au trecut timpurile când era bun orice mijloc prin care se aducea un venit fie statului, fie pașei unei provincii. Guvernul a luat măsuri energice contra acestui vechi obicei. S'a dat un decret contra tuturor abuzurilor, care s'au întărcinat adânc în sufletul oamenilor din vechiul regim. Sunt optuți și sever pedepsiti cei ce ar exercita monopoluri, care ar scumpi viața, cei ce ar îngreuna traiul raielor și, prin urmare, s'ar purta contra prevederilor din Tanzimat, cei ce ar face pe raiale să simtă umilință la cara era supusă altădată populația creștină. Subașii cari nu înțeleg cât îndemn la muncă dă egalitatea individelor și puterea reală pe care aceasta o dă Statului, comit o crimă și sunt vinovați în fața legii și a guvernământului care a pus pe țărani de orice religie și orice naționalitate la adăpostul jignirilor.

Eram în Dobrogea când guvernul imperial a destituit pe mudirul din Bazargic și l-a înlocuit prin Hagi Emin Efendi, om de drept și integru. Acest exemplu va produce rezultate bune. În orice caz, putem spune că, dacă nevoi asemănătoare s'ar simți și în alte cazale, venirea a noi mudiri și pedepsirea celor vechi nu ar strica dispoziția și liniștea populației. Mudirii buni sunt reprezentați în sate prin subași buni, iar mudirii răi prin oameni pricpepuți să exploateze munca cultivatorilor în interesul lor personal spre marea pagubă generală,

Contribuțiile și dijmele.

Numai sforțările producătorilor dintr'o țară nu ajung pentru a se atinge scopul societății. Ele trebuie să fie sprijinite și de un guvernământ luminat înțelegerea între producători și Stat e una din condițiile esențiale pentru dezvoltarea vieții economice și e temeiul bășugului general și al averii particolare. În acest scop, cetățenii se supun unor sacrificii pe care Statul le primește pentru a face față cheltuielilor publice. Orice contribuabil vrea să primiască în schimbul contribuțiunilor sale siguranță și bună stare. De aci datorile reciproce ale cetățenilor și Statului. În capitolul precedent, am văzut ce a făcut Statul, mai ales în Dobrogea, pentru a asigura liniștea și prosperitatea acestei provincii; ni rămâne numai să arătăm sarcinile pe care și-le impune cetățeanul pentru a i se garanta proprietatea, onoarea și viața. Impozitele sunt contribuțiile impuse dela organizația societății până astăzi și se împart în patru mari categorii: 1) Capitalia, 2) Impozitele directe, care lovesc direct proprietatea funciară și producția, 3) Impozitele indirecte, care lovesc consumația și apasă mai mult pe sărac decât pe bogat; în fine 4) Văurile. În Dobrogea există capitalia plătită numai de raiale și impozitul direct și progresiv, în proporție cu averea contribuabilului. Dijmele, considerate de D-1 Leon Faucher ca o contribuție, nu sunt în Dobrogea, ca și în toate celelalte provincii ale imperiului otoman, decât arenda covenită proprietarului pământului, care e Statul. Această organizație, caracteristică orientului, face ca impozitele să nu fie apăsătoare și ca ele să fie plătite cu cea mai mare ușurință, ceea ce dovedește buna stare a poporului. Impozitele ca și sarcinile care apasă asupra cultivatorilor sunt unul din cele mai importante subiecte de studiu pentru cine vrea să întreprindă o cercetare agricolă.

Capitalia, sau contribuția personală care există în vechile societăți, s'a păstiat până în ziua de azi aproape pretutindeni. Altădată nu erau scuțiți nici chiar prinții din familia regală; astăzi însă, în unele țări, sunt se întâlță mai mulți membri ai societății, ceea ce a adus împărțirea acesteia în clase privilegiate și clase

inferioare, asupra cărora apasă greu servitutea feudală. Capitalia, astfel concepută, se găsește mai ales la națiunile formate din horde cuceritoare, care s-au stabilit în țări învinse. Cuceririle Musulmanilor au fost uriașe și s-au întins în Europa, Asia și Africa. Supușii dădeau doavadă de ascultare prin plătirea haraciului anual, care în Franța corespunde cu impozitul personal și e fixat de prefecti la valoarea a 3 zile de lucru. Cu cât se mărește salarul, cu atât crește și capitalia. Ea presupune deci o creștere continuă. În Dobrogea, haraciul este hotărât de mai înainte; săracii nu sunt confundați cu bogății, prin urmare ei nu sunt obligați să plătiască cât dânsli. Minimum haraciului e fixat la 15 piaștri, maximum la 60 și mijlocia la 30. Scopul acestei clasificări este dreptatea, care cere dela cei ce au mult să plătiască mult și dela acei ce au puțin, să plătiască puțin. Într-un registru ad-hoc, autoritățile înscriu pe toți născuții de sex masculin cari, când ajung la vîrstă de 12—15 ani, încep să plătiască haraciul de 15 piaștri pe an, ceea ce echivalează, în Dobrogea, cu 2 zile de lucru; prin urmare această contribuție e cu $\frac{1}{3}$ mai mică în Turcia de-ât în Franța.

Contribuția directă e repartizată în sate după numărul plugurilor pe care le posedă locuitorii. E deci bazată pe capitalul circulant, după cum în Franța e pe cel imobiliar. Se plătește, de fiecare plug, 500 piaștri pe an. De ex.: satul Răsvata plătește în contribuție directă 4235 piaștri, Cochirleni 1700 piaștri, Bogazchioi 2800 piaștri, în total 8746 piaștri. În aceste 3 sate sunt 16770 familii; impozitul e plătit după averea fiecărei familii și revine la 52 piaștri pe an. Închipuindu-ni capitalul fiecărei familii de 4000 piaștri, ceea ce e însă sub realitate, ajungem la concluzia că, în Dobrogea, această contribuție directă reprezintă numai a 76 parte din capital, pe când în Franța ea e formată din a 7 parte. Proprietatea funciară din Anglia, până la restabilirea impozitului pe venit dela 1842, contribuia la sarcinile Statului numai cu a 20 parte. «Incometaxe» în 1842, restabilește echilibrul și în același timp pune la contribuție pungi până atunci foarte crucești. Dela $\frac{1}{7}$ în Franță și Anglia, până la $\frac{1}{76}$ în Dobrogea, e o diferență care arată prea bine cât de greu este impozitul acesta în primele țări și

cât de ușor este în Turcia. Contribuțiile coprind în Europa apuseană germenul tutelor turbărilor sociale și al revoluțiilor ; aici pe cel al păcii și belșugului. Așa, în Franța, nici o reformă nu e mai urgentă decât cea a impozitelor care, în starea actuală, lovesc producțunea, pe muncitor și pe consumator. Acest sistem, cu totul vicios, e pe cale de a fi reformat. Alte două sisteme se luptă pentru a înlocui pe cel vechiu : impozitul pe capital și impozitul pe venit. D-*Em.* de Girardin rezumă astfel avantajele și dezavantajele acestor două sisteme : Impozitul pe venit descurajează spiritul de întreprindere și progres ; dimpotrivă impozitul pe capital îl încurajează, îl stimulează, îl răsplătește. Impozitul pe venit crăță capitalul pasiv, capitalul imobil și nu apasă decât pe capitalul activ, capitalul mișcător ; impozitul pe capital nu admite privilegii pentru capitalul pasiv, leneș, imobil și îl tratează ca și cum ar fi productiv. Impozitul pe venit loveste și încetinează circulația ; impozitul pe capital loveste și împiede că imobilitatea. Impozitul pe venit lucrează ca frâul ; impozitul pe capital, ca pintenul.

D-*I* Léon Faucher zice că impozitul pe capital se potrivește pentru copilăria societăților. Impozitul se plătește atunci în natură (dijma). El e la locul lui în țările care nu cunosc munca manufacturieră, nici negoțul și nici bogăție prea mare și e o creație a puterii absolute. Dijma trebuie să dispară pe măsură ce popoarele se îmbogățesc.

Care dintre cele două sisteme e de preferat ? În Franța, în momentul de față, proprietatea funciară e foarte grevată, căci ea procură mai mult de jumătate din veniturile bugetului republicei. În suma de 1550 milioane, ea intră cu 850 milioane. D-*I* Léon Faucher, susținând impozitul pe venit, crede că din tot venitul Franței, care e de 10—12 miliarde. 8% ar fi produse de diferite contribuții, iar restul de către impozitul pe venit.

Noi găsim în Dobrogea o impunere a veniturilor. Această impunere nu e însă propriu zis o contribuție, deși ea e întrebuintată ca atare pentru acoperirea cheltuielilor administrației. Originea ei e asociația Statului cu producătorul, Statul punând capitalul funciar (pământul), producătorul, munca. La împăr-

țirea foloaselor, capitalul nu ia decât 10 părți; cu toate că, în astfel de tovărașii, venitul se împarte pe din două. Iată încă o notă bună în favoarea Turciei, care procedează în acest mod, în interesul general al apărării și conservării imperiului, ca și în cel al siguranței și bunei stări a popoarelor.

Dijma este o dare datorită proprietarului. Ea e de două feluri, după cele două categorii de produse agricole: dijma pe produsele culturii se chemă *ușur* și dijma pe animale, *beilic*. Prima se ia asupra diferitelor plante cultivate; a doua, nu se atinge decât de oi, de porci și stupi; caii și vitele cornute sunt scutite

Cunoașterea adevăratelor legi, care conduc producerea bogăților în imperiu, e neapărat trebuitoare pentru a se face legi noi, conforme cu cerințele naturii, științei și experienței. În ce privește Dobrogea, proprietarul scoate prea puțin din pământurile neocupate azi și venitul funciar e aproape nul în comparație cu ceea ce ar putea fi. Venitul de pe pământul unei cazăle, a Mangaliei de pildă, e mai mic decât cel pe care-l obține de pe moșia sa, un proprietar de peste Dunăre; căci în această cază, suma veniturilor tuturor satelor e numai de 227,000 piaștri.

Din cauza obiceiului după care se ia dijma în Dobrogea, mărirea venitului atârnă de întinderea pământului cultivat; dar această mărire e împiedecată de lipsa de brațe, numărul acestora fiind cu mult mai mic decât ar cere întinderea solului arabil, care, în chip fortat, trebuie astfel să rămână necultivat și să serviască de pășune. În modul acesta, cele mai însemnante venituri ale Dobrogei sunt cele pe care cultivatorii le obțin din creșterea vitelor, nesupuse de proprietar la nici o dijmă.

În cele trei sate, pe care le-am citat mai sus, proprietarul ia depe plante dijmă de 17000 piaștri, adică 8000 dela Rașovata, 4000 dela Cochirleni și 5000 dela Bogazchioi. Locuitorii acestor sate au foarte puține oi, (2700 capete) ceea ce face pentru dijma datorită proprietarului 270 capete, sau 6350 piaștri, adică 25 piaștri de oacă. Pentru că oile sunt supuse la dijmă, ele nu sunt crescute de țărani, cari nu întrețin de cât

alte animale. În cele trei sate sunt 2600 capete vite cornute, 500 cai, 92 bivoli, în valoare totală, de 910.360 piaștri, din cari zecimea datorită proprietarului, adică 91.036 piaștri, ar întrece venitul celorlalte dijme, căci acest trut oferă pentru păstorie condiții mai favorabile de cât pentru plugărie.

După acest sistem de cultură, legile asupra dijmei ar trebui să plece dela acele care, urmând calea trasă de natură, ar înzeci veniturile actuale, cum se poate oricine convinge din exemplul citat.

Cele spuse până acum sunt atât de adevărate, în cât o exploatare agricolă îndreptată spre înmulțirea animalelor și mai ales a oilor, ar aduce proprietarului un venit de 35000 piaștri, chiar dacă nu s-ar folosi de cât o treime din pământul de care dispun cele trei sate.

Concluzia constatărilor de mai sus ar fi următoarea: ar trebui să fie supuși, în chip egal, la impozit, toți acei ce au privilegii dela Stat; și, precum nici o plantă nu e scutită de dijmă, tot așa n'ar trebui să fie scutit nici un animal. Din aplicarea acestei măsuri, ar rezulta o creștere uriașă în veniturile tezaurului imperial.

În acelaș timp, studiând veniturile imperiului, se va putea stabili un sistem de impozite asupra capitalului, sau asupra venitului, care ar micșora considerabil sarcinile producătorilor, ar mări veniturile tezaurului și ar pune capăt abuzurilor care se comit în perceperea dijmelor, mai ales în aceea pe vii, pe fân și pe porci.

Mocanii.

A se ocupa de mocani, adică de păstorii români, cari vin din Transilvania și dau valoare pământului necultivat din Dobrogea, însemnează a atinge una din cele mai importante cheстиuni ale agriculturii acestei țări; însemnează a vorbi despre venituri de care profită toată lumea atât de tezaurul imperial. Ocupația mocanilor e strâns legată cu sistemul de economie rurală din Dobrogea, cu dările datorite proprietarului pământului și cu creșterea veniturilor Statului. Această ocupăție dă loc la abuzuri și plângeri care, e în interesul

stăpânirii, să înceteze. Toate aceste motive ne fac să expunem rezultatele anchetei făcute de noi asupra unui subiect a tât de important și să propunem soluțunea cea mai dreaptă în această chestiune care interesează, în special, producțunea Dobrogei și relațiunile Austriei cu Turcia.

Mocanii, locuitori din satele Transilvaniei: Săcele, Săliște, Valea, Tilișca, Gălățea, Răchinari, Poenari, Rădeni și altele, vin la sfârșitul toamnei în Dobrogea, ca să-și ierneze turmele. Primăvara, cei mai mulți dintre ei părăsesc țara; cei ce rămân, arendează pășuni pentru vară. Aceștia sunt Săcelenii, Săliștenii, Poenărenii, cari trăiesc în Dobrogea de multă vreme. Printre mocanii cari vin în Dobrogea cu turmele, sunt mulți cari, găsind simbrie destul de ridicată, se bagă la stăpân. Dintre acei ce-și găsesc astfel de rosturi la Turci, Tătari și Români sunt unii cari se stabilesc aici și se însoară cu fete de Români. În acest caz, ei renunță la supușenia austriacă și rămân pentru totdeauna în Dobrogea. Fără aceste două condiții, ciobanul nu s-ar putea însura, căci fata nu s-ar înviu niciodată să-și părăsiască familia și țara, iar tata n-ar consimți la o asemenea despărțire. Ciobanul face deci tot ce-i stă prin putință ca să devină raiă și să obțină mâna celei pe care o iubește. Odată însurat și stabilit în sat, el se bucură de toate drepturile pe care le au locuitorii Dobrogei și suportă la rândul său toate sarcinile publice.

Mocanul însuiat în Dobrogea continuă oare să fie supus austriac și prin urmare să recunoască autoritatea consulului austriac și să plătească dări, sau devine supusul imperiului otoman și prin urmare trebuie să se supună la toate contribuțiile pe care le plătesc raialele, în schimbul celor ce primește de la Stat.

Rezolvarea acestei chestiuni ar însemna sfârșitul luptelor dintre autoritățile austriace și cele otomane și lămurirea situației acestor oameni cari, găsind în Dobrogea pământ din belșug și condiții de trai favorabil, preferă această țară Transilvaniei.

Sunt ei liberi să dispună de dănsii cum vor, să se însoare, să rămână în Dobrogea și să devină supuși otomani?

Autoritățile otomane răspund la această întrebare că omul e liber să dispue de el și, deci, să-și aleagă un loc, care să-i îngăduie o viață mai lesnicioasă, să se așeze într-o țară unde sarcinile sunt mult mai ușoare; e, prin urmare, liber să devie raia Autoritățile austriace însă răspund că acești păstori sunt supuși lor și îi urmăresc pretutindeni, chiar dincolo de moșmânt. Dacă ar vrea cineva să se stabilească în Transilvania și să ceară închirierea austrică, adică îngăduința de a contribui la sarcinile Statului, care asigură proprietatea și avereia, va fi el primit? Mi se pare că nu se poate refuza o astfel de favoare unui om liber.

Mocanii, cari se însoară în Dobrogea, nu sunt sclavi; ei sunt liberi să se însoare, să se așeze și să trăiască aici din roadele muncii lor. Autoritățile austriace de care vorbim merg până acolo, încât interzic mocanilor insureți să se folosiască de toate înlesnirile ce se fac locuitorilor stabiliți într'un sat; ba mai mult, când e vorba ca aceștia să plătiască contribuțiile și dijmele, — căci țara nu e fără autoritate și pământul nu e fără stăpân, — ele ar interveni bucuros să impiedice achitarea acestor dări către Statul care le dă pământul și le-ar cere pentru alt Stat, care n'a făcut nimic ca să asigure traiul și siguranța acestor oameni.

În hotărârea de a realiza aceste lucruri de necrezut, autoritățile despre care am vorbit, turbură liniștea mocanilor insureți și stabiliți de mult în Dobrogea, făgăduindu-li că vor fi scutiți de impozitele și dijmele pe care le plătiau ca raiale; ori, asupra mocanilor insureți și raiele, consilii nu pot să exercite autoritatea cu care sunt investiți; prin urmare, chestiunea mocanilor insureți se lichidează repede, căci într'un sat nu pot fi două autorități: una care să dea tot țăranului și cealaltă care ar vrea să li ia totul. Țăranii, cari primesc pământ dela guvernul otoman, trebuie să plătească dările și dijmele autorității otomane și nu autorității austriace, care nu poate da ceva din imperiul otoman. E deci foarte drept că acești mocani insureți să rămână raiele cum erau înainte de insureatoare, cum au fost de atunci și cum sunt în realitate.

Lucrul esențial în chestiunea mocanilor e contribuția pe

care ei trebuie să o plătească, fie autorităților austriace, fie celor otomane. Un exemplu va fi aci la locul lui : Unul din acești păstorii, venind cu turma sa în Dobrogea, plătește : 1. Patentă consulului austriac, cam $\frac{1}{2}$ piastru de oae ; 2. dreptul de liberă trecere prin țară, mudirului, cam $\frac{1}{2}$ piastru de oae; 3. arenda pământului de care are nevoie pentru hrana turmei, aceasta fie mudirului, fie subașei, fie statului, dar de obicei la toți trei, fie în fine arendașului pământurilor neocupate; și 4. beilicul, sau dijma oilor sale. Aceste dări pun pe mocanii la dispoziția celor două autorități ca și cum ar fi raia și supus austriac în același timp și vatămă producțiunea Această stare de lucruri nu mai poate dura mult ; mocanul trebuie să fie socotit sau supus austriac sau raia ; el nu poate să fie, în același timp, supusul a două imperii. Putem căuta mai multe fapte, care să ilustreze această stare anormală, dar ne vom mulțumi cu unul singur pentru a preciza prin cifre ceea ce am spus. Mocanul care se găsește cu turma sa la coada lacului Baciu, lângă Rașovata, a plătit anul acesta ciorbagiului din satul Arabagilar 300 piaștri și 25 ocale lână. Din această sumă, subașa din Rașovata a luat 100 piaștri pentru mudirul din Chiustenge. Același mocan a dat subașei din Rașovata 500 piaștri tot pentru mudirul din Chiustenge, iar oilo i-au fost numărate de beilicigiu pentru dijmă. Deci acest mocan, care și îndeplinește toate îndatoririle ca supus austriac, a plătit dări ca și un supus otoman, fără să fi fost stabilit, nici însurat în țară, într-un cuvânt fără să fie raia. Un mare număr de mocani se află în aceeași situație și, în general, toți ceilalți și chiar acei ce arendează pășunele dela antreprenorul care, la rându-i, le arendează dela Constantinopol, sunt amenințați să plătească beilicul. De aceea ei au reclamat și reclamă mereu guvernului austriac, care va ridică din nou această chestiune și va însărcina pe reprezentanții săi diplomatici să o susțină pe lângă guvernământul sublimelui Porții.

Mare parte dintre mocanii, cari au turmele cele mai numeroase, se reîntorc în țara lor ; ei nu pot și nu doresc să devină raiale, prin urmare ei nu datoresc sublimelui Porții decât chiria pământului arendat. E adevarat că mocanii, cari vin să se folosiască de înținderea pământului și de imprejurările favo-

rabile din Dobrogea și se întorc pe urmă în țara lor, plătesc ceva tezaurului imperial. Ce sumă trebuie să plătească și de ce? Trebuie să plătiască numai arenda pământului sau poate numai dijma? Iată la ce se reduce totă chestiunea mocanilor. 1) Mocanii, care sunt băgați la stăpân în Dobrogea, intră în categoria oricărui muncitor străin, care vine să lucreze în Turcia; în această calitate ei păstrează caracterul de străini și rămân sub protecția țării lor.

Cu ajutorul unui cod de poliție rurală, care ar asigura tezaurului imperial dările datorite de mocani pentru pământul folosit de turmele lor, s-ar putea face să dispară toate plângерile. După părerea noastră, oile acestor mocani, fiind amestecate cu ale raiaelor, ar trebui să fie dijmuite. În acest chip s-ar pune un capăt abuzurilor ce se fac în paguba tezaurului imperial. 2) Mocanii care se stabilesc în Dobrogea, se însoară și devin raiale și profită de toate foloasele acestora din urmă, nemai fiind supuși austriaci, nu mai dătoresc nimic acestei țări. Partea lor de contribuție trebuie să se verse tezaurului imperial. În acest caz, mocanii ar fi scuțiți de arenda pământului, cum sunt toate raiaele 3] În fine, mocanii care vin numai ca să-și erneze oile și cei ce stau în Dobrogea în timpul verei, își păstrează caracterul de supuși austriaci și, prin urmare în raporturile lor cu autoritățile locale, trebuie să priviți ca arrendași, ca speculatori străini, care vin să facă afaceri pe teritoriul imperiului otoman. În această calitate, ei cumpără pașunea și nu trebuie să fie împiedicați dela aceasta. Astăzi păstorii străini aduc în Dobrogea pentru văratice și eînatic peste un milion de oi. Dacă statul ar pretinde dijma, ar scoate anual o sumă de 5,000,000 piaștri. Azi o mare parte din suma plătită de mocani, folosește tutulor, numai tezaurului imperial nu. Supunerea mocanilor la dijmă se lovește de multe piedeci. Cele mai însemnante sunt: Opoziția, pe care ar face-o cabinetul din Viena și ruina, care aramenință producțunea Dobrogei. În schimb însă, plata arendei pământului folosit pentru întreținerea numeroaselor lor turme, e un lucru drept, contra căruia nimeni nu se poate ridica. Prin arendă, tezaurul imperial poate ușor să încaseze suma pe care ar aduce-o dijma. Lă-

sându-li mocanilor calitatea de arendași, se dă un mare imbold producției. Când cineva închiriază o pășune, el are dreptul să o folosească după cum înțelege. Nu are deci nimeni voie să-l turbure. Credeam de prisos să mai atragem atențunea că toate abuzurile făcute pe spinarea mocanilor și neobservarea principiului arătat mai sus, vor descuraja definitiv pe ciobani și-i vor hotără să nu mai vină în Dobrogea.

Dobrogea, care are mari întinderi de pământ și puține brațe, e destinată să facă multă vreme agricultură pastorală, prin urmare ciobanii Transilvaniei, „mocanii”, merită, din toate punctele de vedere, protecția statului care, fiind interesat el în primul rând, trebuie să lămurească, în timpul cel mai scurt, raporturile sale cu mocanii.

Terminăm aici prima parte a lucrării noastre asupra Dobrogei. În ochii unora dintre cititorii noștri această lucrare va părea, poate, terminată brusc. Desigur, ea ar fi avut mai multă valoare, dacă i-am fi putut adăuga partea tehnică a științei agricole, aceea care se ocupă de produsul brut. Arta de a produce plante și a înmulți animalele domestice ne dă o frumoasă ocazie de a face loc observațiilor noastre asupra metodelor întrebunțiate în Dobrogea, de a semnala lipsurile și de a arăta cultivatorilor adevăratale mijloace de care trebuie să se folosiască, pentru a mări cantitatea produselor și a îmbunătăji calitatea vitelor.

Aceste lucruri de cea mai mare importanță pentru agricultorii Dobrogei nu pot interesa pe cititori pentru care am scris până acum și cărora nu li-am vorbit de cât de economie, adică de produsul net sau beneficiu. Arătând situația actuală a producției Dobrogei, am încercat să scot în evidență direcția ce trebuie dată facultăților productive ale acestei frumoase țări.

Dorința de a fi folositor ne-a susținut în această lucrare și am fi pe deplin răsplătiți de sforțările noastre, dacă am face să se înțeleagă că agricultura va deveni o adevărată știință numai atunci, când cei ce o practică vor să-și lumineze experiența cu ajutorul științelor, care se ocupă cu studiul naturii și al societății. Se va asigura astfel buna stare a tuturor

populațiunilor din Imperiu. Starea materială, morală și intelectuală a producătorilor Dobrogei, comparată cu aceea a producătorilor din alte țări, încredințează pe populațiunile imperiului de dreptatea și echitatea ce călăuzesc guvernământul.

Se va observa o mare lacună în această lucrare: lipsa chestiei colonizării. Demersurile ce e vorba să se facă pe lângă guvernământul sublimei Porți, persoanele din Europa, care au citit ceea ce am scris asupra Dobrogei și mai ales scrisoarea pe care am primit-o din Germania, cu privire la colonizarea acestei frumoase și bogate provinții, ne-au determinat să amânăm publicarea lucrării noastre asupra acestui subiect.



TABLA DE MATERII

	Pag.
Cuvânt înainte. — Condițiunile de care atârnă producerea bogățiilor în Turcia	>
I. Varna	>
II. O zi de călătorie în Dobrogea	>
III. Debușeurile Dobrogei de pe țărmul M. Negre Bazargic	>
Balcic	>
Cavarna	>
Farul	>
Mangalia	>
Linia Chișinău-Cernavoda	>
Cernavoda sau Bogazhioi	>
IV. Debușeurile Dobrogei la Dunăre	>
V. Proiect asupra căilor de comunicație din Do- brogea și o parte din Bulgaria	>
VI. Solul	>
VII. Clima	>
VIII. Topografia	>
IX. Populația	>
X. Belșugul Dobrogei	>
Sistemul de economie rurală în Dobrogea	>
Administrația	>
Contribuțiiile și dijmele	>
XI. Mocanii	>





Lămuriri privitoare la hartă

La opera sa : «Escursion agricole dans la plaine de la Dobroudja», Ion Ionescu a adăogat o hartă, pe care o intitulează : «Carte topographique et ethnographique d'une partie dela Dobroudja».

Scheletul e copiat după o hartă mai veche (poate harta lui Lapie) El dă o imaginea destul de deformată a provinciei transdunărene între deltă și o linie aproximativ Rașova-Tatlageac. În special marile lacuri (Razelm etc.) sunt de nerecunoscut.

Relieful, reprezentat prin hașuri destul de uniforme, scoate totuși în evidență caracterul mai accidentat al părții nordice față de podișul ondulat din sud. Văii Carasu i se dă o atenție deosebită în tratarea cartografică.

Faptele de ordin uman depășesc însă cu mult interesul pe care îl prezintă schema fizică a acestei hărți.

Drumurile sunt reprezentate prin linii cafenii, care formează o rețea mai largă în Nord, mai deasă la sud de Carasu. Ele nu corespund însă în totul realității, deoarece localitățile în Dobrogea, în această vreme, erau legate nu printr'o linie determinată, ci printr'un fascicol de drumuri.¹⁾

Printre ochiurile căilor de comunicație se văd presărate mici triunghiuri negre numerotate : sunt movilele, cărora autorul le consacră câteva pagini în text.

Satele, în fine, sunt redate prin rotogoale, a căror mărime neegală e numai întâmplătoare. Rotogoalele au fost împărțite în sectoare circulare, colorate diferit după naționalități : Turci, roșu, Români albastru, Tătarii verde, Bulgarii, galben, Rușii, galben închis, Grecii, roz și Germanii cenușiu,

Harta mai veche, de care s'a folosit Ion Ionescu pentru aşezarea satelor, nu mai corespunde realității.] O sumă de sate

1) Vezi cap. Proiect asupra căilor de comunicații din Dobrogea.

2) Ea îl nemulțumia de altfel în totul. Vezi în această privință ce spune autorul despre harta în cap. O zi de călătorie în Dobrogea pag. 30.

dispăruseră.¹⁾). Altele noi apăruseră. Au trebuit să se facă multe corecturi și cu acest lucru s'a ocupat tovarășul său de drum, inginerul român Soranu. Punerea la punct a hărții a fost o grije de căpătenie a excursioniștilor, cari au căutat să se achite cât mai conștiincios de această datorie. Procedeul urmat în fixarea localităților noui a fost probabil cel al intinerariului, sau al informațiunilor verbale pentru părțile nevizitate. Din cauza defectelor hărții folosite și al chipului sumar în care au fost determinate satele noi, identificarea centrelor de populație este o operație destul de anevoieasă: raporturile de orientare și distanță nu pot fi folosite de cât în foarte slabă măsură. Din fericire, marea majoritate a numelor satelor dela 1850 s'a păstrat până în ziua de azi, fie ca singurul nume al localității, fie ca dublet. Chiar o bună parte din cele ruinate după această dată sunt menționate pe harta noastră topografică 1/200.000. Rămân numai prea puține (6–7) care ar fi mai greu de regăsit azi.

Publicarea traducerii cărții lui Ionescu de la Brad ar fi cerut, poate, și republicarea hărții, așa cum ea a fost dată de autor. Cum scheletul hărții și chiar rețeaua de drumuri se pot găsi pe hărți anterioare, sau pe cea aproape contemporană infinit mai exactă, lucrată de statul major al armatei ruse²⁾ partea cu adevărat originală și interesantă este elementul etnografic al hărții. Acesta trebuie scos mai întâi din uitarea în care generația noastră a cufundat întreaga operă a agronomului român.

Într-adevăr, pe lângă altele, harta etnografică a unei părți din Dobrogea e și cel dintâi exemplu de hartă etnografică mai precisă asupra unui colț de pământ românesc. Cel puțin până astăzi nu se conoște alta mai veche. Harta etnografică generală a imperiului otoman, lucrată de francezul Lejean urmează după ceea ce a lui Ionescu și Soranu, pe care el o citează.

Pentru aceste motive se anexează traducerei numai harta etnografică, descurcată de tot cea ce i-ar fi ingreuiat citirea (relief, drumuri, movile:)

1) V. tabloul acestora în text.

2) Ridicare pe teren la 1835, revedere și republicare la 1853. V. G. Văsan; O fază în popularea Țării Românești.

Spre o mai ușoară folosire a ei, satele, *în numărul lor de pe harta originală*, au fost așezate pe o bază actuală. Identificarea s'a făcut cu ajutorul hărții topografice românești 1/200000, al hărții lui Filipescu-Dubău (1860), al hărții rusești (1853) și, în câteva cazuri, al indicațiilor din «Dobrogea la sfârșitul sec. XIX» de căpitan Ionescu-Dobrogeanu.

In interesul clarității, cercurile satelor au fost mărite, *forma însă și mărimea proporțională a sectoarelor naționalităților au fost păstrate cu strictețe*, iar culoarea înlocuită cu linii și puncte.

In harta originală numele localităților sunt scrise cu ortografia franțuzească. Din această nevoie de adaptare ortografică și din ignoranța caligrafului, multe din ele sunt evident scălciate. In transcriere li s'a dat însă forma actuală, ea fiind cea adeverată. Satele, care și-au schimbat denumirea, au fost trecute tot cu numele actual, dar li s'a scris jos, în parantez și mai mic, numele cel vechi. In fine satele dispărute după 1850 au fost subliniate.

Aceste modificări, cerute de transcrierea în ortografia românească și pe o hartă modernă, precum și de înlocuirea sectoarelor colorate prin sectoare hașurate monocolore, nu ating întru nimic elementele esențiale ale hărții: *numărul satelor și orașelor și raporturile etnice*. Grija deosebită pusă în respectarea acestor elemente esențiale, ne dă dreptul să prezentăm această hartă ca pe o lucrare ce poate fi folosită cu aceiaș incredere ca și originalul.

Vintilă Mihăilescu.

Asistent la Institutul de geografie al
Universității din București

Publicațiuni primite

1. C. S. Nicolăescu-Plopșor: Însemnări asupra agriculturii preistorice.
 2. Sextil Pușcariu: Din perspectiva dicționarului.
Cluj 1922.
 3. I. Moisil: Prima pagină din istoricul băncilor populare din vechiul Regat. Buc. 1922
-

**Revistele și Publicațiile
cu care „Analele Dobrogei“ fac schimb**

- 1—*Convergiri literare*—București
 - 2—Rev. *Ştiințifică Adamachi*—Iași
 - 3—Rev. *Transilvania*—Sibiu
 - 4—*Viața Românească*—Iași
 - 5—*Viața Nouă*—București
 - 6—*Neamul Românesc pentru popor*—București
 - 7—*Arhivele Olteniei*—Craiova
 - 8—*Lamura*—București
 - 9—*Arhiva*—Iași
 - 10—*Revista Vremii*—București
 - 11—Rev. *Scoala*—Cernăuți
 - 12—*Brazde adânci*—București
 - 13—*Buletinul de informații al grădinii botanice*—Cluj
 - 14—*Buletinul Soc. Numismatice Române*—București
-